

De belangrijke trends en ontwikkelingen voor en in gemeente Roosendaal 2021 e.v.

Koos van Dijken

Platform31, 17 september 2021

Inhoudsopgave

Inleiding	3
De belangrijkste trends	4
Demografische trends en ontwikkelingen.....	4
Economische trends en ontwikkelingen.....	9
Sociale trends en ontwikkelingen.....	18
Veiligheidstrends en ontwikkelingen.....	24
Ruimtelijke en woontrends.....	28
Trends op het gebied van mobiliteit.....	32
Trends op het gebied van duurzaamheid.....	34
Bestuurlijke trends en ontwikkelingen.....	42
Belangrijke opgaven voor Roosendaal	46
Krimp potentiële beroepsbevolking bedreigt toekomst van Roosendaal.....	46
Effectiever en gericht economisch beleid in Roosendaal.....	47
Het ruim baan geven aan het ondernemerschap in Roosendaal.....	49
Bestrijden leegstand binnenstad en versterken vitaliteit binnenstad.....	50
Het kwalitatief verbeteren van de woon-werk- en leefmilieus in Roosendaal.....	51
Het blijven verbeteren van het sociaal beleid.....	52
Bestrijden van de kansenongelijkheid.....	53
Effectieve regionale samenwerking.....	54
Vergroten van de Brede Welvaart.....	54
Bijlage 1 Figuren niet in hoofdtekst	56

Inleiding

Platform31 heeft voor alle G40 en M50-gemeenten een algemene trendstudie gemaakt *Herstel en perspectief in tijden van transitie. Stedelijke trends en opgaven voor 2022 e.v.* In acht thematische hoofdstukken (demografie, economie, sociaal, veiligheid, ruimte en wonen, mobiliteit, duurzaamheid en bestuur) zijn de belangrijkste trends en ontwikkelingen voor de gemeenten beschreven en de opgaven, kansen, denk- en oplossingsrichtingen waar men over na kan denken om in te spelen op de trends en ontwikkelingen.¹

Net zoals vier jaar geleden is Platform31 gevraagd om de trendstudie te verbijzonderen voor de gemeente Roosendaal.² De verbijzondering vindt onder andere plaats door met een groot aantal indicatoren Roosendaal te vergelijken met gemeenten met een zelfde zwaarte van gemeentelijke taken. In de bekostiging door het rijk van de gemeenten wordt rekening gehouden met de zwaarte van de gemeentelijke taken waarvoor elke gemeente staat. De zwaarte van de gemeentelijke taken wordt door het ministerie van BZK bepaald aan de hand van de twee indicatoren: 'sociale structuur' en 'centrumfunctie'. Elke Nederlandse gemeente wordt met een vierdeling gekenmerkt qua sociale structuur (zwak, matig, redelijk of goed) en qua centrumfunctie (sterk, redelijk, weinig of zonder). Roosendaal wordt gekenmerkt door een *redelijke* sociale structuur en een *redelijke* centrumfunctie. De gemeenten met een zelfde sociale structuur en zelfde centrumfunctie – en bijgevolg een zelfde zwaarte van gemeentelijke taken – als Roosendaal met tussen de 50.000 en 100.000 inwoners zijn: Amstelveen, Heerhugowaard, Hilversum, Kampen, Katwijk, Leidschendam-Voorburg, Meerijstad, Nieuwegein, Oosterhout, Purmerend, Stichtse Vecht en Velsen.³ Aan de benchmark worden toegevoegd Bergen op Zoom (matige sociale structuur en redelijke centrumfunctie) en – afhankelijk van de gebruikte bron – de regio West-Noord-Brabant, vergelijkbare gemeenten naar grootte (50.000 – 100.000 inwoners), naar mate van stedelijkheid (sterk stedelijk), de provincie Noord-Brabant en Nederland. Als bron wordt gebruik gemaakt van Centraal Bureau voor de Statistiek (Statline), LISA, waarstaatjegemeente.nl, Planbureau voor de Leefomgeving en De Klimaatmonitor.

De acht thematische paragrafen over de trends en opgaven (demografisch, economisch, sociaal, etc.) bevatten de belangrijkste bevindingen uit de algemene trendstudie en – mede met behulp hiervan de vergelijkende statistieken – de duiding hiervan voor Roosendaal. De meeste grafieken zijn in de hoofdtekst opgenomen; terwijl enkele statistieken (met B in de titel) in de bijlage zijn opgenomen. Naar deze grafieken wordt in de hoofdtekst wel verwezen. Op basis van de trends en ontwikkelingen in de diverse paragrafen en opgaven worden de belangrijkste opgaven voor Roosendaal samengevat.

¹ Koos van Dijken en Ruud Dorenbos (red.), *Herstel en perspectief in tijden van transitie. Stedelijke trends en opgaven voor 2022 e.v.*, Platform31, Den Haag, juli 2021, blz. 32.

² Koos van Dijken, *De belangrijkste trends en ontwikkelingen voor en in gemeente Roosendaal*, Platform31, Den Haag, september 2017, blz. 17.

³ De volgende gemeenten met een zelfde zwaarte van gemeentelijke taken vanwege de redelijke sociale structuur en een redelijke centrumfunctie en met tussen de 50.000 en 100.000 inwoners zijn *niet* meegenomen: Hardenberg (te weinig stedelijk), Terneuzen (te weinig stedelijk) en Weert (< 50.000 inwoners). Tussen de vergelijkbare gemeenten die zijn gebruikt in de analyse, zijn wel belangrijke verschillen in stedelijkheid. Roosendaal, Bergen op Zoom, Heerhugowaard, Katwijk, Nieuwegein, Oosterhout, Purmerend en Velsen zijn 'sterk stedelijk'; Amstelveen, Hilversum en Leidschendam-Voorburg zijn 'zeer sterk stedelijk'; Kampen en Stichtse Vecht zijn 'matig stedelijk'; en Meerijstad is 'weinig stedelijk'.

De belangrijkste trends

Demografische trends en ontwikkelingen

Bevolkingsgroei en verstedelijking de komende dertig jaar

Op basis van de bevolkingsprognose 2020-2070 van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) blijft de bevolking van Nederland de komende vijftig jaar groeien. De groei van de bevolking slaat vooral neer in de grotere steden. De verstedelijking in Nederland zet door.⁴

De Nederlandse bevolking is de afgelopen twintig jaar met 1½ miljoen inwoners gegroeid, van wie 96 procent – inclusief de tweede generatie (vaak in Nederland geboren) – een migratieachtergrond heeft.⁵ Migranten vestigen zich vaak in de grotere steden. In de (grote) steden zijn de banen (vaak laaggeschoold) en daar kunnen de migranten terugvallen op reeds gevestigde migrantengemeenschappen (en relatief veel landgenoten) die hen helpen bij allerlei praktische zaken.⁶

Uit de studie van het CBS en het NIDI komen scenario's naar voren die uiteenlopen van een bevolkingsomvang in 2050 van 17,4 miljoen (in geval van een laag geboortecijfer, stagnerende levensverwachting en afnemende migratie) tot 21,8 miljoen inwoners (in geval van een stijgend geboortecijfer, een stijgende levensverwachting en een toenemend migratiesaldo).⁷ Hoeveel mensen er over drie decennia in Nederland zullen wonen, zal deels het gevolg zijn van gevoerd beleid. Worden tekorten op de arbeidsmarkt vooral opgevuld met buitenlandse arbeidsmigranten of worden de bestaande talenten beter benut met een hogere arbeidsproductiviteitsontwikkeling, hogere arbeidsparticipatie, minder deeltijdarbeid en het mobiliseren van het onbenutte potentieel? Helder is ook dat een krimpende beroepsbevolking en sterk vergrijzende bevolking negatieve gevolgen zullen hebben voor bijvoorbeeld de economie en arbeidsmarkt (omdat er in een aantal essentiële sectoren, zoals de zorg en de techniek, nu al grote tekorten zijn). Terwijl een sterk stijgende bevolking de nu al bestaande problemen op de woningmarkt (woningtekorten), milieuproblemen en verkeersdruk verder zal vergroten. De vraag is dan ook relevant hoe vol, druk en divers wij het in Nederland willen hebben?⁸

Om vestiging en vertrek adequaat te kunnen beïnvloeden, dienen gemeenten en regio's goed in beeld te hebben hoe aantrekkelijk men is voor de huidige inwoners en voor eventueel toekomstige inwoners in de verschillende levensfasen en soort huishoudens. Wat zijn bijvoorbeeld de oorzaken van vertrek en vestiging in de eigen gemeente of regio? Deze informatie is onontbeerlijk om tot goed beleid te komen. Als er bijvoorbeeld voor potentiële nieuwkomers geen aantrekkelijk woningaanbod bestaat, als er voor jonge gezinnen met kinderen geen goede onderwijsvoorzieningen op korte afstand beschikbaar zijn of als er voor starters op de woningmarkt geen betaalbare woningen zijn dan ligt een vertrekoverschot eerder voor de hand dan een vestigingsoverschot. Voor een positief binnenlands migratiesaldo moet de gemeente voldoende aantrekkelijk zijn (gevraagde woningen, woon-, leef- en werkmilieus, voorzieningen en/of banen). Dit wordt des te belangrijker omdat de krimpende beroepsbevolking het voor het kiezen heeft en zal kiezen ("werken volgt wonen" is nu al het patroon in de Randstad).

Bevolkingsgroei stimuleert de ontwikkeling van de verzorgende bedrijvigheid en banen

De toename van de bevolking is een belangrijke determinant voor de economische perspectieven van een regio en gemeente. Ten eerste omdat een toename van de bevolking zorgt voor een toename van de verzorgende bedrijvigheid (detailhandel, kappers, advocaten, recreatie, sport, e.d.). Ten tweede omdat de ontwikkeling van de beroepsbevolking bepalend is of allerlei producten en diensten gemaakt en geleverd kunnen worden. Ten derde

⁴ Jan Latten, "Randstad versus Randland, twee waarheden", in: *Stadszaken: Dagelijks nieuws over de fysieke leefomgeving*, 24 februari 2020.

⁵ CBS, *Prognose: Bevolking blijft komende 50 jaar groeien*, Nieuwsbericht, 16 december 2020.

⁶ Arjen Leerkes en Peter Scholten, *Landen in Nederland. De vluchtelingenstroom in integratieperspectief*, Rotterdam, 11 februari 2016.

⁷ NIDI en CBS, *Bevolking 2050 in beeld. Drukker, diverser en dubbelgrijs*. Deelrapport Verkenning Bevolking 2050, Den Haag, 7 juli 2020.

⁸ Jan Latten, "Bevolkingspolitiek als verkiezingsthema", 7 juli 2020, in: *Stadszaken, Dagelijks nieuws over de fysieke leefomgeving*, 7 juli 2020; Frank Kalshoven, "Instrumenten van bevolkingspolitiek. Die studie zou ik graag lezen", in: *De Volkskrant*, 10 juli 2020.

omdat de samenstelling van de bevolking verandert (jongeren, inwoners in de actieve levensfase, actieve ouderen en oude ouderen die behoefte hebben aan zorg en ondersteuning). Dit verandert de vraag naar goederen en diensten en kan – bij ontgroening en een afname van de inwoners in de actieve levensfase – invloed hebben op ondernemerschap, vernieuwing en innovatie.

Groei, stagnatie of krimp van de beroepsbevolking cruciaal voor de economische groeiperspectieven

De krimp van de potentiële beroepsbevolking bedreigt de economische ontwikkeling in vele steden en regio's. In heel Nederland neemt de potentiële beroepsbevolking (15 tot 75 jaar) de komende vijftien jaar met 200.000 personen af en de komende dertig jaar met iets meer dan een ½ miljoen personen. De krimp van de (potentiële) beroepsbevolking wordt voor Nederland en voor vele gemeenten en regio's een geheel nieuwe omstandigheid na een decennialange toename van de beroepsbevolking. Een toename van de beroepsbevolking die de economische ontwikkeling de afgelopen decennia mede heeft gestimuleerd.

Hoezeer de verwachte ontwikkeling van de potentiële beroepsbevolking en de krimp van de beroepsbevolking bepalend is voor de economische ontwikkeling blijkt onder andere uit de verkenning van het Centraal Planbureau voor de komende kabinetsperiode 2022 tot 2026. In de volgende regeerperiode daalt de bevolking van 15 tot 75 jaar voor het eerst sinds decennia. Dankzij een groeiende arbeidsparticipatie neemt het arbeidsaanbod naar verwachting nog wel iets toe met zo'n 135.000 mensen in de komende vier jaar. Als gevolg van de toenemende zorguitgaven zijn er aan het einde van de volgende kabinetsperiode echter evenveel mensen méér nodig in de zorg dan het arbeidsaanbod toeneemt. Bij ongewijzigd beleid betekent dit dat er géén extra arbeidskrachten beschikbaar zijn in andere publieke sectoren (onderwijs, politie, gemeenten e.d.) en in de marktsector.⁹

Migratie vanuit buitenland belangrijkste oorzaak bevolkingsgroei

De bevolkingsgroei van de afgelopen twintig jaar in Nederland is in belangrijke mate toe te schrijven aan een positief buitenlands migratiesaldo (arbeidsmigranten, kenniswerkers, studenten en asielmigranten). Ook in de komende drie decennia zal de verwachte bevolkingsgroei in Nederland voor 83 procent zijn toe te schrijven aan een positief buitenlands migratiesaldo en voor 17 procent aan de natuurlijke aanwas. In het licht van de krimpende beroepsbevolking lijkt het logisch om de grenzen wijd open te zetten voor arbeidsmigranten om de economische ontwikkeling mogelijk te blijven maken. Toch is de vraag of dit de meest wenselijke denk- en oplossingsrichting is. Indien de komende vijftien tot dertig jaar de buitenlandse migratie zo omvangrijk blijft als de afgelopen jaren vóór de coronacrisis dan worden de opgaven van gemeenten op het gebied van woningen, infrastructuur, voorzieningen en duurzame energie véél groter dan nu vanuit wordt gegaan. En mogelijk zelfs helemaal onoplosbaar. Bovendien maakt de economische afhankelijkheid van buitenlandse arbeidsmigranten de regionale economie kwetsbaar. Van vandaag op morgen kunnen de stromen arbeidsmigranten zich verleggen. De uitbraak van de coronapandemie – en het vertrek van vele arbeidsmigranten naar hun herkomstland en familie – heeft dat recentelijk weer eens onder de aandacht gebracht.

Om de personeelstekorten aan te pakken, kan ook naar andere oplossingen gekeken worden. Oplossingen die een aantal structurele zwaktes van de Nederlandse economie aanpakken. De arbeidsproductiviteit laat al decennialang een dalende trend zien, de arbeidsparticipatie is in andere Europese landen hoger, er werken nergens zo veel mensen in deeltijd als in Nederland en er staan nog veel mensen aan de kant die graag zouden willen werken. Als gemeenten, de arbeidsmarkregio's, bedrijven en maatschappelijke organisaties er niet in slagen de arbeidsproductiviteit en de arbeidsparticipatie aanzienlijk te verhogen dan worden de economische ontwikkelingen, de innovatie, vernieuwing, duurzaamheidstransities en bijvoorbeeld het bouwen van meer woningen aanzienlijk gehinderd. Door juist niet in te zetten op nieuwe arbeidsmigranten wordt meer creativiteit gevraagd om tot een stijgende arbeidsproductiviteit en arbeidsparticipatie te komen. En een krappere arbeidsaanbod zal leiden tot stijgende lonen en betere arbeidsvoorwaarden. Dat leidt, in lijn met de WRR, tot 'goed werk voor iedereen'.

⁹ Centraal Planbureau, *Verkenning Middellangetermijn 2022-2025*, CPB Raming, november 2019. De SER liet recentelijk zien dat er in 2022 naar verwachting al 80.000 zorgmedewerkers te weinig zullen zijn. Er werken nu 1,4 miljoen mensen in de zorg. In 2040 zijn er meer dan twee miljoen medewerkers nodig. Sociaal-Economische Raad (SER), *Zorg voor de toekomst. Over de toekomstbestendigheid van de zorg*, Verkenning 20/02, Den Haag, juni 2020.

De denk- en oplossingsrichting van buitenlandse arbeidsmigranten heeft een brede blik nodig. Het gaat om de afweging van alle belangen die in het geding zijn, van het kortetermijnbelang van ondernemers tot de langetermijngevolgen voor de samenleving.

Corona als gamechanger?

De bevolking in Nederland groeit momenteel sterk en een groot deel van deze groei komt vooral in de grote steden en stedelijke gebieden terecht. De bevolking klontert in bestaande groeipolen.¹⁰ Recent zijn er, versterkt door de gevolgen van de coronacrisis, berichten over een toenemende vraag naar landelijk wonen. Meer stedelingen dan voorheen willen naar het platteland verhuizen. Zowel nabij de steden, als in verder weg gelegen dorpen in het Randland en zelfs in regio's als Oost-Groningen, Zeeland en Zuid-Limburg.¹¹ Die trend werd hier en daar al voorzichtig waargenomen maar nu veel werkenden door de coronamaatregelen gedwongen werden (en worden) thuis te blijven, is de populariteit van het wonen op het platteland verder gegroeid. Cijfers van Funda, het Kadaster en NVM bevestigen dit. Ook een recent onderzoek van het CBS bevestigt dat er in 2020 binnen Nederland meer mensen uit de Randstad verhuisden dan ernaartoe. Sterker, uit het onderzoek blijkt dat de trek uit de Randstad naar regio's daarbuiten de laatste jaren al toenam. Vooral stellen zonder kinderen en mensen ouder dan dertig jaar verlaten vaker dan voorheen (d.w.z. voordat de coronapandemie uitbrak) de Randstad.¹²

Een relatief bescheiden bevolkingsontwikkeling in Roosendaal door vooral de natuurlijke aanwas en de buitenlandse migratie

In de bevolkingsprognose van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) groeit de bevolking van Roosendaal in de periode 2020-2050 met naar verwachting 4.500 inwoners; bijna 6 procent (figuur 1). Van 77.000 inwoners in 2020 tot naar verwachting 81.500 inwoners in 2050. Natuurlijk is deze bevolkingsraming met onzekerheden omgeven. De belangrijkste onzekerheden zijn de mate van buitenlandse en binnenlandse migratie voor Roosendaal in de toekomst. Zelfs een stabilisatie van de bevolking of lichte krimp van de bevolking kan niet uitgesloten worden (figuur 2).

Van 2000 tot 2020 wordt de bevolkingsgroei in Roosendaal verklaard door de natuurlijke aanwas (+1.505 inwoners) en het saldo van de *buitenlandse* migratie (+ 918 inwoners). Daarmee wordt het negatieve saldo van binnenlandse migratie (-/- 600) meer dan gecompenseerd.¹³ Wel kan het negatieve binnenlandse migratiesaldo erop duiden dat de gemeente ten opzichte van andere gemeenten niet aantrekkelijk genoeg is als woongemeente. In Bergen op Zoom wordt van 2000 tot 2020 de bevolkingsgroei voor 35 procent verklaard door de natuurlijke aanwas, voor 53 procent door het positieve saldo van de *buitenlandse* migratie en voor 12 procent door het positieve saldo van de *binnenlandse* migratie. In de regio West-Noord-Brabant wordt de bevolkingsgroei van 2000 tot 2020 van 44.000 inwoners voor 32 procent verklaard door de natuurlijke aanwas, voor 29 procent door het positieve saldo van de *buitenlandse* migratie en voor 39 procent door het positieve saldo van de *binnenlandse* migratie. Ten opzichte van de regio West-Noord-Brabant en Bergen op Zoom valt in Roosendaal het negatieve binnenlandse migratiesaldo op in de afgelopen twintig jaar. Van 2000 tot en met 2020 vertrekken per saldo meer inwoners naar andere gemeenten dan er zich inwoners uit andere gemeenten in Roosendaal vestigen.

In de bevolkingsprognose voor de komende dertig jaar gaat dit veranderen. Over de hele periode wordt naar verwachting de toename van de bevolking in Roosendaal voor 53 procent verklaard door de natuurlijke aanwas, voor 43 procent door het positieve saldo van de buitenlandse migratie en voor 4 procent door de positieve *binnenlandse* migratie. Voor Bergen op Zoom geldt een ander patroon. In de prognose heeft Bergen op Zoom de komende dertig jaar per saldo een negatief *binnenlands* migratiesaldo. Vooral de natuurlijke aanwas en in mindere mate het positieve saldo van de buitenlandse migratie compenseren dit verlies aan inwoners die verhuizen naar andere gemeenten in voldoende mate om ook voor Bergen op Zoom nog een bevolkingsgroei te verwachten. In de regio West-Noord-Brabant valt voor de komende dertig jaar een negatieve natuurlijke aanwas op. Maar omdat

¹⁰ Jan Latten, "Randstad versus Randland, twee waarheden", in: *Stadszaken: Dagelijks nieuws over de fysieke leefomgeving*, 24 februari 2020.

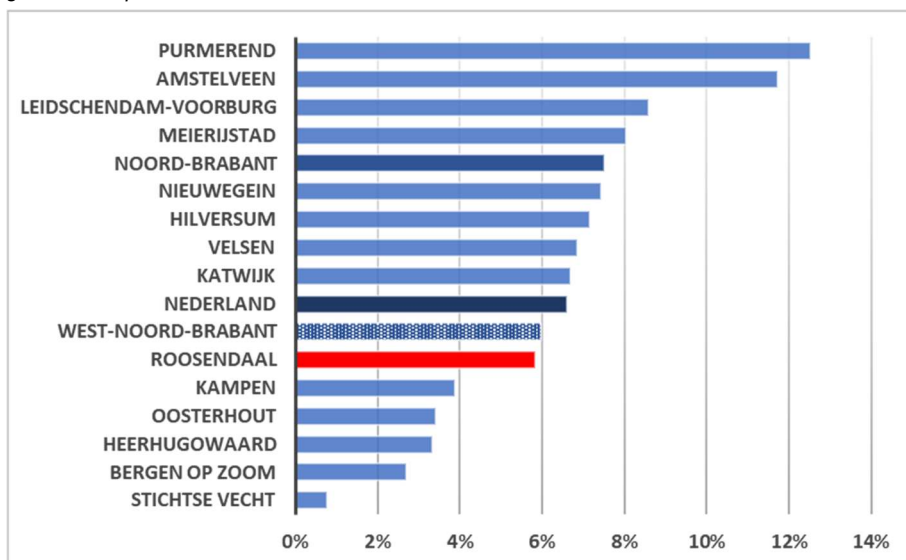
¹¹ Illustratief is ook een Nieuwsuur uitzending, waarin de oververhitte woningmarkt in Appingedam aan bod kwam (NPO 2, 15 maart 2021).

¹² CBS, *Meer verhuizingen naar regio's buiten de Randstad*, 24 februari 2021.

¹³ CBS – Statline: bevolkingsontwikkeling.

het saldo van de buitenlandse migratie en het saldo van de binnenlandse migratie naar verwachting positief is, neemt ook in West-Noord-Brabant de bevolking nog sterk toe met 38.000 inwoners.

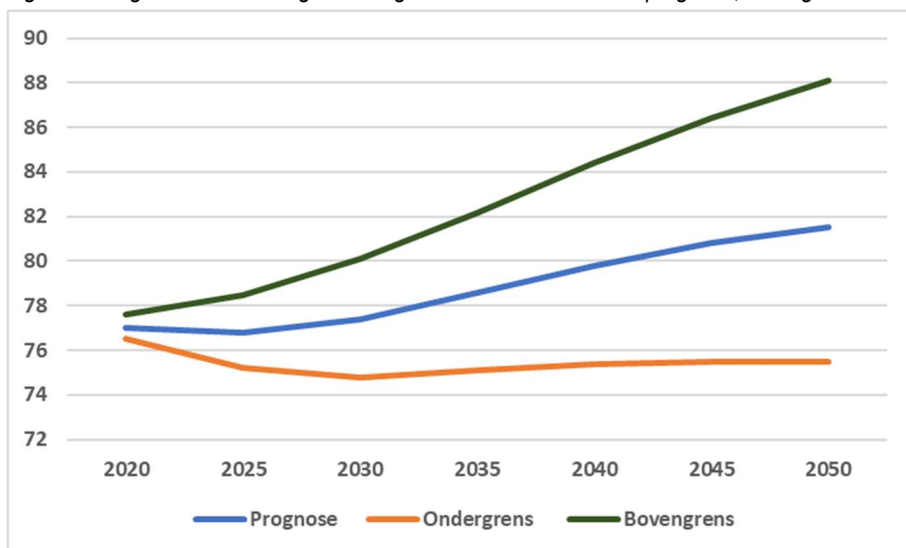
Figuur 1: Prognose ontwikkeling bevolking 2020-2050 in procenten in Roosendaal, de regio West-Noord-Brabant, vergelijkbare gemeenten, provincie Noord-Brabant en Nederland

Bron: CBS – Statline (bevolkingsprognose)

In de bevolkingsprognose wordt ook een ondergrens en bovengrens rond de prognose geraamd. In de ondergrens neemt de bevolking van Roosendaal van 77.000 inwoners in 2020 af tot 2030 om daarna weer lichtelijk te stijgen tot 75.500 inwoners in 2050. In de bovengrensraming neemt de bevolking gestaag toe tot 88.000 inwoners in 2050 (figuur 2).

Figuur 2: Prognose ontwikkeling bevolking Roosendaal 2020-2050: prognose, ondergrens en bovengrens

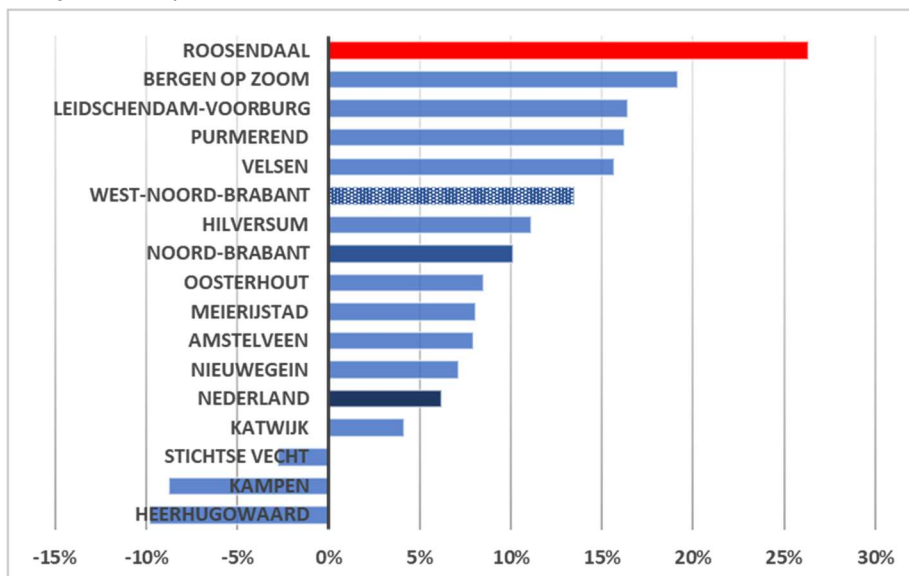
Bron: CBS – Statline (bevolkingsprognose)

Sterke toename van het aantal jongeren verwacht in Roosendaal

Voor de toekomst hoeft Roosendaal – in tegenstelling tot vele andere gemeenten en steden in Nederland – volgens de prognose géén rekening houden met een ontgroening (figuur 3). In vergelijkend perspectief is de toename van het aantal jongeren in Roosendaal zelfs relatief omvangrijk (+ 3.000, een toename van 26 procent). De verwachte toename van het aantal jongeren is in Roosendaal (+ 26 procent) veel omvangrijker dan in de regio

West-Noord-Brabant (+ 14 procent) en in Nederland (+ 6 procent). Dit betekent dat Roosendaal de komende jaren voldoende aandacht moet geven aan de ontwikkeling van het aantal voorzieningen voor jongeren en jeugdigen. Tegelijkertijd kan een effect zijn dat er van de groei van het aantal jongeren positieve impulsen uitgaan op de vernieuwing, innovatie en het ondernemerschap in Roosendaal.

Figuur 3: Prognose ontwikkeling 0-15 jarigen 2020-2050 in procenten in Roosendaal, de regio West-Noord-Brabant, vergelijkbare gemeenten, provincie Noord-Brabant en Nederland

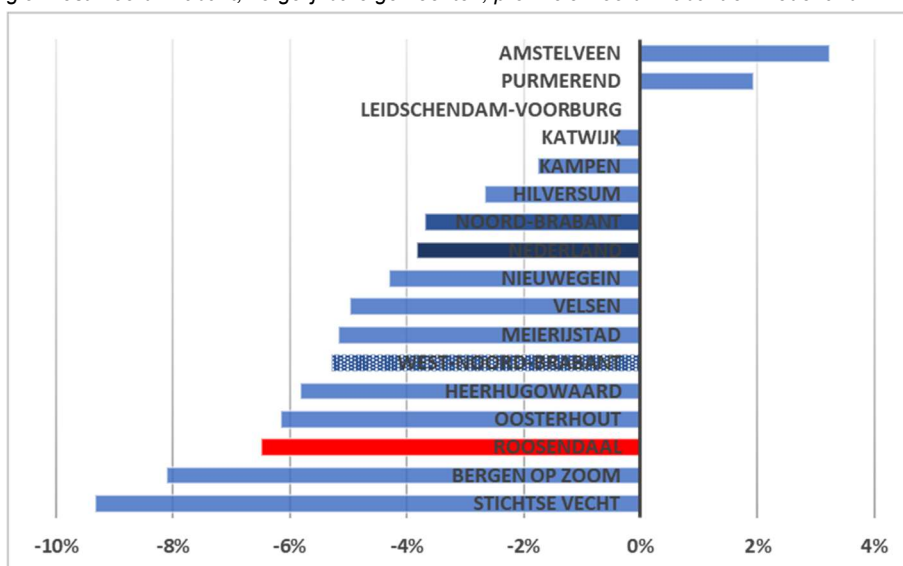

Bron: CBS – Statline (bevolkingsprognose)

Zorgwekkende krimp van de potentiële beroepsbevolking

Van 2020 tot 2045 wordt een afname van de potentiële beroepsbevolking (15 tot 75 jaar) verwacht in Roosendaal van 4.600 personen; om daarna tot 2050 weer lichtelijk te stijgen. Van 2020 tot 2050 neemt de potentiële beroepsbevolking met 6,5 procent af (figuur 4). Dit is minder dan in de benchmarkgemeenten Stichtse Vecht en Bergen op Zoom, maar de afname is groter dan in de provincie, Nederland, de regio West-Noord-Brabant en de overige benchmarkgemeenten. Van 2020 tot 2050 neemt naar verwachting de potentiële beroepsbevolking in Roosendaal af met 3.800 personen en in de regio West-Noord-Brabant met 25.600 personen.

Figuur 4: Prognose ontwikkeling potentiële beroepsbevolking (15 – 75 jaar) van 2020-2050 in procenten in Roosendaal, de regio West-Noord-Brabant, vergelijkbare gemeenten, provincie Noord-Brabant en Nederland

Bron: CBS – Statline (bevolkingsprognose)

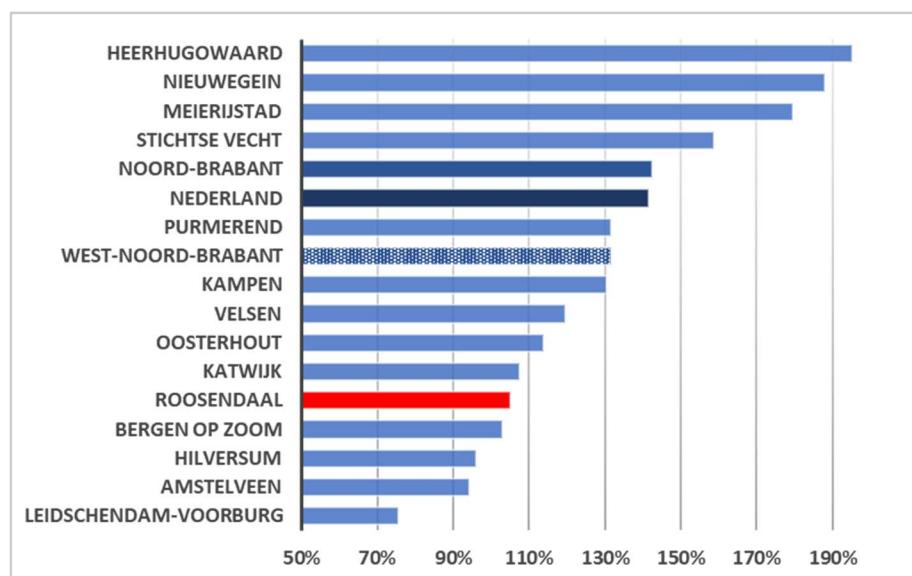
De verwachte daling van de potentiële beroepsbevolking brengt het gevaar met zich mee dat de economische ontwikkeling en de groei van ondernemingen geremd of zelfs onmogelijk gemaakt wordt en dat diverse publieke diensten niet of minder goed geleverd kunnen worden. Roosendaal en de omliggende regio kunnen het gevaar voor de economische ontwikkeling keren door te bevorderen dat méér mensen gaan werken, het beter mobiliseren van het onbenutte arbeidspotentieel, stimuleren dat mensen langer gaan werken en dat arbeidsproductiviteit verbeterd door méér innovatie, vernieuwing en beter en gevarieerd onderwijs.

Meer dan een verdubbeling van de 80-plussers de komende dertig jaar

De komende jaren zal er in Roosendaal, net als in de meeste andere Nederlandse steden, een aanzienlijke vergrijzing van de bevolking optreden. Het aantal ouderen en met name het aantal 80-plussers zal naar verwachting verdubbelen (figuur 5). Het aantal 80-plussers neemt naar verwachting toe van 4.000 in 2020 tot 8.200 in 2050. Een toename met 4.200 tachtigplussers; een groei van 105 procent. De toename is naar verwachting in Roosendaal veel minder dan in de meeste benchmarkgemeenten, de regio West-Noord-Brabant, Nederland en de provincie. In de regio West-Noord-Brabant neemt het aantal tachtigplussers naar verwachting de komende dertig jaar toe met 41.000 oude ouderen.

Voor deze groep ouderen is het cruciaal dat wonen en zorg in wijk, buurt en buurt goed zijn geregeld. De sterke zorgsector in de gemeente biedt kansen om innovatieve zorgconcepten te combineren met nieuwe vormen van wonen. Daarnaast zijn woonaanpassingen nodig om het mogelijk te maken in de eigen woning te blijven wonen. Dit vraagt ook om voldoende voorzieningen (arts, apotheek en supermarkt) in de directe omgeving. Tegelijkertijd moet men ook kunnen doorverhuizen naar betaalbare, meer geschikte, woningen wanneer de eengezinswoning niet meer voldoet.

Figuur 5: Prognose toename aantal 80 plussers van 2020-2050 in procenten in Roosendaal, de regio West-Noord-Brabant, vergelijkbare gemeenten, provincie Noord-Brabant en Nederland

Bron: CBS – Statline (bevolkingsprognose)

Economische trends en ontwikkelingen

Onzekerheid over de economische gevolgen van de coronacrisis

De economische ontwikkeling zal de komende tijd nog grotendeels worden bepaald door het verloop van de corona-pandemie. De corona-pandemie maakt de onzekerheid rondom economische ramingen ongebruikelijk groot. Daarom geeft het Centraal Planbureau ramingen af in de vorm van scenario's ('basisraming', 'grotere veerkracht')

en 'nieuwe terugslag').¹⁴ In 2020 kromp de economie met 3,7 procent om in de basisraming in 2021 grotendeels te herstellen (+ 3,2 procent) en in 2022 door te groeien met 3,3 procent. Door het afbouwen van de steunmaatregelen neemt in de basisraming de werkloosheid in 2022 toe tot 4,1 procent van de beroepsbevolking. Door de economische groei en het afbouwen van de steunmaatregelen nemen de tekorten van de overheid weer snel af en daalt de overheidsschuld.¹⁵

Door de coronacrisis zijn complete sectoren (horeca, contactberoepen, evenementen) stilgelegd en productieketens tijdelijk verstoord. Door de lock-down, door het verlies aan inkomen én door de voortdurende onzekerheid is de vraag naar niet-essentiële goederen en diensten, vooral in 2020, sterk gedaald.¹⁶ Ook stelden bedrijven investeringen uit. Supermarkten (Ahold, Jumbo, e.a.), thuisbezorgers (Just Eat Takeaway, Bol.com, PostNL, e.a.), fietsemakers, de doe-het-zelfbranche en de techbedrijven (Amazon, Google, Netflix, ASML, e.a.) profiteerden juist van de situatie. De sectorprognoses van de Rabobank laten zien dat de horeca, vervoer & opslag en de overige zakelijke diensten het hardst door de coronacrisis worden geraakt.¹⁷

Regionaal-economische verschillen nemen toe

Hoewel de Nederlandse economie in 2021 er weer bovenop lijkt te komen, verschillen volgens prognoses van Raboresearch de economische groeicijfers per regio.¹⁸ De sectorstructuur is daar een belangrijke verklaring voor. Zuidoost-Brabant profiteerde de jaren voor de coronacrisis van gunstige regionale omstandigheden en doet dat dit jaar waarschijnlijk weer. Ook het grote aandeel van de industrie, die naar verwachting een bovengemiddelde groei zal laten zien (net als de horeca, de zorg, transportsector en informatie en communicatie), heeft een positieve invloed.¹⁹ Ook gunstig of minder ongunstig ondernemingsklimaat zorgt voor betere of minder goede groeiverwachtingen. Een gunstig ondernemersklimaat hangt samen met de nabijheid van kennisinstellingen, de kwaliteit van de beroepsbevolking, een gunstige leefklimaat en een goede bereikbaarheid. Onderzoek wijst uit dat de regionale economische ontwikkeling voor een groter deel wordt bepaald door het regionale ondernemersklimaat dan door de economische structuur.²⁰

Structurele, langdurige leegstand van kantoren en winkels: hernieuwde inrichting van de binnensteden noodzakelijk

In Nederland is er al jarenlang sprake van een toenemende leegstand onder kantoren en winkels. De toenemende leegstand is het gevolg van onder andere online shopping en de trend dat er minder vaak recreatief wordt gewinkeld ('funshoppen'). De coronamaatregelen hebben dat effect in een groot aantal binnensteden verder versterkt. Van oktober 2020 tot begin 2022 neemt de winkelleegstand naar verwachting gemiddeld in Nederland met ruim veertig procent toe. Juist de sterkste binnensteden krijgen de hardste klappen: Amsterdam (+ 150 procent), Groningen, Delft en Haarlem (+ 80 procent)²¹. De geringste relatieve groei in winkelleegstand wordt verwacht in Heerlen, Roosendaal en Roermond omdat deze binnensteden al een ongunstige uitgangssituatie hadden.

De leegstand voor wat betreft de kantorenmarkt concentreert zich in de Randstad, in het bijzonder rondom Amsterdam en in het Rijnmondgebied. De kantoorleegstand is vooral groot bij de uitvalswegen van gemeenten en in

¹⁴ Vanwege de grote onzekerheden werkt het Centraal Planbureau sinds maart 2020 met scenario's. De laatste scenario's van het Centraal Planbureau gaan naast de basisraming uit van een scenario 'grotere veerkracht' (consumenten gaan hun gedwongen besparingen tijdens de lockdown extra uitgeven ten opzichte van de basisraming) en een scenario 'nieuwe terugslag' (met nieuwe varianten van COVID-19 komen er nieuwe besmettingsgolven). Centraal Planbureau, *Macro Economische Verkenning 2021*, CPB Raming, Den Haag, september 2020; Centraal Planbureau, *Juniraming 2021*, CPB Raming, Den Haag, juni 2021.

¹⁵ Centraal Planbureau, *Juniraming 2021*, CPB Raming, Den Haag, juni 2021.

¹⁶ Niet-essentiële goederen en diensten zijn bijvoorbeeld meubels, electra, kleding en schoeisel.

¹⁷ Deze sectoren krimpen in 2020 naar verwachting respectievelijk 39, 14 en 16 procent. Boyd Biersteker, *Sectorprognoses: volgend jaar beter*, Rabobank, 20 december 2020. Voor de sectoren onderwijs, zorg en ICT wordt wel verwacht dat deze in 2021 volledig zullen herstellen van de gevolgen van corona.

¹⁸ Rogier Aalders en Otto Raspe, *Economisch herstel verschilt sterk tussen Nederlandse regio's*, 18 maart 2021.

¹⁹ Alle steden en regio's met een sterk aandeel industrie hebben laten een relatief minder groot corona-effect effect. Met uitzondering van de voedings- en genotmiddelenindustrie die sterk afhankelijk is van de horeca (bijv. bierbrouwerijen).

²⁰ Frits Oevering en Otto Raspe, "Regionaal-economische verschillen fors toegenomen", in: *Economische statistische berichten*, jrg. 105, nr. 4790, 8 oktober 2020.

²¹ David Evers, Gertjan Slob, Jeroen Content en Frank van Dongen, *Veerkracht op de proef gesteld, een verkenning van de impact van corona op binnensteden*, Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag, 2020.

kantoorparken langs de snelwegen. Het betreft locaties als bijvoorbeeld de Plaspoelpolder in Rijswijk, Flight Forum in Eindhoven en Goudse Poort in Gouda.²² In deze gebieden kunnen grootschalige gebiedstransformaties, die vaak al gepland stonden, versneld worden uitgevoerd.

Op middellange en lange termijn zeer bescheiden groeiverwachtingen

Op korte termijn zijn de economische groeiverwachtingen goed. Bij ongewijzigd beleid zal de economische groei gemiddeld twee procent per jaar zijn in 2022 tot 2025. Deels zijn deze groeiverwachtingen gebaseerd op een inhaaleffect ná de coronacrisis. Voor de economische groeiverwachtingen blijven de onzekerheden echter groot. Hoe werkt de economische crisis vanwege de pandemie door op de structurele arbeidsproductiviteit? Bij het begin van de pandemie zijn vele arbeidsmigranten naar huis en familie teruggekeerd. Wat wordt het structurele effect op de netto-immigratie? In welke mate en hoe gaat het toegenomen spaarsaldo tijdens de pandemie besteed worden?²³ Verder kunnen vierde en vijfde golven van de coronavirus, en nieuwe varianten van de COVID-19, roet in het eten gooien van de economische groeiverwachtingen.

Op middellange en lange termijn zijn de groeiverwachtingen niet groot. Het is de verwachting dat de ontwikkeling van bijna ononderbroken substantiële economische groei in de naoorlogse periode ten einde is gekomen. De verwachte lage groei voor de toekomst is gebaseerd op het grote aandeel van de diensten en van het mkb in de economie, de vele zzp'ers en flexwerkers, de afname van de beroepsbevolking, de vergrijzende bevolking en het bereikte plafond in de opleidingsexpansie. Vele economen denken dat daarmee een langdurige periode van stagnatie met lage groei is aangebroken. Economen noemen de verwachte structurele economische groei van één procent het "nieuwe normaal".²⁴

Het arbeidsaanbod en vooral de arbeidsproductiviteit bepalend voor de economische groei

Een belangrijke determinant voor de lange termijn economische groei is de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit en het arbeidsaanbod. De economische groei is de optelsom van de toename van arbeidsproductiviteit (die vooral gedreven wordt door technologie en kennisopbouw) en arbeidsparticipatie (die samenhangt met demografie en de inrichting van de samenleving). In Nederland daalt de bbp-groei per inwoner vrijwel continu sinds de jaren vijftig met een korte opleving tussen 1985 en 1999 (vanwege de toenemende participatie van vrouwen op de arbeidsmarkt). De economische ontwikkeling wordt vrijwel volledig verklaard door de arbeidsproductiviteit. De arbeidsduur per inwoner is sinds de Tweede Wereldoorlog nauwelijks veranderd. Tegenover een hogere arbeidsparticipatie van vrouwen en ouderen staat de vergrijzing en een daling van het aantal gewerkte uren per week. De arbeidsproductiviteit – die ervoor gezorgd heeft dat Nederland per inwoner sinds de Tweede Wereldoorlog ruim vier keer zo rijk is geworden – staat steeds verder onder druk en dat tast het groeivermogen aan. Het afgelopen decennium groeide de arbeidsproductiviteit met slechts 0,3 procent per jaar. De afgelopen vier jaar was – zonder het effect van corona – de productiviteitsgroei negatief. Naar verwachting zal de komende kabinetsperiode enig herstel optreden. Maar het CPB gaat in de middellangetermijnverkenning uit van een structureel groeicijfer van slechts 0,5 procent per jaar.²⁵

Economie wordt zandlopereconomie

De positie van de laagopgeleiden en van hoogopgeleiden blijft relatief sterk. Het aantal laagopgeleiden in de beroepsbevolking daalt sterk en voor de steeds kleiner wordende groep laagopgeleiden zijn er vele banen beschikbaar (in horeca, recreatie, persoonlijke dienstverlening, het nieuwe ambacht, e.d.). Het werkgelegenheidsaandeel van beroepen met routinematige taken (zoals boekhouders, logistiek medewerkers, notarissen en administratief personeel) – vooral administratieve taken in het lage middensegment van de arbeidsmarkt – neemt af. Het zijn vooral de MBO'ers in administratieve beroepen onder de middengroepen (méér dan de personen met een havo-

²² Dré van Leeuwen, Frank Verwoerd en Ruben Quak, *Zelfs bij massaal thuiswerken, blijft leegstand kantoren behapbaar*, 10 december 2020.

²³ Centraal Planbureau, *Actualisatie Verkenning middellange termijn 2022-2025*, CPB Raming, maart 2021.

²⁴ The Economist, *Secular stagnation. The long view*, 3 november 2014.

²⁵ Pieter Hasekamp, *De wereld verandert steeds langzamer – en dat is een probleem*, column, Centraal Planbureau, 11 februari 2021; Mathijs Bouman, "Na corona komen de oude problemen terug: trage productiviteitsgroei en te weinig vernieuwing", in: *Het Financieele Dagblad*, 19 juni 2021; Hao Bui Van, Jan van Dalen en Frank Notten, *Economische groei en verdiensteljing, 1969-2016*, Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag, juli 2017.

of vwo-opleiding) die risico lopen.²⁶ De economie wordt daarmee in toenemende mate een zandlopereconomie. Deze middeninkomens en een deel van de lagere middeninkomens in kwetsbare, administratieve beroepen dreigt af te zakken naar lagere inkomensniveaus en kwetsbaarder te worden. Door het naar beneden zakken van de lagere middengroepen kan bovendien de positie van laagopgeleiden toch onder druk blijven staan. Daardoor neemt onder laagopgeleiden naar verwachting de loonongelijkheid, de werkloosheid en de armoede toe.

Economische structuur onzeker en concurrentievoordelen bestaan slecht tijdelijk

Door de snelheid van de technologische ontwikkelingen en de internationale concurrentiestrijd wijzigt de structuur van de economie sterk en zal in de toekomst nog sterker en sneller wijzigen. Concurrentievoordelen zijn steeds meer tijdelijk. Er is ook sprake van een toenemende internationale spreiding van economische activiteiten. De wereldwijde concurrentie vindt in belangrijke mate plaats op het gebied van taken. Een baan en een bedrijf bestaan uit een bundel taken die op de een of andere wijze aan elkaar zijn geplakt. Deze bundeling en relatieve specialisatie van taken kenmerken een regio en stad. De productie van goederen vindt steeds meer plaats in lange en gefragmenteerde ketens. Hierdoor worden regio's steeds afhankelijker van elkaar en bedrijven (en tot op zekere hoogte ook werknemers) zijn minder gebonden aan een specifiek land of een specifieke regio of stad.²⁷

Groei in vele sectoren mogelijk, in beperkt aantal sectoren krimp verwacht

Er zijn vele mogelijkheden voor nieuw ondernemerschap en nieuwe toetreders. Maar beleid en regelgeving doen er ook toe.²⁸ Er zijn volop kansen in de zorg, het welzijn, allerlei vormen van persoonlijke dienstverlening, de ICT, de oudereneconomie, de bouw (indien voldoende vernieuwend), zakelijke dienstverlening, recreatie, toerisme en de duurzaamheidstransities (energietransitie, transitie naar een circulaire economie, de voedseltransitie en de klimaatadaptatie). Vele van deze economische activiteiten zijn ook kansrijk voor zzp'ers die in sommige gevallen, indien zij dat ambiëren, kunnen doorgroeien tot echte ondernemingen. Het aantal mogelijkheden is onbeperkt en valt of staat – naast goed beleid – met goed ondernemerschap. Uiteraard oefent op korte termijn de coronacrisis en de beperkende maatregelen hun invloed uit.

Ondernemerschap gedijt in een dynamisch ondernemersecosysteem

In de ondernemersecosysteem wordt de economie gezien als een dynamisch netwerk waarbinnen ondernemerschap het proces is waarbij individuen kansen zien en nieuwe waarde genereren. In de ondernemersecosysteembenadering ligt de focus niet op sectoren, bedrijven of de markt maar op de onderlinge afhankelijkheden van de sleutelfiguren in het ecosysteem. Het zijn productieve ondernemers die bijdragen aan de groei van kennis, leiderschap en netwerken. Dankzij hen groeit ook de productiviteit, de welvaart, werkgelegenheid en welzijn. Of deze ondernemers kansen zien en kunnen benutten, is afhankelijk van de kracht van het 'ecosysteem'.²⁹

Het regionale ecosysteem voor ondernemerschap is opgebouwd uit een tiental randvoorwaarden en systeemelementen. De interactie tussen de systeemelementen van het ecosysteem (netwerken, leiderschap, financiering, talent, nieuwe kennis en intermediaire kennis) zijn cruciaal voor het succes van het ecosysteem. Gedegen netwerken zorgen voor verspreiding van kennis, arbeid en kapitaal. Leiderschap geeft richting aan het ecosysteem. De toegang tot financiering is cruciaal voor het ontstaan van innovatieve projecten van middellange termijn. Daarnaast is de aanwezigheid van voldoende (goed opgeleid) talent belangrijk voor het succes van het ecosysteem.

²⁶ Godfried Engbersen, Erik Snel en Monique Kremer (red.), *De val van de middenklasse? Het stabiele en kwetsbare midden*, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), Den Haag, 2017, blz. 15 en 16.

²⁷ WRR, *Naar een lerende economie. Investeren in het verdienvermogen van Nederland*, Amsterdam, 2013.

²⁸ Veel inspiratie voor stappen om het brede MKB (geen starters, geen zzp'ers, geen grootbedrijf) te laten groeien, zijn te halen uit de twintig werkzame praktijkvoorbeelden in: Joost van Hoorn, Erwin Riedstra, David Louwerse, Joeri van den Ende en Janneke ten Kate, *Aan de slag voor het brede MKB. Wat steden, regio's en het Rijk voor het brede MKB kunnen doen. Lessen, aanbevelingen en praktijkvoorbeelden*, Platform31, Den Haag, maart 2019.

²⁹ De Economische visie Haarlem gebruikt een ander concept dan ondernemers die een gezaghebbende leidende positie hebben in het ondernemersecosysteem, namelijk *anchor tenants*. *Anchor tenants* zijn grote, toonaangevend en innovatieve bedrijven, die voor een belangrijk deel het profiel van hun omgeving bepalen en vanwege hun financiële slagkracht, aanwezige kennis en/of grote hoeveelheid goederen-/grondstoffenstromen cruciaal zijn voor gezamenlijke investeringen of samenwerkingsprogramma's. In Haarlem vallen onder industriële *anchor tenants* bijvoorbeeld bedrijven als TEVA, MSD en NS Treinmodernisering. Een voorbeeld van een niet-industriële *anchor tenant* is het Spaarne Gasthuis. Gemeente Haarlem, *Economische visie Haarlem*, juni 2020, blz. 44, 59.

Ook de mate van kennis, bijvoorbeeld in de vorm van (publieke) R&D, is van belang. Tot slot bepaalt de hoeveelheid intermediaire diensten in het ecosysteem de barrières die nieuw opgezette projecten ervaren. Hoe meer complementaire intermediaire diensten in het ecosysteem, hoe minder barrières er zijn hoe minder tijd het kost om innovaties te realiseren en te verspreiden. In het ondernemersecosysteem beïnvloeden formele instituties, cultuur, fysieke condities en de marktvraag de sociale interactie.³⁰

Ondernemingsklimaat belangrijker dan sectorstructuur voor de regionale economische ontwikkeling

De groeimogelijkheden worden bepaald door de sectorstructuur en het ondernemingsklimaat. Een gunstig ondernemingsklimaat hangt samen met de nabijheid van kennisinstellingen, de kwaliteit van de beroepsbevolking, een gunstige leefklimaat en een goede bereikbaarheid. Onderzoek wijst uit dat de regionale economische ontwikkeling voor een groter deel wordt bepaald door het regionale ondernemerschapsklimaat dan door de economische structuur.³¹ De economische groei en het ondernemingsklimaat beïnvloeden de werkgelegenheidsontwikkeling.

In tijden met grote veranderingen (digitalisering, technologische vernieuwingen, energietransitie, transitie naar een circulaire economie, coronacrisis, e.d.) dragen ondernemerschap, nieuwe kleine bedrijven en nieuwe toetreders het meest bij aan economische groei en vernieuwing. Los daarvan zorgen jonge ondernemingen voor veertig procent van de nieuwe werkgelegenheid ongeacht de conjunctuur.³² Toch is een sterke toename van het aantal jonge en kleine bedrijven niet zonder meer goed voor innovatie en productiviteit. De ondernemerschapsparadox in Nederland is dat aantal nieuwe bedrijven en zelfstandigen de laatste decennia enorm is gegroeid, maar dat dit niet heeft geleid tot de verwachte toename van innovatie en productiviteit.³³ Dus het gaat vooral om *goed* en *ambitieuze* ondernemerschap.

Van een smalle definitie van welvaart naar een brede definitie van welvaart: focus op alle aspecten die voor de inwoners (nu, later en elders) belangrijk zijn

De focus in het beleid van overheden verschuift van het nastreven van vooral economische groei naar het verbeteren van de 'Brede Welvaart' in stad, regio en Nederland. Met Brede Welvaart wordt gekeken naar *alle* waarden die voor burgers 'hier en nu', 'later' en 'elders' van belang zijn: zoals welzijn, welvaart, gezondheid, onderwijs, leefomgeving, etc. De aspecten van Brede Welvaart sluiten aan bij de Sustainable Development Goals. Om de ontwikkeling in Brede Welvaart te kunnen monitoren, zijn en worden nationale en regionale Monitoren Brede Welvaart ontwikkeld.³⁴ De Brede Welvaart is in de regio West-Noord-Brabant gemiddeld (figuur 6).

³⁰ Elmar Cloosterman en Erik Stam, *Entrepreneurial Ecosystem Index 2020. Een kwantitatieve vergelijking van regionale ecosystemen voor ondernemerschap*, Birch/Universiteit Utrecht, s.l., s.a.

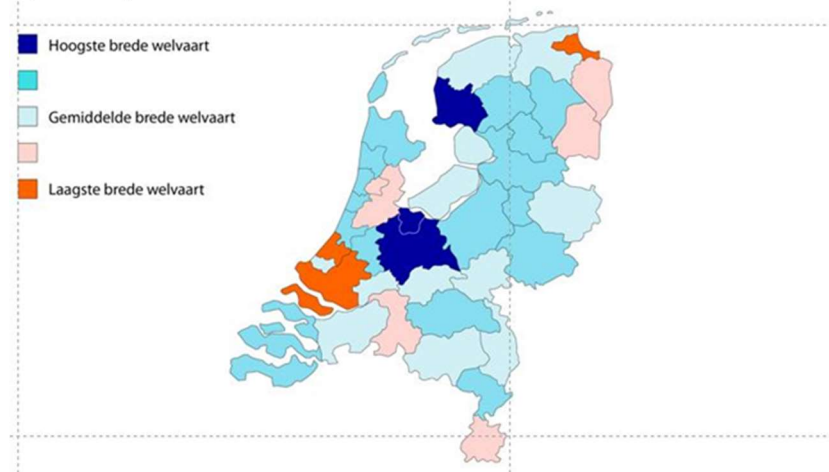
³¹ Frits Oevering en Otto Raspe, "Regionaal-economische verschillen fors toegenomen", in: *Economische statistische berichten*, jrg. 105, nr. 4790, 8 oktober 2020.

³² Mirjam van Praag en Roy Thurik, "Canon deel 4: ondernemerschap", in: *Economisch Statistische Berichten (ESB)*, jrg. 97, nr. 4644, 28 september 2012, blz. 580 – 583; Irma Tems, Lisa van de Voort en Pieter Waasdorp, "De overheid als partner in het entrepreneurial ecosysteem", in: *ESB dossier Ecosystemen voor ondernemen*, jrg. 99, nummer 4698S, 20 november 2014, blz. 61.

³³ Erik Stam, "Ecosystemen voor ambitieus ondernemerschap", in: *ESB dossier Ecosystemen voor ondernemen*, jrg. 99, nummer 4698S, 20 november 2014, blz. 6; Pim den Hertog e.a., *Innoveren en ondernemen met beleid*. Analytische achtergrondstudie van de beleidsdoorlichting artikel 12 (innovatie) en 13 (ondernemingsklimaat) ministerie van Economische Zaken, Utrecht, maart 2015, blz. 65.

³⁴ Er zijn twee monitoren beschikbaar: de Brede Welvaarts Monitor (BWM) van het Centraal Bureau voor de Statistiek en de Brede Welvaarts Indicator (BWI) van de Universiteit van Utrecht en de Rabobank. Het doel van beide monitoren is hetzelfde: neem wat voor mensen van waarde is als uitgangspunt van de monitoring en niet alleen economie, inkomen en bruto binnenlands product. De BWI ligt voor op de BMW om brede welvaart ook regionaal te monitoren. Het verschil tussen BWM en BWI is dat BWI zich alleen richt op 'hier en nu' indicatoren en geen aandacht besteedt aan 'later' en 'elders'. Een ander belangrijk conceptueel en methodologisch verschil is dat de BWI de onderliggende indicatoren op het gebied van inkomen, baanzekerheid, persoonlijke ontwikkeling, gezondheid, subjectief welzijn, wonen, e.d. (21) weegt en optelt tot één indicator. Terwijl de BMW de geselecteerde indicatoren, en de veranderingen in de indicatoren, op diverse domeinen, in dashboards presenteert en niet weegt en aggregereert tot één brede welvaartsmaat. Jan-Pieter Smits en Edwin Horlings, "De conceptuele basis, uitkomsten en vervolg van de Monitor Brede Welvaart", in: *Economisch Statistische Berichten*, Dossier meten van welvaart, jrg. 104, nr. 4772S, 11 april 2019, blz. 7-11; Centraal Bureau voor de Statistiek, *Monitor Brede Welvaart & de Sustainable Development Goals 2020*, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2020; A. Rijpma, M. Moatsos, M. Badir en H. Stegeman, *Netherlands beyond GDP: a wellbeing index*, Universiteit Utrecht en Rabobank Economic Research, Utrecht, 2016; Martijn Badir, Bas van Bavel, Sjoerd Hardeman en Auke Rijpma, *Brede welvaartsindicator 2017. Brede welvaart in Nederland: nationaal en regionaal*, Universiteit Utrecht en Rabobank, Utrecht, 27 oktober 2017; Bas van Bavel, Sjoerd Hardeman en Auke Rijpma, "Vervolgstappen voor integrale welvaartsmeting", in: *Economisch Statistische Berichten*, Dossier meten van welvaart, jrg. 104, nr. 4772S, 11 april 2019, blz. 22-25.

Figuur 6 Regionale verschillen in Brede Welvaart

Bron: Otto Raspe, *Brede Welvaart*. Webinar Anders kijken naar economie en maatschappij, Rabobank, 3 juni 2021

Van 2013 naar 2019 neemt in alle veertig Nederlandse Corop-regio's de brede welvaart lichtelijk toe. Vooral vanwege de verbeterde baanzekerheid, veiligheid en gezondheid en het verbeterende inkomen, subjectieve welzijn en milieu. De verbetering op deze dimensies compenseren net in voldoende mate de verslechtingen in sociale contacten, maatschappelijke betrokkenheid, werk-privébalans en vooral in huisvesting. Van 2013 tot 2019 daalt de woontevredenheid sterk.

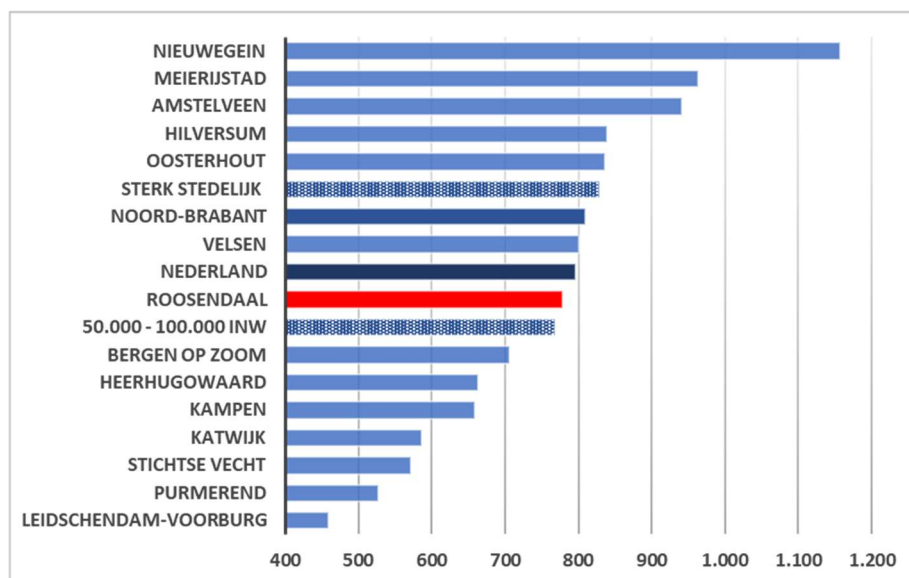
Roosendaal als gemiddelde werk- en woongemeente

Roosendaal is niet een bijzonder sterke werkgemeente. Al doet Roosendaal het wel beter dan Leidschendam-Voorburg, Purmerend, Stichtse Vecht, Katwijk, Kampen, Heerhugowaard, Bergen op Zoom en gemiddeld gemeenten met tussen de 50.000 en 100.000 inwoners (figuur 7). Dit kan mede te maken hebben met een weinig sterk en minder sterk wordend ondernemersecosysteem.

Alle veertig regio's in Nederland zijn in 2018 en 2020 gescoord op de kwaliteit van hun ondernemersecosysteem. Voor elk van de tien elementen van het ondernemersecosysteem krijgt een regio een cijfer, die bij elkaar opgeteld leiden tot een positie op de ranglijst. Aan de top – en verder uitlopend op de andere regio's – staat de regio Delft en Westland. West-Noord-Brabant neemt in 2020 plaats 21 in en is ten opzichte van 2018 vier plaatsen gedaald. Veertien van veertig regio's versterken van 2018 op 2020 hun ondernemersecosysteem. Dit is niet het geval in West-Noord-Brabant. Van 2018 op 2020 verzwakt in West-Noord-Brabant de kwaliteit van het ondernemersecosysteem.³⁵

³⁵ Elmar Cloosterman en Erik Stam (2020), *Entrepreneurial Ecosystem Index 2020, een kwantitatieve vergelijking van regionale ecosystemen voor ondernemerschap*, Utrecht University, School of Economics, Birch.

Figuur 7: Aantal banen per 1.000 inwoners van 15-64 jaar in 2020 in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, provincie Noord-Brabant en Nederland

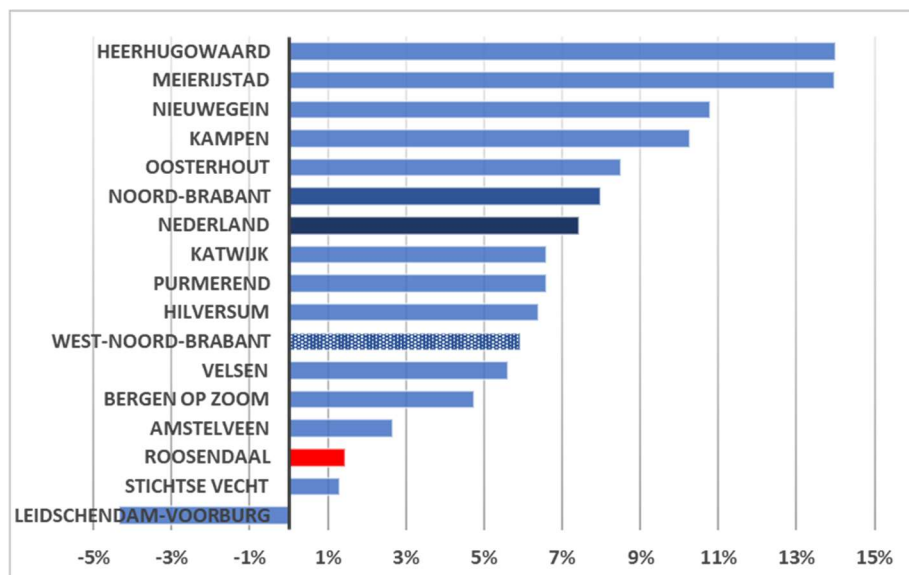

Bron: CBS – Statline (bevolkingsprognose)

Geen florissante werkgelegenheidsontwikkeling in de afgelopen jaren

De afgelopen twintig jaar (2000 – 2019) neemt de werkgelegenheid in Roosendaal met minder dan tien procent toe. In de rangorde van G40-gemeenten is Roosendaal de zevende gemeente met de laagste groei van de werkgelegenheid.³⁶ In een vergelijking met de benchmarkgemeenten, de regio, de provincie en Nederland valt ook de zwakke banenontwikkeling op in de afgelopen vijf jaar (figuur 8).

Figuur 8: Ontwikkeling aantal banen 2016 t/m 2020 in procenten in Roosendaal, de regio, provincie, vergelijkbare gemeenten en Nederland

Bron: Platform31 op basis van meest recente cijfers van LISA

De relatief zwakke economische prestaties van Roosendaal zijn niet zonder meer te verklaren door de uitgaven voor het hoofdtaakveld 'economie'. Roosendaal geeft in vergelijkend perspectief relatief veel geld uit per inwoner voor 'economie' (figuur B-1).

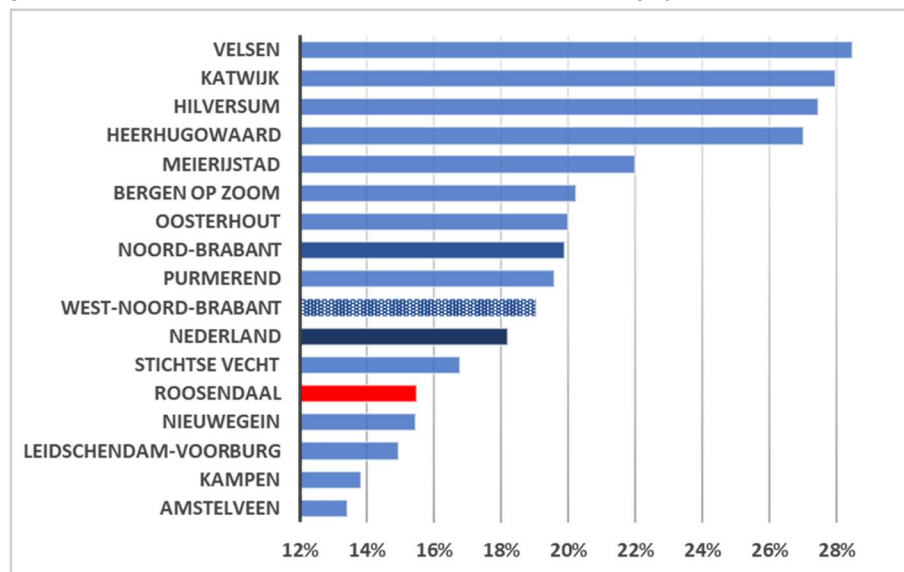
³⁶ Koos van Dijken en Ruud Dorenbos (red.), *Herstel en perspectief in tijden van transitie. Stedelijke trends en opgaven voor 2022 e.v.*, Platform31, Den Haag, juli 2021, blz. 32.

De kenmerken van het ondernemerschap in Roosendaal

Met behulp van een aantal indicatoren (toename van het aantal vestigingen, het aantal snelgroeiende ondernemingen, het aantal exporterende bedrijven, het aantal zzp'ers ten opzichte van het aantal banen en de verdiensten van de zzp'ers in Roosendaal) kan een indruk bekregen worden van het ondernemerschap in Roosendaal.

De ontwikkeling van het aantal vestigingen laat in de afgelopen vijf jaar een relatief zwakke ontwikkeling zien. Het aantal vestigingen is in de periode 2016 t/m 2020 met bijna 16 procent toegenomen. Dit is minder dan in Nederland, de regio West-Noord-Brabant, de provincie en de meeste vergelijkbare gemeenten (figuur 9).

Figuur 9: Ontwikkeling van het aantal vestigingen 2016 t/m 2020 in procenten in Roosendaal, de regio, provincie, vergelijkbare gemeenten en Nederland 2012-2016 in Roosendaal en enkele vergelijkbare steden

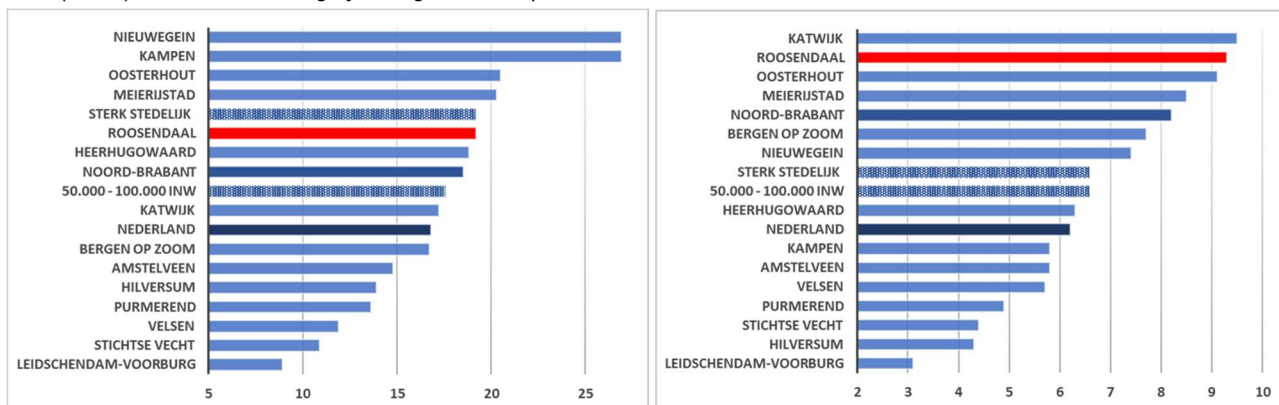

Bron: Platform31 op basis van meest recente cijfers van LISA

Roosendaal en de regio West-Noord-Brabant kennen door hun ligging vooral voor de logistieke sector een grote bovenregionale vraag naar bedrijfslocaties. De strategische ligging van de regio in de vervoerscorridor tussen Rotterdam, het Ruhrgebied (Oostcorridor) en Antwerpen (Zuid-corridor) maakt de regio aantrekkelijk voor logistieke en distributieactiviteiten. De gemeente heeft voldoende bedrijfsruimte beschikbaar. Wel is het van belang om vraag en aanbod kwalitatief nog meer af te stemmen. Het gaat hierbij zowel om het realiseren van bedrijfsruimte van voldoende grootte voor logistieke bedrijvigheid om zo nieuwe bedrijven aan te kunnen trekken, als ook het aanpassen van bestaande locaties om aan de huidige wensen van bestaande en nieuwe vestigers te kunnen blijven voldoen. Bij de huidige en toekomstige wensen moet ook rekening gehouden worden met de trend dat de economische ontwikkeling steeds meer vraagt om de ontwikkeling van meer gemengde woon-werklocaties, centrumgebieden, knooppuntlocaties en de ontwikkeling van 'third places' als koffiégelegenheden en dergelijke waar éénpitters in toenemende mate werken en elkaar ontmoeten. De behoefte aan monofunctionele bedrijfsterreinen zal naar verwachting geen sterke groei meer laten zien of zelfs dalen.

Op de indicatoren snelgroeiende bedrijven en exporterende bedrijven komt een krachtiger beeld van het ondernemerschap in Roosendaal naar voren dan in de toename van het aantal vestigingen de afgelopen vijf jaar (figuur 10).

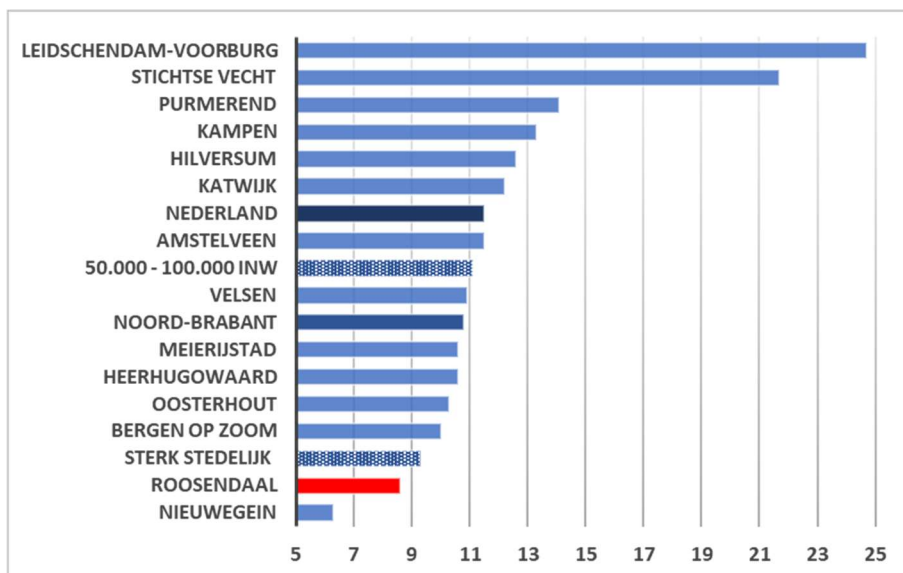
Figuur 10: Het aantal snelgroeiende bedrijven per 1.000 vestigingen in 2019 (links) en het percentage exporterende bedrijven in 2019 (rechts) in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, provincie en Nederland

Bron: waarstaatjegemeente.nl

Roosendaal wordt niet gekenmerkt door het ondernemerschap van veel zzp'ers (figuur 11). Ook de verdiensten van de zzp'ers in Roosendaal is niet bijzonder hoog (figuur B-2).

Figuur 11: Het aantal zzp'ers in procenten van het totaal aantal banen in 2019 in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, provincie en Nederland

Bron: waarstaatjegemeente.nl

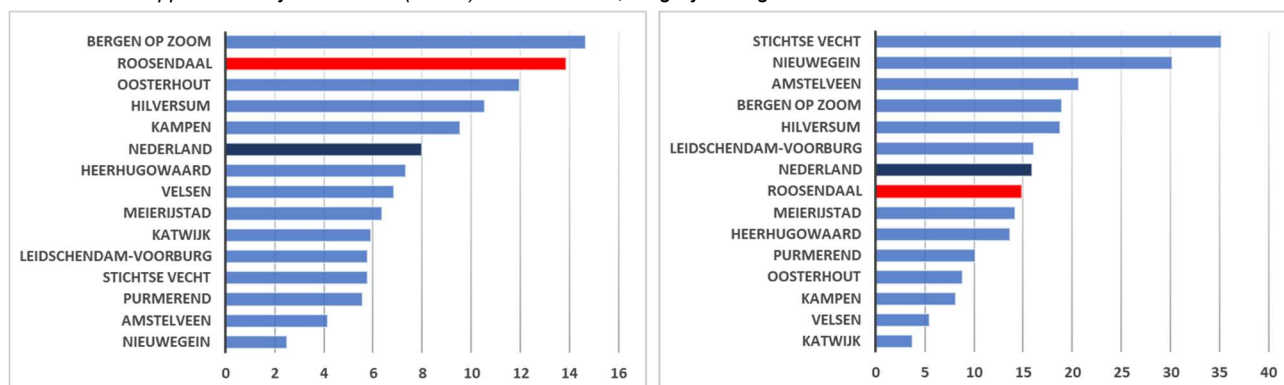
Toename van de winkel- en kantoorleegstand

Een punt van zorg is de binnenstad van Roosendaal. Roosendaal heeft net als veel andere gemeenten te maken met een toegenomen winkelleegstand. Daarbij is de mate van leegstand forsler dan in veel andere gemeenten (figuur 12). In 2018 ligt het leegstandspercentage gemeten aan het totale winkelvloeroppervlakte op 14 procent. Dit is hoger dan in de referentiegemeenten (met uitzondering van Bergen op Zoom) en flink hoger dan het Nederlands gemiddelde. Verder laten de sfeer en aantrekkelijkheid van het gebied te wensen over (met name ondernemers zijn weinig positief over de binnenstad). De goed functionerende wijkwinkelcentra en Oostpoort lijken een deel van de potentiële consumenten uit de binnenstad weg te nemen. De kantorenleegstand is in Roosendaal gemiddeld.

De coronamaatregelen hebben als effect dat de leegstand in de binnensteden verder toeneemt. Van oktober 2020 tot begin 2022 neemt de winkelleegstand naar verwachting gemiddeld in Nederland met ruim veertig procent toe. In Roosendaal is de toename "slechts" 18 procent; van 20 procent in oktober 2020 tot naar verwachting

23,6 procent begin 2022. De relatief beperkte stijging komt omdat Roosendaal reeds een ongunstige uitgangssituatie had.³⁷

Figuur 12: Leegstand winkels in % totale winkelvloeroppervlakte 1 oktober 2018 (links) en leegstand kantoren in % totale verhuurbare vloeroppervlakte 1 januari 2017 (rechts) in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten en Nederland

Bron: Compendium voor de Leefomgeving, Leegstand van winkels 2004-2018 en Compendium voor de Leefomgeving, Leegstand kantoren 1991-2017

Sociale trends en ontwikkelingen

Groeiende kansenongelijkheid

Er is in toenemende mate sprake van perspectief- en kansenongelijkheid tussen inwoners. Samen met de arbeidsmarktontwikkelingen (flexibiliteit), de toenemende onzekerheid (over werk, inkomen, pensioen en zorg) en de effecten van en maatregelen in het licht van de coronacrisis leidt dit bij belangrijke groepen Nederlanders tot onvrede over de maatschappij en de politiek.³⁸

De toenemende kansenongelijkheid is op vele terreinen zichtbaar. Op de woningmarkt, in het onderwijs, op de arbeidsmarkt, in koopkracht (problematische schulden, armoede) en in gezondheid, levensverwachting en gezonde levensjaren. De verschillen op één domein hangen vaak samen met die op een ander domein. Daarbij is het onderwijs een belangrijke motor van kansenongelijkheid geworden. Verschillende onderzoeken laten een groeiende scheidslijn zien tussen hoog- en laagopgeleiden, toenemende segregatie naar opleidingsniveau van de ouders en leerlingen van verschillende sociaaleconomische achtergronden die elkaar steeds minder tegenkomen op school.³⁹

Gaat het om kansenongelijkheid in termen van gezondheid, dan valt op dat inwoners met een lage sociaaleconomische status ten opzichte van de inwoners met een hoge sociaaleconomische status gemiddeld acht jaar korter en maar liefst vijftien jaar minder in goed ervaren gezondheid leven. Inwoners die moeite hebben om rond te komen, hebben drie- tot viermaal meer last van hart- en vaatziekten, angststoornissen,

³⁷ David Evers, Gertjan Slob, Jeroen Content en Frank van Dongen, *Veerkracht op de proef gesteld, een verkenning van de impact van corona op binnensteden*, Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag, 2020, blz. 9, 39 en 54.

³⁸ Cok Vrooman, *Meedoen in onzekerheid*, Utrecht, 2016; B. Steur, E. van Doorne en T. Zandstra, *Maatschappelijk onbehagen en het openbaar bestuur*, Strategische verkenning ministerie van BZK, Den Haag, 1 februari 2017.

³⁹ Er is een toenemende fragmentatie en segmentatie door het onderwijs van de meritocratie. Meritocratie (vrij vertaald: geregeerd door degenen die het verdienen) is een maatschappijmodel waarin de sociaaleconomische positie van elk individu is gebaseerd op zijn of haar verdiensten (merites). Deze meritocratie heeft wrede kanten omdat mensen die niet mee kunnen komen in deze complexe en veeleisende samenleving denken dat dit door eigen toedoen komt en zich daardoor minderwaardig gaan voelen. Dat zij niet mee kunnen komen, kan gelegen zijn in werkloosheid, ziekte, sociale en psychische beperkingen of aan de hoge eisen die gesteld worden. Een segmentatie en fragmentatie die zich bovendien dreigt te versterken omdat hoogopgeleide, goed verdienende ouders ("curling ouders") de vaardigheden en financiële mogelijkheden hebben om elke hobbel in de opvoeding en opleiding van hun kinderen te effenen (sport, theater, bijlessen, tutors, druk op docenten uitoefenen). Mogelijkheden en vaardigheden die laagopgeleide en minder-verdienende ouders niet, of veel minder, hebben. Lex Herweijer en Edith Josten, "Een ideaal met een keerzijde", in: Cok Vrooman, Mérove Gijsberts en Jeroen Boelhouwer, *Verskil in Nederland*, Sociaal en Cultureel Rapport 2014, SCP, Den Haag, december 2014, blz. 69, 70, 92; Judith Elshout, Evelien Tonkens en Tsjalling Swiestra, "Meritocratie als aanslag op het zelfrespect van 'verliezers'", in: P. de Beer en M. van Pinxteren (red.), *Meritocratie: op weg naar een nieuwe klassensamenleving?*, Amsterdam, 2016, blz. 209-234; Martin Sommer, "Waar is Jan Normaal gebleven? De grote midden-groep is finaal gespleten in hoger en lager opgeleiden", in: *De Volkskrant*, 27 februari 2016; Anouk Boone, "Interview de kloof. Ondernemer Rutger Koopmans 'Mijn generatie denkt ook: wij willen jullie jongeren wakker schudden'", in: *De Volkskrant*, 5 september 2019.

overspanning en nervositeit dan inwoners waarvoor dat niet geldt en zij hebben vier- tot vijfmaal zoveel last van diabetes, depressie en ernstige eenzaamheid.⁴⁰ Deze verschillen zijn hardnekkig. Daarbij is de groep lage SES ook nog eens bovengemiddeld geraakt door het COVID-virus.⁴¹ De complexe ongelijkheid, vanwege de samenhang van de ongelijkheid op meerdere levensdomeinen, is dé sociale kwestie van deze tijd.⁴²

Verminderde sociale cohesie

De inwoners in de steden en gemeenten zijn op allerlei manieren gesegmenteerd en gefragmenteerd. Naar leeftijd, naar inkomenssituatie, naar gezinssituatie, naar mate van hulpbehoefte, naar werkzekerheid, naar opleiding, naar herkomst en naar etniciteit. De sociale scheidslijnen zijn zichtbaar in het onderwijs, op de woningmarkt, in gezondheid, in vaste en flexibele arbeidscontracten, in participatie, in meedoen en niet-meedoen, en tussen insiders en outsiders. Daarbij wordt de segregatie naar opleidingsniveau en naar mentaliteit dieper. Vooral in de grote steden is het meest duidelijk zichtbaar dat de diversiteit van de inwoners naar herkomst toeneemt. De groep inwoners met een migratieachtergrond wordt niet alleen groter maar ook veel diverser ("superdiversiteit"). In de verbanden waar mensen elkaar tegenkomen (wonen, werken, onderwijs) is uitsortering waar te nemen. De toegenomen diversiteit en uitsortering leidt tot verliesgevoelens onder autochtone inwoners, verlies van thuisgevoelens, minder buurtcohesie en lage omgevingsbetrokkenheid.⁴³ Dit speelt in de grotere steden meer dan in de kleine gemeenten.

De vergrijzing en de toenemende zorgvraag van ouderen in wijk, buurt en kern

Vooral op latere leeftijd gaat de vergrijzing gepaard met een toename van de zorgbehoeften.⁴⁴ De groep oude ouderen neemt de komende drie decennia in Nederland en in de gemeenten sterk toe. Het aantal mensen van 80 jaar of ouder zal naar verwachting stijgen van ruim 800 duizend naar tussen de 1,5 en 2,6 miljoen in 2050.⁴⁵ Velen van deze oude ouderen zullen op enig moment zorgbehoefte hebben. Op dit moment krijgt vanwege het *Langer thuis* beleid minder dan tien procent van de zorgbehoefte ouderen hun zorg in een verpleeg- of verzorgingstehuis. Dus meer dan 90 procent van de zorgbehoefte ouderen krijgt hun wmo- en thuiszorg in wijk, buurt en kern. Als deze verhouding zo blijft dan betekent de sterke groei van de zorgbehoefte ouderen voor de gemeenten een belangrijke trend en opgave. Er is lang gesproken over en gelobbyd voor de kwaliteit van de zorg in verpleegtehuizen. Daar komt twee miljard euro extra voor beschikbaar om de kwaliteit op orde te krijgen. Voor de sterk groeiende groep zorgbehoefte ouderen die hun zorg in wijk, buurt en kern moet krijgen, heeft zo'n kwaliteitsdebat en de middelen die dat gaat vergen nog niet plaatsgevonden.⁴⁶ De gemeenten kunnen deze discussie niet meer lang voor zich uitschuiven. In figuur 13 blijkt dat in Roosendaal 939 zeventigjarigen per 1.000 zeventigjarigen nog zelfstandig wonen.

⁴⁰ Michiel van der Geest, "Achtergrond gezondheidsverschillen arm en rijk", in: *De Volkskrant*, 2 oktober 2020.

⁴¹ Mirjam de Klerk, Martin Olsthoorn, Inger Plaisier, Joep Schaper en Fieke Wagemans, *Een jaar met corona. Ontwikkelingen in de maatschappelijke gevolgen van corona*, Sociaal Cultureel Planbureau, Den Haag, maart 2021; Raad Volksgezondheid & Samenleving, *Wissels omzetten voor een veerkrachtige samenleving. Vier prioriteiten voor de nieuwe kabinetsperiode*, Den Haag, 2021.

⁴² Tweede Kamer, vergaderjaar 2019-2020, 35 300, nr. 1, *Miljoenennota 2020*, blz. 59; Raad Volksgezondheid & Samenleving, *Wissels omzetten voor een veerkrachtige samenleving. Vier prioriteiten voor de nieuwe kabinetsperiode*, Den Haag, 2021, blz. 6.

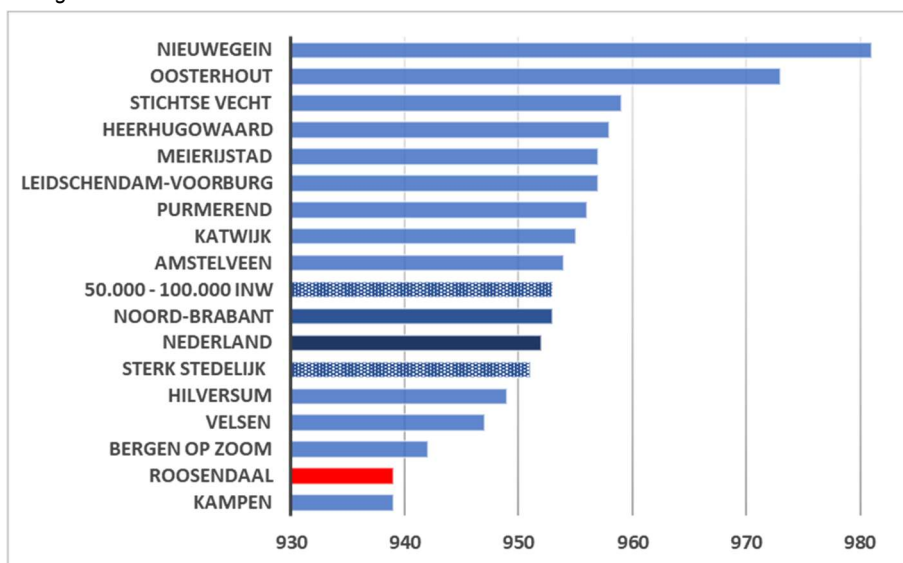
⁴³ Roel Jennissen, Godfried Engbersen, Meike Bokhorst en Mark Bovens, *De nieuwe verscheidenheid. Toenemende diversiteit naar herkomst in Nederland*, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Den Haag, 2018.

⁴⁴ Tot de leeftijd van 50 jaar liggen in 2020 de gemiddelde zorgkosten onder de drieduizend euro per jaar. Daarna beginnen ze steeds sterker te stijgen. Op 70-jarige leeftijd zijn de zorgkosten gemiddeld ongeveer zesduizend euro, voor een 80-jarige dertienduizend euro, en voor een 95-jarige zo'n vijftigduizend euro. De hoge zorguitgaven van ouderen komen voor het grootste deel voor rekening van de langdurige zorg. Maar ook de uitgaven aan Zvw en Wmo stijgen met de leeftijd, omdat voor ouderen de kans op (intensive) ziekenhuisopnames en het beroep op thuiszorg stijgt. Yvonne Adema en Iris van Tilburg, *Zorgen om morgen*, CPB Vergrijzingsstudie, Den Haag, december 2019.

⁴⁵ Centraal Bureau voor de Statistiek, *In 2050 zijn er twee tot drie keer zoveel 80-plussers als nu*, Nieuwsbericht 14-4-2021.

⁴⁶ Corinne Ellemee, *Lachend tachtig. Initiatiefnota 34 948 voor een toekomstbestendige ouderenzorg*, Den Haag, 17 mei 2018; Wilma Kieskamp, "We weten nog niet half wat op ons afkomt, met de zorg voor zieke ouderen die thuiswonen", in: *Trouw*, 18 november 2019.

Figuur 13: Aantal zelfstandig wonende 70-plussers per 1.000 van de doelgroep in het 2^e kwartaal 2021 in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten en Nederland

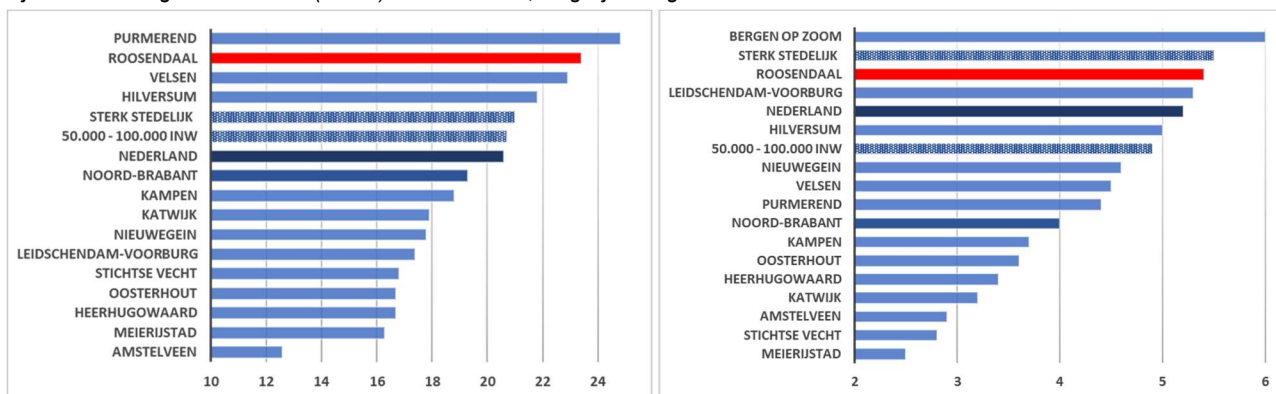

Bron: waarstaatjegemeente.nl

Sociale problematiek in Roosendaal relatief omvangrijk

De werkloosheid (figuur B-3), het aantal huishoudens dat een beroep doet op zorg en ondersteuning, het aantal bijstandshuishoudens (figuur 14) en het aantal kinderen in een uitkeringsgezin (figuur B-4) is relatief hoog in Roosendaal. Op de indicator 'stapeling van voorzieningen' (figuur B-5) is de sociale problematiek in Roosendaal gemiddeld.

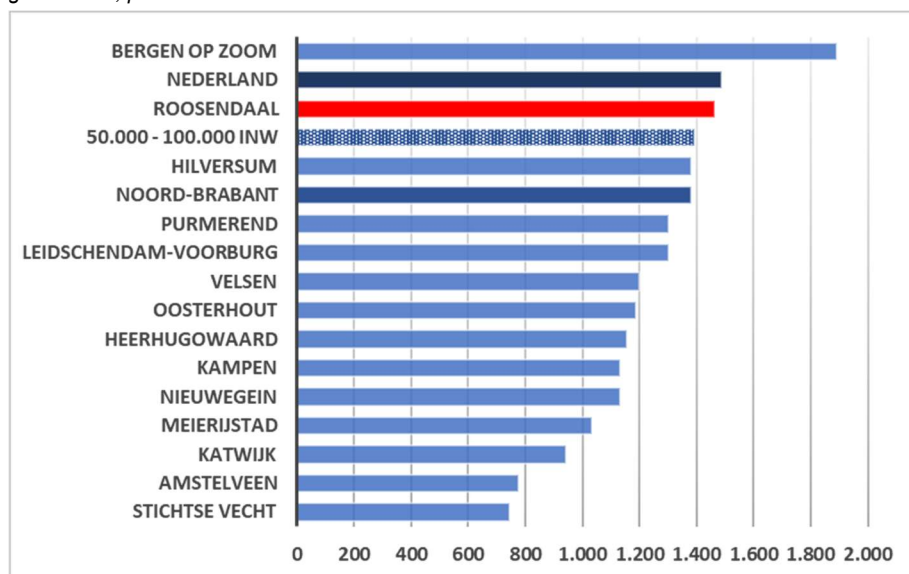
Figuur 14: Percentage huishoudens met zorg en ondersteuning in 2^e halfjaar 2020 (links) en percentage huishoudens met een bijstandsuitkering in maart 2021 (rechts) in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten en Nederland

Bron: waarstaatjegemeente.nl

Het verbaast dan ook niet dat Roosendaal relatief veel middelen per inwoner moet uittrekken voor het 'sociaal domein' (figuur 15).

Figuur 15: Lasten voor het hoofdtaakveld 'sociaal domein' per inwoner (€) in de begroting 2021 in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, provincie en Nederland

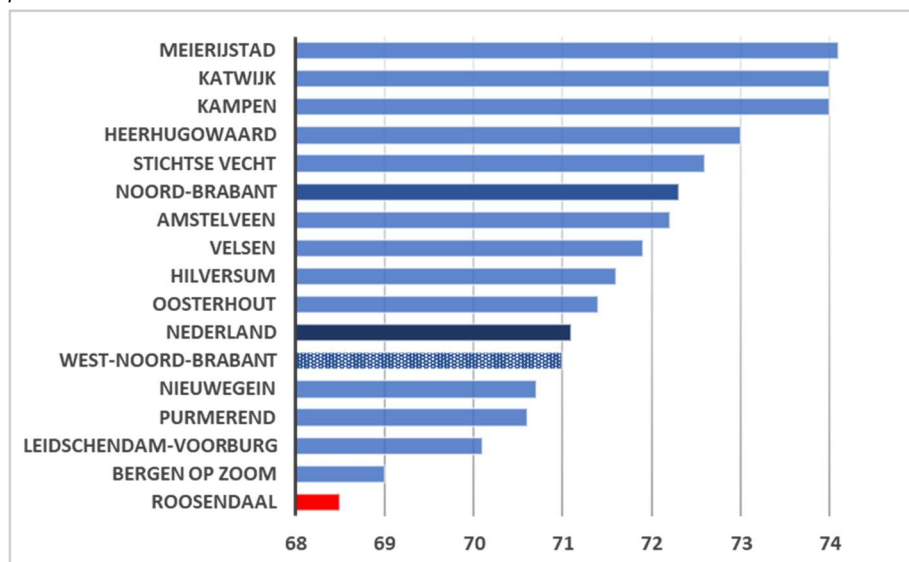

Bron: Rijksoverheid: Findo – data Financiën Decentrale Overheden

Lage arbeidsparticipatie en grote onbenutte arbeidspotentieel in Roosendaal verdient alle aandacht

Met de krimpende potentiële beroepsbevolking wordt de noodzaak groter om de arbeidsparticipatie te vergroten (figuur 16), om de re-integratie inspanningen te vergroten (figuur B-6) en om het “onbenutte arbeidspotentieel” (figuur 17) veel intensiever te mobiliseren.

Figuur 16: Bruto arbeidsparticipatie in procenten in 2020 in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, regio West-Noord-Brabant, provincie en Nederland

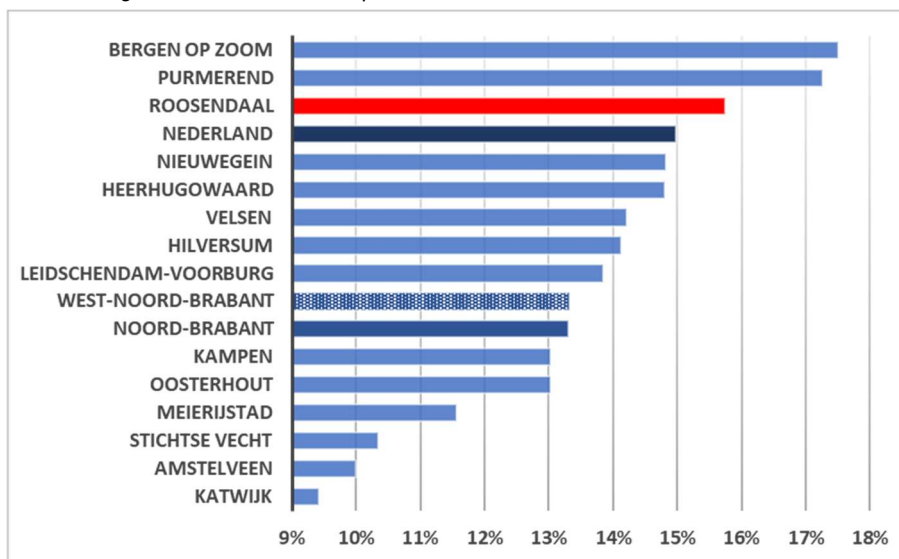
Bron: CBS - Statline

In 2019 ontvangen in Roosendaal 1.090 inwoners een WW-uitkering, 1.950 inwoners een bijstandsuitkering (tot AOW-leeftijd) en 3.260 inwoners een arbeidsongeschiktheidsuitkering. In totaal 6.300 Roosendalers die niet (wit) werken, langs de kant staat, niet meedoen en een uitkering hebben. Gerelateerd aan de beroepsbevolking van 40.000 personen is dat een “onbenut arbeidspotentieel van 15,8 procent (figuur 17). Voor de regio West-Noord-Brabant betreft het bijna 46.000 uitkeringsgerechtigden; 13,3 procent van de beroepsbevolking in West-Noord-Brabant (343.000 inwoners). Het “onbenutte arbeidspotentieel” in Roosendaal is in vergelijking met de bench-

markgemeenten, Nederland, de regio en de provincie hoog. Alleen in Bergen op Zoom en Purmerend is het “onbenutte arbeidspotentieel” relatief nog hoger. Gezien de dreigende krimpende beroepsbevolking in Roosendaal en de vele openstaande, en soms onvulbare, vacatures is dit “onbenutte arbeidspotentieel” een luxe die de gemeente zich niet langer kan veroorloven. Als de gemeente het “onbenutte arbeidspotentieel” niet veel beter wet te mobiliseren, dan verdwijnt werk naar het buitenland, neemt de automatisering toe (en het verlies van banen) of nemen buitenlandse arbeidsmigranten de arbeidsplaatsen (nog) vaker in.

De opgave wordt nog indringender als rekening wordt gehouden met de vele mensen die willen werken of meer uren willen werken en niet in een uitkering zitten.⁴⁷ Dan loopt het onbenutte arbeidspotentieel in Roosendaal tegen de 20 procent aan; ongeveer achtduizend inwoners.

Figuur 17: Het “onbenutte arbeidspotentieel” in procenten van de beroepsbevolking in 2019 in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, regio West-Noord-Brabant, provincie en Nederland

Bron: CBS – Statline (bewerking Platform31)

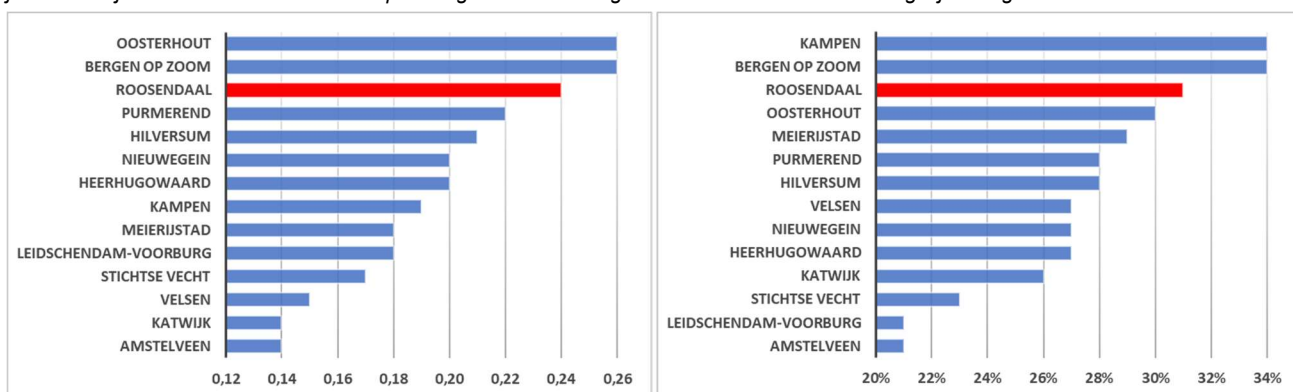
Aanzienlijke kansenongelijkheid in Roosendaal

In toenemende mate is de toenemende kansenongelijkheid (versterkt door de coronacrisis) een aandachtspunt. Een kansenongelijkheid die wij met de gegevens van de Kansentlas van SEO recent op allerlei manieren in kaart kunnen brengen. Wat is de kans op een baan op 28-jarige leeftijd als je bent opgegroeid in een bepaalde gemeente? Immers de kans op arbeidsparticipatie voor een jongvolwassen inwoner is een indicatie over de mate waarin het beleid en het onderwijs erin slaagt om de kansenongelijkheid tussen de inwoners te verkleinen. In welke mate bepaalt het inkomen van je ouders de kans op jouw inkomen per gemeente? Et cetera.

In figuur 18 is de kansengelijkheid op een persoonlijk inkomen op 28-jarige leeftijd opgenomen als je in Roosendaal en de vergelijkbare gemeenten bent opgegroeid en de kans op een laag inkomen aan de onderkant van de inkomensverdeling op 40-jarige leeftijd van personen die gedurende de beginjaren van hun werkzame leven in een Roosendaal en de benchmarkgemeenten hebben gewoond. Bij de lage percentages zegt de inkomenspositie van ouders minder over de inkomenspositie van hun kinderen op latere leeftijd dan bij hoge percentages. Dit kun je ook vertalen naar het beeld dat je in Amstelveen (onderaan de grafiek) makkelijker een kwartje wordt als je voor een dubbeltje bent geboren dan in Oosterhout, Kampen, Bergen op Zoom en Roosendaal (bovenaan de grafiek).

⁴⁷ In 2019 zijn er in Nederland 1,1 miljoen mensen die willen werken of meer uren willen werken en die geen uitkering ontvangen. Dit is het statistische onbenutte potentieel van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Figuur 18: Kansengelijkheid persoonlijk inkomen jongvolwassene op 28-jarige leeftijd opgegroeid in een bepaalde gemeente en de kans op persoonlijk laag inkomen in de onderkant van de inkomensverdeling op 40-jarige leeftijd als de persoon in de beginjaren van zijn werkzame leven in een bepaalde gemeente heeft gewoond in Roosendaal en vergelijkbare gemeenten

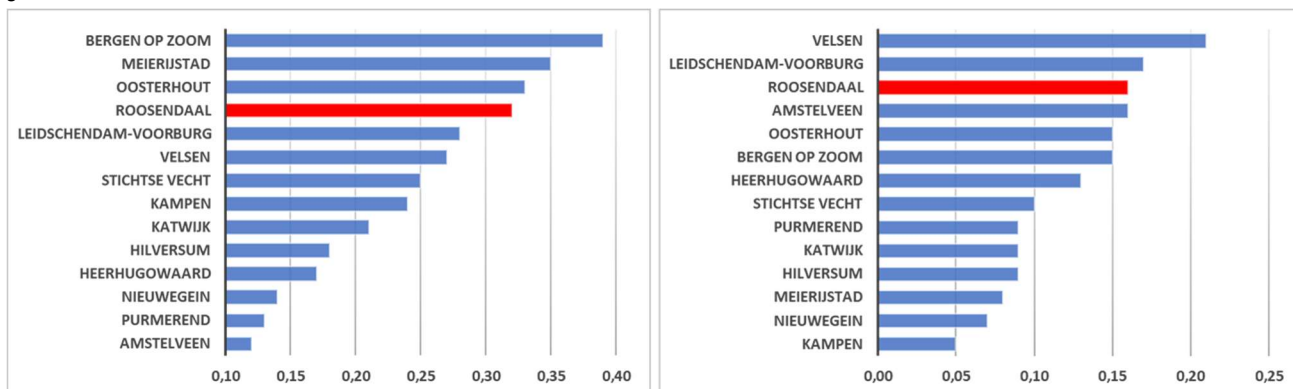

Bron: SEO - Kansenaslas

De inwoners zijn in Roosendaal en vele andere gemeenten op allerlei manieren gesegmenteerd en gefragmenteerd (naar leeftijd, naar inkomenssituatie, naar gezinssituatie, naar mate van hulpbehoevendheid, naar veerkracht, naar werkzekerheid, naar herkomst en naar etniciteit). Daarbij wordt de segregatie naar opleidingsniveau en naar mentaliteit dieper. In de verbanden waar mensen elkaar tegenkomen (wonen, werken, onderwijs) is uitsortering waar te nemen. Er is in toenemende mate sprake van perspectiefongelijkheid. Samen met de arbeidsmarktontwikkelingen (flexibiliteit) en de toenemende onzekerheid (over werk, inkomen, pensioen en zorg) leidt dit bij belangrijke groepen inwoners tot onvrede over de maatschappij en de politiek.

Figuur 19 toont de segregatie-index naar migratieachtergrond (niet-Westers) en naar laag opleidingsniveau.

Figuur 19: Segregatie-index naar migratieachtergrond (links) en naar laag opleidingsniveau (rechts) in Roosendaal en vergelijkbare gemeenten

Bron: SEO – Kansenaslas. De segregatie-index op basis van migratieachtergrond kent een waarde van 0 tot 1 waarbij de waarde 0 een gelijke verdeling van de inwoners met een niet-westerse migratieachtergrond over de gemeente weergeeft en de waarde 1 volledige segregatie van de bevolkingsgroep. De segregatie-index op basis van opleidingsniveau kent een waarde van 0 tot 1 waarbij de waarde 0 een gelijke verdeling van de inwoners met een laag opleidingsniveau over de gemeente weergeeft en de waarde 1 volledige segregatie van de bevolkingsgroep.

Verschillende onderzoeken laten een groeiende scheidslijn zien tussen hoog- en laagopgeleiden, toenemende segregatie naar opleidingsniveau van de ouders en leerlingen van verschillende sociaaleconomische achtergronden die elkaar steeds minder tegenkomen op school. Dit vraagstuk is, gezien de kansengelijkheid in Roosendaal in vergelijkend perspectief, ook relevant in Roosendaal.

Veiligheidstrends en ontwikkelingen

Dalende trends criminaliteit en onveiligheidsbeleving houden aan

Uit de meest recente cijfers blijkt dat de reeds in de beginjaren van de 21^e eeuw ingezette daling van criminaliteit in Nederland voortduurt.⁴⁸ De Veiligheidsmonitor, waarin verslag wordt gedaan van zelf gerapporteerde slachtofferschap, laat eenzelfde daling zien van veelvoorkomende 'traditionele' criminaliteit waarvan burgers het slachtoffer worden.⁴⁹ Ook uit de Monitor Jeugdcriminaliteit blijkt dat jeugdcriminaliteit de afgelopen jaren is gedaald voor het aantal geregistreerde minderjarige verdachten. Ook ligt het aandeel zelfgerapporteerde jeugdcriminaliteit in 2020 lager dan in 2015.⁵⁰ Er zijn verschillende mogelijke verklaringen te noemen voor de daling. Enkele van de meest aannemelijke verklaringen zijn: de preventieve maatregelen die worden genomen door burgers, bedrijven en overheden, de toenemende welvaart, de afname van heroïnegebruikers (die vooral in de jaren '80 verantwoordelijk waren voor een groot deel van vermogensdelicten) en de veranderende vrijetijdsbesteding (opkomst van internet en smartphones) die mogelijk de daling van jeugdcriminaliteit verklaart.⁵¹ In hoeverre de daling van criminaliteit ook in de toekomst zal voortzetten, blijft onzeker, sommige ontwikkelingen kennen namelijk ook een keerzijde die weer nieuwe risico's met zich meebrengt, zoals bijvoorbeeld de verdere digitalisering van de samenleving.⁵²

Er zijn echter ook een aantal zorgelijke signalen te identificeren. Na een aantal jaren van dalende winkelovervallen is er een toename van de gewapende winkelovervallen.⁵³ Er is een toename van het aantal ram- en plofkraken waarbij gebruik gemaakt wordt van explosieven. Nu vooral op juweliërs en opticiens waar het voorheen vooral pinautomaten betrof.⁵⁴ Ondanks een algehele afname van de jeugdcriminaliteit is er een toename van het aantal minderjarigen en jongvolwassenen die verdacht worden van een ernstig geweldsdelict (zware mishandeling, diefstal met geweld, poging tot doodslag).⁵⁵ Deze signalen passen in de door het ministerie van Justitie en Veiligheid geconstateerde trend van een mogelijke verharding van de criminaliteit.⁵⁶

De impact van technologie en digitalisering neemt toe

Naast de relatief positieve ontwikkelingen voor wat betreft de traditionele vormen van criminaliteit, is er een toename te zien van een aantal vormen van criminaliteit die voorheen minder zichtbaar was en/of minder goed geregistreerd werden. Dit is vooral het geval voor cybercriminaliteit. De explosieve toename van digitale communicatie en verdere digitalisering van de samenleving gaat gepaard met een toename van cybergerelateerde criminaliteit. De geregistreerde gevallen van cybercriminaliteit (en veel wordt niet geregistreerd) overtreffen die van woninginbraken.⁵⁷ Niet alleen burgers worden slachtoffer van cybercrime; cybercriminelen en hackers richten zich ook op bedrijven, (lokale) overheden en instellingen. Ondanks dat het niveau van cybersecurity toeneemt, en daarmee het aantal bedrijven dat slachtoffer wordt afneemt, wordt de (financiële) schade steeds groter. Cyberaanvallen kunnen grote maatschappelijke en financiële gevolgen hebben en leiden tot aanzienlijke reputatieschade. De digi-

⁴⁸ Nationale politie, *Geregistreerde misdrijven; soort misdrijf, wijk, buurt, jaarcijfers* (Data.politie.nl; geraadpleegd 30 maart 2021).

⁴⁹ De Veiligheidsmonitor maakt onderscheid tussen 'traditionele' vormen van criminaliteit en cybercriminaliteit. Deze laatste komt later in dit hoofdstuk aan bod.

⁵⁰ A.M. van der Laan, M.G.C.J. Beerhuizen en N.C. Boot, *Monitor Jeugdcriminaliteit 2020. Ontwikkelingen in de jeugdcriminaliteit in de eerste twee decennia van deze eeuw*, WODC, Den Haag, mei 2021. In 2019 was sprake van een lichte toename van jeugdcriminaliteit, uit de meest recente cijfers blijkt dat de stijging niet doorzet. Het is echter nog te vroeg om te concluderen of de algemene daling van jeugdcriminaliteit doorzet, stagneert of toch omslaat in een stijging.

⁵¹ Jaap de Waard, *Criminology's Dirty Little Secret: How Dutch criminologists almost completely failed to pick up on the decline in crime*, Ministerie van Justitie en Veiligheid, Den Haag, juni 2017 (working paper); J. de Jong, *Het mysterie van de verdwenen criminaliteit (statistische trends)*, CBS, Den Haag, 2018.

⁵² J. de Jong, *Het mysterie van de verdwenen criminaliteit (statistische trends)*, CBS, Den Haag, 2018.

⁵³ Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid, *Aantal gewapende winkelovervallen toegenomen*, 19 oktober 2019.

⁵⁴ NOS, *Opnieuw ramkraak bij opticiens, ditmaal in Sittard*, 23 maart 2021.

⁵⁵ Openbaar Ministerie, *Jonge geweldplegers zorgelijke trend in jaarbeeld OM over 2020*, 10 maart 2021.

⁵⁶ Wilriëke Korsten, Romy Hendrix en Davien van der Sloot, *Strategisch Omgevingsbeeld 2020*, Ministerie van Justitie en Veiligheid, Centrale Eenheid Strategie, Den Haag, januari 2020, blz.14.

⁵⁷ Nationale Politie, *Criminaliteit 2020: minder inbraak, meer cybercrime*, 15 januari 2021.; CBS, *Veiligheidsmonitor 2019*, Den Haag, maart 2020.

tale dreiging heeft een permanent karakter gekregen met het risico van (grootschalige) uitval van digitale diensten, processen of systemen (meldkamers, water- en energiesystemen, liften, verkeersinformatie, tram, metro en trein) en maatschappelijke ontwrichting.

Overige, relatief nieuwere, risico's die digitalisering en nieuwe technologieën met zich meebrengen, hebben te maken met de steeds makkelijkere toegang tot informatie en het verspreiden van informatie en desinformatie. Dit kan leiden tot verregaande polarisatie en maatschappelijke ontwrichting, het digitaal oproepen voor niet-aangekondigde demonstraties die vervolgens uit de hand lopen, of de verspreiding van desinformatie over de effecten van 5G-netwerken, dat leidde tot verschillende brandstichtingen van zendmasten. Zo kunnen technologie en sociale media de maatschappelijke onrust aanjagen, kunnen de zichtbaarheid van maatschappelijke onrust vergroten en kunnen het verlangen naar verbondenheid in allerlei bubbels ondersteunen. Dit leidt voor het bestuur tot nieuwe uitdagingen.⁵⁸

Toenemend belang voor aanpak ondermijnende criminaliteit

Ondermijnende criminaliteit, waarbij sprake is van een vermenging van de onderwereld en de bovenwereld, kan zich diep wortelen in de samenleving en uit zich in allerlei verschillende vormen. Gevaarlijke drugslabs in woonwijken, drugsdumpingen in de natuur, exorbitante criminele winsten die worden witgewassen (o.a. door middel van louche ondernemingen), excessief geweld, zoals liquidaties en (vergis)moorden in de openbare ruimte, bedreigde burgemeesters, intimidatie en corruptie, het ronselen van kinderen op schoolpleinen voor druggerelateerde criminaliteit, ondernemers en agrariërs die onder druk worden gezet, et cetera. Het is nog te vroeg om aan te geven in hoeverre de intensivering van de aanpak door het kabinet Rutte 3 tot een daadwerkelijke afname van ondermijnende criminaliteit leidt. Ondanks dat meer (synthetische) drugslabs en opslaglocaties worden ontdekt en opgerold en grote hoeveelheden drugs in beslag worden genomen stijgt de prijs van drugs in de straat niet.⁵⁹

Ondanks de intensivering en geleverde inspanningen van de afgelopen jaren, blijft de aanpak van ondermijnende criminaliteit ook de komende jaren urgent. Gemeenten in landelijke gebieden zijn kwetsbaar voor ondermijnende criminaliteit in bijvoorbeeld leegstaande agrarische opstallen. Maar ook stedelijke gemeenten moeten rekening houden met een toename van het aantal incidenten met gevaarlijke stoffen vanwege de productie van synthetische drugs in woonwijken, kelderboxen en garages.⁶⁰ Met gegevens uit de City Deal Zicht op Ondermijning komt kwantitatieve informatie beschikbaar over de personen, branches en transacties per gemeente die kwetsbaar zijn voor ondermijnende activiteiten.⁶¹

Toch zijn effectieve aanpakken verre van eenvoudig. Nederland is vanwege de ligging en de uitstekende infrastructuur al jarenlang een mondiaal drugsknoppunt. Nederlandse drugscriminelen zijn grote spelers op de internationale drugsmarkten. Tegelijkertijd zien we een sociale verankering van criminele netwerken door het hele land en krijgen zij macht en invloed én veroorzaken zij grote problemen op lokaal niveau. Onder andere vanwege de aantrekkingskracht van de criminele drugswereld op jongeren in een achterstandspositie.⁶²

⁵⁸ Wilriëke Korsten, Romy Hendrix en Davien van der Sloot, *Strategisch Omgevingsbeeld 2020*, Ministerie van Justitie en Veiligheid, Centrale Eenheid Strategie, Den Haag, januari 2020, blz.14; Raad voor Openbaar Bestuur, *Zoeken naar waarheid. Over waarheidsbevinding in de democratie in het digitale tijdperk*, 9 mei 2019.

⁵⁹ Trimbos Instituut en WODC, *Nationale Drug Monitor. Jaarbericht 2020*, Utrecht en Den Haag, 2021, blz. 535; WODC, *Nationale Drug Monitor geeft eerste indruk van invloed coronacrisis op drugscriminaliteit*, 9 maart 2021. Meer recent heeft de ontmanteling van Sky ECC geleid tot de onderschepping van 80 miljoen berichten tussen criminelen die voor Nederland relevant zijn.

⁶⁰ Vooral in gemeenten in de provincies Noord-Brabant (159 locaties), Limburg (91 locaties), Gelderland (70 locaties) en Zuid-Holland (58 locaties) worden veel locaties van gedumpte drugsafval, productielabs van synthetische drugs en opslaglocaties van chemicaliën aangetroffen. Remco Andringa, "Weer meer drugsafval gedumpt, gemeenten vrezten kosten", *NOS-nieuws*, 23 maart 2019.

⁶¹ Dashboard Zicht op Ondermijning: <https://www.zichtopondermijning.nl>. Na de invoering van een vergunningplicht voor autoverhuurbedrijven in Tilburg (één van de kwetsbare branches) stopte negentien van de dertig bedrijven. Hans Boutellier, Casper Hermans en Femke van de Plas, *Ontspoorde vrijheid. Over de maatschappelijke betekenis van ondermijning en het belang van een onorthodoxe aanpak daarvan*, Den Haag, 2019, blz. 42.

⁶² Het probleem van de ondermijning is dat de sociale zekerheid wordt ondergraven, "normaal werken" niet meer loont en jongeren in aanraking komen met verkeerde rolmodellen. Dat "normaal werken" niet meer loont en dat er voor jongeren verkeerde rolmodellen zijn, blijkt uit de volgende twee voorbeelden. De ex-burgemeester van Tilburg Peter Noordanus verwoordde kraakhelder wat het probleem is en waarom hij vond dat hij dit moest aanpakken. "Op de middelbare scholen in Tilburg gaat een tarievenlijst rond. Voor het knippen van toppen van wietplanten krijgen ze vijfhonderd euro per dag, als drugskoe-rier krijgen ze duizend euro en op de uitkijk staan, levert ook een fors bedrag op" (...) De burgemeester sprak een joch "dat met wietzolders meer ver-

De problematiek is vooral in de provincie Noord-Brabant omvangrijk. De provincie Noord-Brabant is in Nederland koploper productielocaties, opslaglocaties en dumplocaties van synthetische drugs (figuur 20).

Figuur 20: Aantal productie-, opslag- en dumplocaties van synthetische drugs per provincie in 2019

Bron: ERISSP Landelijk Overzicht Synthetische Drugs

Hernieuwde aandacht kwetsbare wijken

In kwetsbare wijken (maar dat geldt ook voor kwetsbare dorpen en kernen) maakt een opeenstapeling van problemen als armoede, achterstand, achterstelling, het ontbreken van perspectief en een concentratie van kwetsbare personen dat bewoners vatbaarder zijn om betrokken te raken bij (ondermijnende drugs-) criminaliteit, als (ongewilde) dader of slachtoffer. De laatste jaren nemen de verschillen op het gebied van leefbaarheid in bepaalde steden, wijken en buurten toe. Vanwege een context van achterstanden en uitsluiting, is criminaliteit in de kwetsbare wijken, buurten, kernen en dorpen steeds meer opgekomen. De coronacrisis heeft de problematiek in kwetsbare wijken alleen maar doen toenemen, zo blijkt ook uit het manifest van vijftien burgemeesters die vorig jaar zomer aan de bel trokken, waarbij gepleit werd voor extra aandacht voor kwetsbare wijken.⁶³ Naast sociale problemen heeft criminaliteit in deze wijken een georganiseerd en structureel karakter gekregen.⁶⁴

Relatief veel misdrijven in Roosendaal

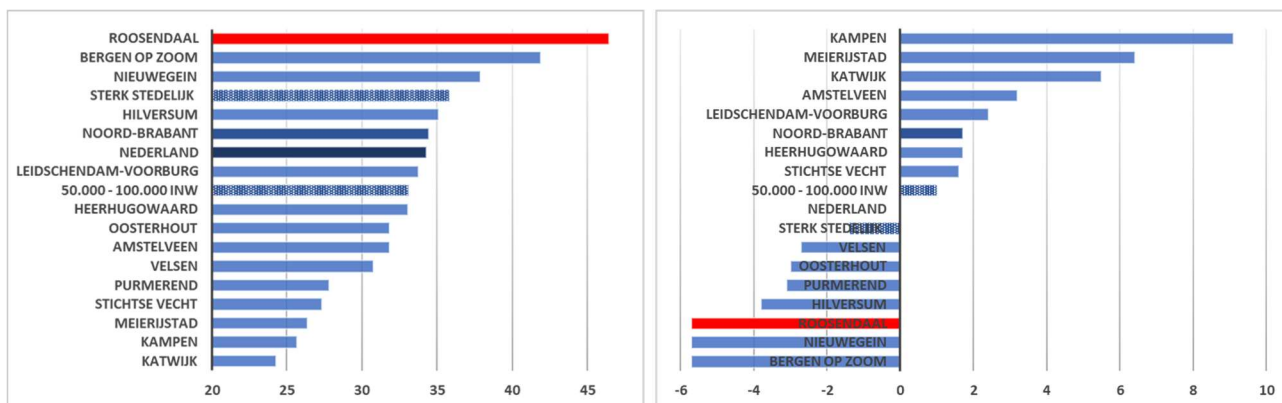
Het totaal aantal misdrijven per 10.000 inwoners ligt in Roosendaal ligt met 46,46 misdrijven hoger dan in alle vergelijkbare gemeenten, de provincie en Nederland. Ook op de dimensie 'veiligheid' van de Leefbaarometer wijkt Roosendaal in negatieve zin relatief ver af van het Nederlandse gemiddelde (figuur 21).

Figuur 21: Totaal misdrijven per 10.000 inwoners in 2^e kwartaal 2021 (links) en dimensie 'veiligheid' in de Leefbaarometer in afwijking van het landelijk gemiddelde in 2018 (rechts) in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, provincie en Nederland

diende dan een Kamerlid". En hij vond dat onacceptabel en desastreus rolmodellen die aangepakt moesten worden. Ook de directeur van het multiculturele schoonmaakbedrijf MAS Dienstverleners kent dergelijke voorbeelden. "Ik heb Marokkaanse jongens van achttien gesproken die twee ton hadden verdiend. Twee ton! En hun ouders hebben vaak géén idee. Die vragen maar de hele dag: 'heb je een baan voor mijn zoon?' Drie keer raden wat zo'n jongen op een gegeven moment antwoordt". Bram Endedijk, "De burgemeester als misdaadbestrijder. Interview Peter Noordanus burgemeester van Tilburg", in: *NRC Handelsblad*, 29 september 2017, blz. 11. Pieter Tops en Jan Tromp, *De achterkant van Nederland. Hoe onder- en bovenwereld verstrengeld raken*, Amsterdam, 2017, blz. 54; Boudewijn Geels, "Zolang jongeren uitkeringen ontvangen krijg je ze niet aan het werk" (interview met Rahma el Mouden), in: *Het Financieel Dagblad*, 4 november 2016; Peter Noordanus, *Een pact voor de rechtstaat. Een sterke terugdringing van drugs-criminaliteit in tien jaar*. Aanjaagteam Ondermijning, Den Haag, december 2020, blz. 17, 31, 67-77.

⁶³ Manifest, *Kom op voor de meest kwetsbare gebieden*, Zaanstad, 2021. Urgente oproep van vijftien burgemeesters voor ondersteuning om tweedeling tegen te gaan.

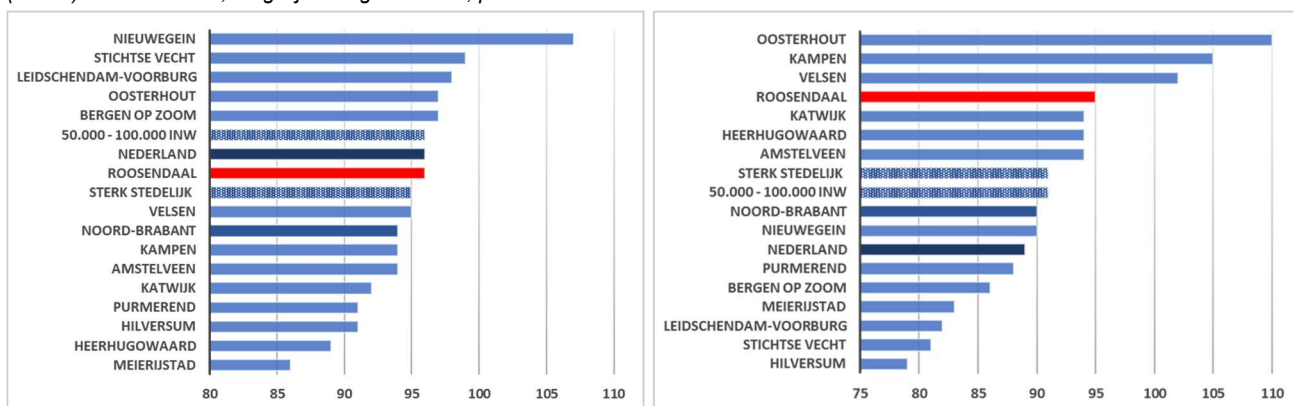
⁶⁴ Pieter Tops en Jan Tromp, *De achterkant van Nederland. Hoe onder- en bovenwereld verstrengeld raken*, Amsterdam, 2017; Hans Boutellier, Mauro Boelens en Niels Hermans, *Weerbare wijken tegen ondermijning. Contouren van een nieuwe strategie*, Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, juli 2019, blz. 5.

Bron: waarstaatjegemeente.nl

Dit vertaalt zich ook in een relatief hoog niveau van onveiligheidsgevoelens van de inwoners en een relatief beperkte verbetering van de overlast en onveiligheidsgevoelens sinds 2014 (figuur 22).

Figuur 22: Sociale veiligheid index 'overlast' in 2019 (2014 = 100) (links) en Onveiligheidsgevoelens in 2019 (2014 = 100) (rechts) in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, provincie en Nederland

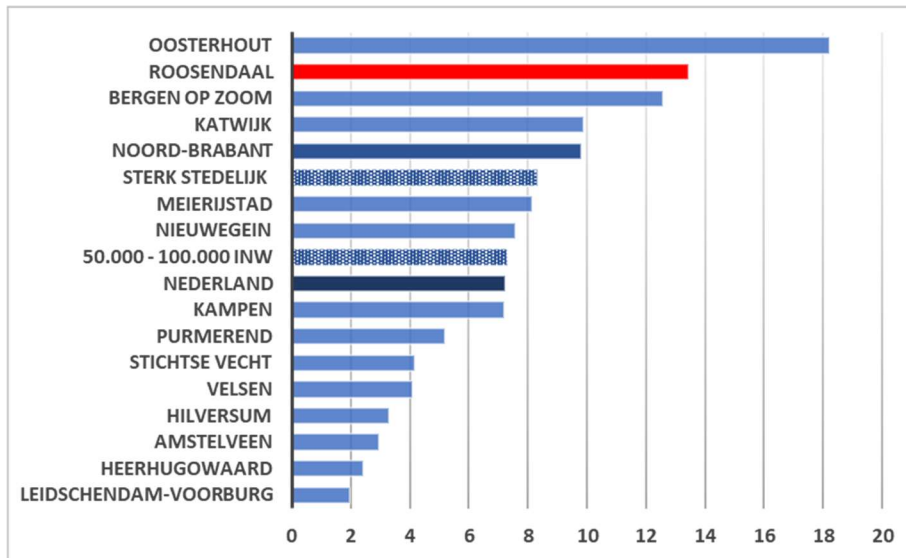
Bron: waarstaatjegemeente.nl

Ondermijning belangrijk aandachtspunt in en voor Roosendaal

Een belangrijke trend en opgave voor de gemeente Roosendaal is (de aanpak van) 'ondermijning'. En dan specifiek het thema hennepsteelt, drugshandel- en overlast. Veel inwoners geven aan dat zij overlast ervaren van drugsgebruik en drugshandel.⁶⁵ Deze overlast is begrijpelijk gezien de relatief hoge score van Roosendaal op druggerelateerde ondermijning (figuur 23). Roosendaal is als grensgemeente aantrekkelijk voor drugserelateerde handel.

⁶⁵ Koos van Dijken, *De belangrijkste trends en ontwikkelingen voor en in gemeente Roosendaal*, Platform31, Den Haag, september 2017, blz. 17.

Figuur 23: Aantal drugsdelicten per 10.000 inwoners in 2020 in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, provincie en Nederland

Bron: waarstaatjegemeente.nl

Ruimtelijke en woontrends

Schaarse ruimte vraagt om duidelijke lange termijn keuzes en sturing

Nederland staat voor grote ruimtelijke opgaven. Aanpassingen van de leefomgeving aan klimaatverandering en de omschakeling van fossiele brandstoffen naar duurzame energie vragen ruimte, evenals de voortgaande verstedelijking en de beoogde natuurontwikkeling. Daarnaast staat de landbouw, vanouds de belangrijkste drager van het Nederlandse cultuurlandschap, voor fundamentele veranderingen. Bij al deze ruimtelijke opgaven is de regio steeds meer de plek waar de nieuwe duurzaamheidsopgaven en de klassieke ruimtelijke opgaven samenkomen en met elkaar concurreren. De afstemming tussen woningbouw, nieuwe werklocaties, natuurontwikkeling, energietransitie en klimaatadaptatie vergt integrale afwegingen in de regio. Hierbij reikt de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) drie afwegingsprincipes aan: 1) combinaties van functies gaan voor eenvoudige functies, 2) stel de kenmerken en identiteit van het gebied centraal, 3) voorkom afwenteling naar andere gebieden en toekomstige generaties. Het Planbureau voor de Leefomgeving reikt met de Atlas van de Regio veel (kaart)gegevens aan die het mogelijk maken om met elkaar in gesprek te gaan en de ruimtelijke opgaven af te wegen.⁶⁶ Waar worden bijvoorbeeld nieuwe woonwijken ontwikkeld? Op welke locaties komen veel windturbines? En waar liggen gebieden met een verhoogde kans op overstroming? De samenhang tussen deze opgaven staat centraal in de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) en de uitwerking ervan in lokale en regionale omgevingsvisies en verstedelijkingsstrategieën. Voor het landelijk gebied bestaan er vele sectorale programma's naast elkaar en moet het proces van integrale afweging nog op gang komen.

Er is een sterke sturing nodig op de ruimtelijke keuzes vanuit het perspectief van de energietransitie, circulaire economie, natuurversterking, voedseltransitie, klimaatadaptatie, wonen, werken en mobiliteit. De afgelopen decennia is geen keuze gemaakt tussen prioriteiten met betrekking tot de leefomgeving. De conflicterende belangen zijn naast elkaar in stand gehouden en soms zelfs naast elkaar gestimuleerd. Zo wil Nederland op een beperkt stukje grond én de agrosector stimuleren én wereldspeler zijn én ook natuurdoelen halen. En nog 'gewoon' kunnen leven. Door verkokerd rijksbeleid ontbreekt het aan duidelijke lange termijn keuzes en sturing. Het én-én beleid loopt spaak. Zoals treffend verwoord in de titel van het rapport van de Commissie Remkes: "Niet alles kan overal".⁶⁷ Er is behoefte aan een nieuwe aanpak op basis van initiatieven van onderop met voldoende

⁶⁶ PBL, *Atlas van de Regio*, Den Haag, november 2020, <https://www.pbl.nl/publicaties/atlas-van-de-regio>

⁶⁷ Commissie Remkes, *Niet alles kan overal*, Amersfoort, juni 2020

financiële steun en beleidsmatige rijkssturing. Er is behoefte aan de vormgeving van meer regie en wij staan voor een kantelpunt in de ruimtelijke ordening.⁶⁸

Tekorten op de woningmarkt: insiders profiteren en outsiders zijn de dupe

Het woningtekort beheerst het nieuws. Koopprijzen zijn tot historische hoogtes gestegen, wachttijden lopen op en vrijemarkthuren kosten een modale verdiener al gauw meer dan de helft van zijn inkomen. Eind 2020 berekende ABF dat het woningtekort 330.000 woningen bedraagt.⁶⁹ Ook het tekort aan sociale huurwoningen loopt op. Omdat de corporaties dertig miljard euro tekort komen worden 125.000 woningen te weinig bijgebouwd tot 2035 en 50.000 woningen niet verduurzaamd.⁷⁰ De tekorten zitten vooral in de Randstad en in de steden. Wachttijden voor een sociale huurwoning lopen op tot boven de tien jaar. Er zijn grote verschillen tussen gemeenten, maar plekken waar je meteen een huis krijgt, bestaan niet meer.

De oorzaak van het woningtekort is eenvoudig: elk jaar neemt het aantal huishoudens sneller toe dan het woningaanbod. Dit komt in belangrijke mate door toestroom vanuit het buitenland: statushouders (en nareis door hun gezinsleden), arbeidsmigranten, expats, buitenlandse studenten; allemaal groepen die jaar op jaar groter uitpakten dan voorspeld. Bovendien worden huishoudens gemiddeld nog steeds kleiner, en de vergrijzing versterkt dit. De nieuwbouw houdt de vraag niet bij.

Het huidige woningaanbod sluit ook kwalitatief gezien onvoldoende aan op de huidige en toekomstige vraag. Woningen staan niet op de goede locatie in het land: het is dringen in de Randstad, terwijl in delen van het 'Randland' sprake is van relatieve ontspanning. Verschillen spelen ook binnen provincies. De steden blijken bovengemiddeld aantrekkelijk voor kleine huishoudens en nieuwkomers vanuit het buitenland. Prognoses duiden vooral nabij centra en stations op forse groei van het inwoneraantal. De mismatches worden ook verklaard omdat er steeds meer kleine huishoudens komen. Tegenwoordig zoeken vooral één- en tweepersoonshuishoudens, terwijl zeventig procent van de woningen een gezinswoning is. Die matmatch zien we vooral in de buitenwijken en in de randgemeenten. Juist die hebben te maken met een bevolkingsafname en daar zien we veel *empty nesters* in ruime eengezinswoningen. De wijken waar nu veel ouderen wonen, zijn indertijd nogal ruim zijn opgezet. Dat biedt stedenbouwkundige mogelijkheden.

Door de krappe woningmarkt zitten tal van groepen in de knel. Stadsbestuurders worden dagelijks met hen geconfronteerd. Jongeren blijven steeds langer thuis wonen. Ex-studenten keren noodgedwongen terug naar hun ouders. De middengroepen verdienen te veel voor een sociale huurwoning en hebben te weinig spaargeld voor een koopwoning. Woonstarters worden weggeconcurrereerd door beleggers, en moeten vervolgens hetzelfde huis huren voor dubbel zo hoge woonlasten. Enig vermogen opbouwen is zo nauwelijks mogelijk. Het aantal dak- en thuislozen is in tien jaar tijd verdubbeld. De 'vitale beroepen' met een modaal inkomen trekken noodgedwongen uit de stad, moeten dagelijks ver reizen (en zeggen vervolgens hun baan in de stad op). Ouderen zien geen aantrekkelijk aanbod en blijven steeds langer wonen in hun grote eengezinshuis. De doorstroming stagneert aan alle kanten.

Steeds duurdere woningen

Het woningtekort, de lage rente, verruimde leenmogelijkheden, een wereldwijd overschot aan kapitaal, (het beeld van) vastgoed als waardeverste belegging, een gunstig consumentenvertrouwen doen de woningprijzen stijgen.⁷¹ In heel Nederland verdubbelden de huizenprijzen bijna gedurende de laatste twintig jaar (+ 94 procent). De prijsontwikkeling verschilt aanzienlijk per gemeente. Gemiddeld gezien stegen huizenprijzen in de G40 nog iets harder (+ 98 procent) en bleef de stijging in de M50 iets achter (+ 81 procent). Het afgelopen jaar, tijdens de coronapandemie, gingen de prijzen extra hard. De gemiddelde verkoopprijs van een woning steeg van april 2020 naar april 2021 met bijna 15 procent. De grootste stijging in twintig jaar.

⁶⁸ Han Lörzing, *Een land waarover is nagedacht. Hoe de planners Nederland vormgaven*, Amsterdam, 2021, blz. 290; Ministerie BZK, *Van woorden naar daden: over de governance van de ruimtelijke ordening*, IBO ruimtelijke ordening, Den Haag, 6 april 2021, blz. 24 e.v.

⁶⁹ Ministerie BZK, *Staat van de Woningmarkt, jaarrapportage 2020*, Den Haag, juni 2020.

⁷⁰ Ministerie BZK, *Hoofdrapport Opgaven en middelen corporatiesector*, bijlage bij Kamerbrief over bestedingsruimte.

⁷¹ Gegevens in deze alinea komen uit digitale gegevens van CBS, NVM en Kadaster, geraadpleegd mei 2021.

Kopers betalen (dus) een hoge prijs, hebben weinig keuze (nog geen twee woningen per kandidaat-koper), bieden vaak tegen elkaar op, moeten snel beslissen en betalen vaak boven de vraagprijs (meer dan 60 procent). Voor alle aspirant-kopers zijn momenteel in heel het land maar zo'n 17.500 woningen te koop. Dat heet een verkopersmarkt in makelaarsjargon. Een stijging van de huizenprijzen met 15 procent betekent dat een gemiddelde huizenbezitter in één jaar tijd ongeveer 48.000 euro rijker is geworden. Met elk coronanachtje werd hij of zij 130 euro slapend rijker!

Ruimtelijke tegenstellingen nemen toe

Er is op veel terreinen een toenemende kloof. Tussen goede en slechte buurten, tussen kopers en huurders, tussen stad en platteland en tussen Randstad en Randland. Zwakke wijken worden steeds meer een verzamelplaats van mensen die achterblijven in de samenleving, met een lager inkomen, lagere opleiding, zonder vaste contracten, met een slechtere gezondheid, lagere levensverwachting, psychische en sociale problemen en onvoldedige gezinnen. In wijken met meer overlast, meer criminaliteit en ondermijning, en minder leefbaarheid. Nederland verandert in een lappendeken van winnaars en verliezers.⁷²

Is de coronacrisis een trendbreuk?

De vraag is wat de effecten zullen zijn van de coronacrisis op middellange termijn. Veel studenten, kenniswerkers en arbeidsmigranten keerden in 2020 terug naar hun thuisland: is hier sprake van tijdelijk of blijvend minder druk op de woningmarkt? Cijfers van makelaars laten zien dat de vraag naar woningen het laatste jaar is veranderd.⁷³ De vraag is toegenomen naar ruimere woningen, met voldoende buitenruimte, en die mag verder weg gelegen zijn van de werkplek (in de Randstad). Over een blijvende invloed van de coronapandemie op de ruimte en de woningmarkt is het vooralsnog gissen.

De (toekomstige) inwoners van Roosendaal stellen steeds hogere eisen aan de kwaliteit van hun woon- en leefomgeving

Mensen en huishoudens kiezen in toenemende mate hun woonplaats op grond van de *quality of living*. De *quality of living* omvat de kwaliteit van de woon-, leef- en werkmilieus, de nabijheid van natuur, het groen, blauw en rood steeds beter met elkaar verbinden, en de (nabijheid van) voorzieningen (hoogwaardige winkels, cultuur, restaurants, scholen, zorginstellingen). De ideale woonplaats wordt gekozen op basis van de *quality of living* en van daaruit kijken de (toekomstige) inwoners welke banen bereikbaar zijn in de eigen gemeente of in de omgeving. Mede daarom blijft bereikbaarheid een zeer belangrijk aandachtspunt voor de toekomst.

De hoge eisen die mensen stellen aan hun woon- en leefomgeving zullen naar verwachting niet minder worden. De krimpende beroepsbevolking in Nederland kan de beste woon-, werk- en leefomgeving kiezen en zal dat in toenemende mate ook doen. In de Randstad is dit patroon al zichtbaar en daardoor gaan bedrijven zich geleidelijk en op termijn daar vestigen waar het arbeidsaanbod woont ("werken volgt wonen"). Met een krimpende beroepsbevolking mag verwacht worden dat dit patroon zich verder in het land zal gaan voordoen. Als gevolg hiervan gaan gemeenten, steden en regio's elkaar steeds sterker strategisch beconcurreren op de kwaliteit, variatie, duurzaamheid, nabijheid van groen, natuur en water van hun woon- en leefomgevingen, én de bereikbaarheid. Een onderdeel hiervan zijn de voorzieningen (scholen, ziekenhuizen, cultuur, hoogwaardige horeca en winkels, historische binnenstad). En Roosendaal moet in dit strategische spel meespelen. In woonaantrekkelijkheid neemt Roosendaal als 43e gemeente in Nederland plaats 38 in. Roosendaal scoort relatief zwak in 'bereikbaarheid (per auto en OV)', 'cultureel aanbod', 'nabijheid van natuurgebieden' en 'percentage vooroorlogse woningen'. Relatief sterk scoort Roosendaal op de indicatoren van woonaantrekkelijkheid: 'percentage koopwoningen', 'aanwezigheid universiteit' (in de nabijheid) en 'culinair aanbod'.⁷⁴

Daarbij is de grensligging van Roosendaal een belangrijk nadeel. Zonder de grensligging en daardoor de zwakke score op bereikbaarheid van banen en de nabijheid van natuurgebieden zou Roosendaal onder de 50 gemeenten

⁷² Floor Milikowski, *Een klein land met verre uithoeken; ongelijke kansen in veranderend Nederland*, Amsterdam, 2020.

⁷³ *Marktinformatie Koopwoningen*, kwartaalberichten van de NVM

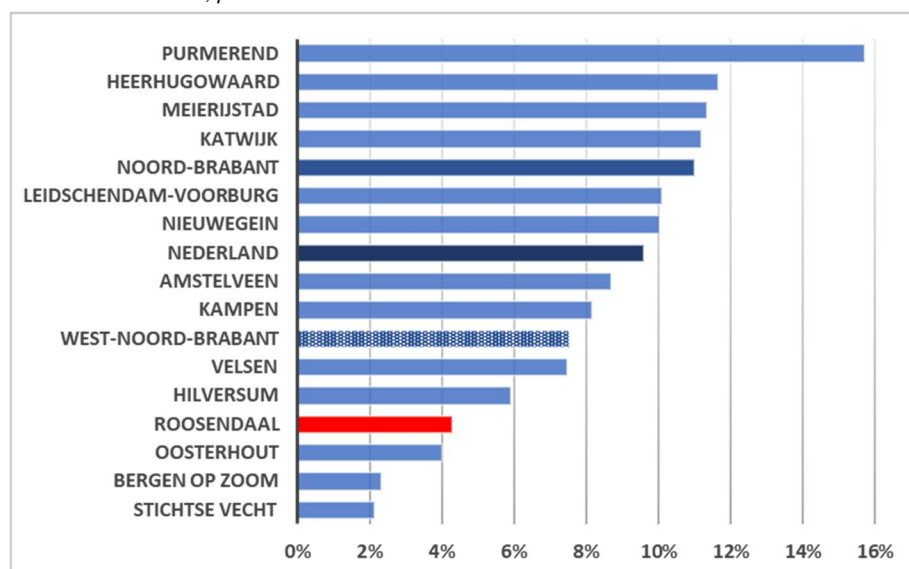
⁷⁴ Atlas voor Gemeenten, *Atlas voor gemeenten 2020*, Amsterdam 2020, blz. 178.

tien plaatsen in woonaantrekkelijkheid stijgen. Door een veel intensievere samenwerking met de Belgische gemeenten over de grens (economie, arbeidsmarkt, verkeersinfrastructuur, bedrijfsterreinen, cultuur, horeca, recreatie) kunnen banen over en weer beter bereikbaar zijn, kan het culturele aanbod versterkt worden en is meer natuur (onder andere de Kalmthoutseheide) bereikbaar. Voor zowel Belgische gemeenten als Roosendaal een win-win situatie.

Het verbeteren van de kwaliteit blijft strategisch van belang voor de toekomst

Met een geringe verwachte bevolkingsgroei de komende drie decennia van bijna 6 procent (figuur 1), een toename van het aantal huishoudens met iets meer dan 4 procent (figuur 24), een toename van het aantal eenpersoonshuishoudens met 20 procent en een afname van het aantal paarhuishoudens met bijna 7 procent (figuur B-7) staat Roosendaal voor een omvangrijke *kwantitatieve* uitdaging en veel minder voor een *kwantitatieve* uitdaging. In Roosendaal neemt het aantal eenpersoonshuishoudens sterk toe en neemt het aantal paarhuishoudens af. Een belangrijk deel van de toename van eenpersoonshuishoudens zal bestaan oudere eenpersoonshuishoudens waarvan één partner is weggevallen en waarvoor de (te grote) gezinswoning niet meer de best passende woning is.

Figuur 24: Toename van het aantal huishoudens van 2020 tot 2050 in procenten in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, regio West-Noord-Brabant, provincie en Nederland

Bron: CBS – Statline (huishoudensprognose)

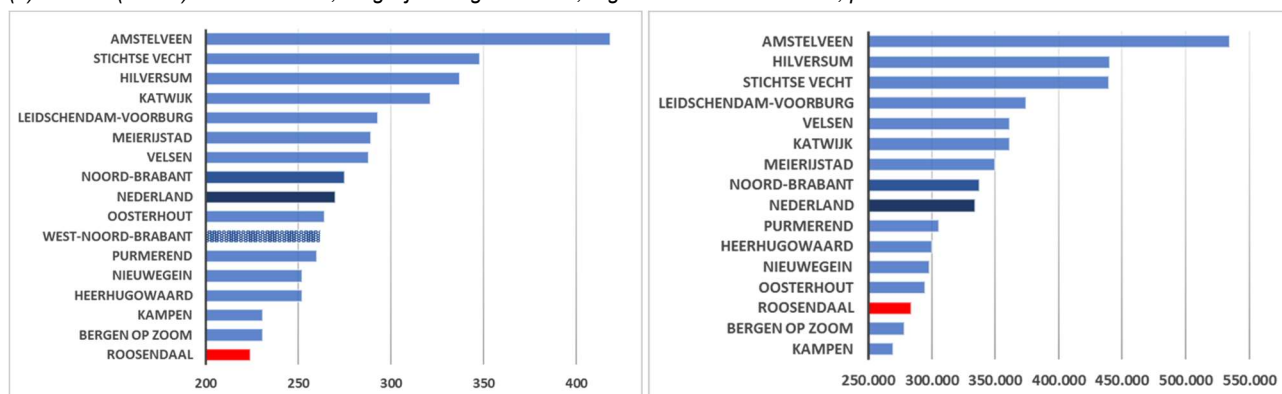
Het is voor de komende jaren van belang dat elke nieuwe woning de goede woning is op de juiste plek. Met de vergrijzende bevolking wordt het ook belangrijk (misschien zelfs belangrijker dan nieuwbouw) om de vrijkomende woningen, als de laatstlevende is overleden, weer bezet te krijgen. Het verwachte geringe positieve binnenlandse migratiesaldo in de bevolkingsprognose voor de komende dertig jaar duidt er op dat Roosendaal naar verwachting niet in belangrijke mate in aantrekkelijkheid achteruit gaat. Gezien de dreigende krimp van de potentiële beroepsbevolking is deze aantrekkelijkheid wel nog belangrijker dan zij in het verleden al was.

De goedkope woningvoorraad kan aantrekkelijk zijn, maar vraagt wel aandacht

De gemiddelde woningwaarde en de gemiddelde verkoopprijs van de bestaande koopwoningen is zeer laag in Roosendaal (figuur 25). Dit kan gezien de woningcrisis in Nederland en de moeilijkheid voor grote groepen om een betaalbare woning te vinden Roosendaal aantrekkelijk maken als nieuwe woonplaats. Deze aantrekkelijkheid kan ook uitgaan van de geringe inschrijfduur voor een sociale huurwoning in Roosendaal; namelijk slechts 15 maanden.⁷⁵ Als de lage gemiddelde woningwaarde en lage gemiddelde verkoopprijs van bestaande koopwoningen een indicatie is voor een lage kwaliteit dan behoort dit aandacht voor de toekomst.

⁷⁵ NOS op3, *Zo lang is de sociale huurwachtrij in jouw gemeente*, 24 april 2021.

Figuur 25: Gemiddelde woningwaarde (x 1.000 euro) in 2020 (links) en gemiddelde verkoopprijs van bestaande koopwoningen (€) in 2020 (rechts) in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, regio West-Noord-Brabant, provincie en Nederland

Bron: CBS-Statline

De relatief geringe uitgaven per inwoner van Roosendaal aan volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en stedelijke vernieuwing kan een indicatie zijn dat het verbeteren, vernieuwen van de bestaande woningvoorraad en de stedelijke vernieuwing aandacht vraagt van het gemeentebestuur (figuur B-8).

Trends op het gebied van mobiliteit

Omvang en aard van de investeringen in mobiliteit

Nederland heeft een van de best ontwikkelde transportnetwerken in Europa en de wereld. De basis hiervoor is gelegd met de grote investeringen in snelwegen en spoor tussen 1960 en 1990. De lengte van de wegverbindingen is in deze periode met een factor 2½ toegenomen. Sinds 1990 zijn er slechts beperkt nieuwe wegverbindingen bijgekomen. Wel is er veel geïnvesteerd in wegverbreding. Alle redelijke verbeteringen zijn reeds doorgevoerd. Het laaghangend fruit is geplukt.⁷⁶ Toch loopt in de Randstad, tussen de belangrijke Oost en Zuidoost logistieke corridors, in de belangrijke goederenknooppunten (Moerdijk, Nijmegen, Tilburg, Venlo, Sittard-Geleen en Tiel) en in de grotere steden het mobiliteitssysteem tegen de grenzen van zijn capaciteit aan.⁷⁷ Door vooral de goederenstromen, de stedelijke distributie, de capaciteitsgrenzen van tram en metro en het fietsgebruik raakt de infrastructuur overbelast en staat de verkeersveiligheid onder druk. Terwijl overal in het land de klimaatdoelstellingen zich opdringen, de inwoners eisen stellen aan een betere leefbaarheid en in de publieke ruimte – mede in het licht van de vergrijzing – meer ruimte moet ontstaan voor voetgangers.⁷⁸

Veranderingen in het mobiliteitsgedrag

De tijd waarin mensen hun leven lang wonen, werken en winkelen in een vast patroon, en binnen een vast gebied, is al geruime tijd voorbij. Mensen combineren op één dag steeds meer uiteenlopende activiteiten op verschillende, vaak verspreid liggende, locaties. Was vroeger het sociale netwerk beperkt tot familie, kerk en werk in de directe omgeving, nu is het mogelijk om via digitale netwerken van lokaal tot mondiaal contacten te onderhouden. Daardoor is het aantal netwerken en het aantal mensen waarmee we contact hebben, groter dan voorheen. Ondanks de digitale netwerken bestaat er nog steeds behoefte aan fysieke ontmoeting. De uitbreiding van de sociale netwerken maakt de pluriformiteit aan ontmoetingen groter.

De toename van de bevolking, het omvangrijke saldo van de buitenlandse migratie, de sterke toename van het aantal (eenpersoons)huishoudens, de groeiende groep vitale ouderen, de groei van de economie, de globalisering en specialisatie (met vele gespecialiseerde toeleveranciers op soms grote afstand), bedrijven en

⁷⁶ Ioulia Ossokina en Arne Brouwers, *Investeren in infrastructuur. Rol lokale overheden neemt toe*, Centraal Planbureau Policy Brief, 2016/06, Den Haag, juni 2016, blz. 6.

⁷⁷ *Programma Goederenvervoercorridors* (www.topcorridors.com). De logistieke goederenvervoercorridor Oost betreft de corridor Rotterdam – Arnhem/Nijmegen – Duitsland (A15, Betuweroute, Waal). De logistieke goederenvervoercorridor Zuidoost betreft de corridor Rotterdam – Noord-Brabant/Limburg – Duitsland (A16/A58/A67, Brabantroute, Maas en Brabantse kanalen, buisleidingen).

⁷⁸ Ministerie van Infrastructuur en Milieu, *Nationale Markt- en Capaciteitsanalyse 2017 (NMCA)*, Hoofdrapport, Den Haag, 1 mei 2017.

supermarkten die niet of nauwelijks voorraden aanhouden (*lean and mean*) en de toename van het aantal deeltijdbanen zorgt voor een groei van het aantal verplaatsingen. Aan de groei van de mobiliteit komt hierdoor voorlopig geen einde.⁷⁹

In de verplaatsingen en de toename van het aantal verplaatsingen is en blijft de auto dominant. In afgelegde kilometers (70 procent), in aantal verplaatsingen (46 procent) en in reistijd als bestuurder of passagier (46 procent). Van alle verplaatsingen in 2019 gebeurde 46 procent met de auto, 28 procent op de fiets, 16 procent te voet en 6 procent met het openbaar vervoer (trein, bus, tram, metro).⁸⁰ Het “spitsuurgezin” kan werken, sporten, recreëren, hobby’s en vrienden het gemakkelijkst combineren met de auto. Hierdoor neemt tevens het ‘kris-kras verkeer’ in tijd en ruimte toe. Het treinverkeer – van stadscentrum naar stadscentrum (vooral in de Randstad) – blijft toenemen, met name door alleenstaanden, jongeren en stadsbewoners. En overal in het land neemt het belang van de (elektrische) fiets toe.

Het mobiliteitsgedrag wordt steeds gevarieerder. Door de individualisering, de fragmentatie van de samenleving in een breed pallet aan sociaal-culturele groepen en groepjes, verschillen in leefstijl, waarden en normen, en de superdiversiteit in de (grote) steden.⁸¹ Groepen die minder gehecht zijn aan ‘bezit’ en meer gericht zijn op ‘gebruik’ (deelvervoer). Weer anderen kennen meer waarde toe aan ‘connectiviteit’ (bijvoorbeeld via sociale netwerken) dan aan ‘nabijheid’ en ‘mobiliteit’. Weer anderen die met fietsen en wandelen gezondheid, duurzaamheid en de kwaliteit van hun leefomgeving van belang vinden. Mobiliteit is in sneltreinvaart aan het veranderen van een infrastructureel vraagstuk naar een gedragsvraagstuk.

Op weg naar slimme en duurzame mobiliteit

Niet alleen gedrag verandert ons mobiliteitspatroon maar ook de technologie. De snelheid waarmee innovaties op het gebied van mobiliteit elkaar opvolgen, is ongekend. Wie had tien jaar geleden gedacht dat zoveel mensen op een e-bike fietsen, dat stoplichten reageren op warmte van fietsers die over willen steken, dat auto’s zelf inparkeren, dat we testen uitvoeren met vrachtauto’s die in een treintje rijden, dat internet (5G) zelfrijdende busjes mogelijk maakt, een verkeersbord een signaal afgeeft als zijn lampje stuk is of dat we de eerste tests doen met een hyperloop? Data helpen reizigers en verladers steeds beter met het kiezen van een route of het beste moment om te gaan rijden.

Het streven is om het verkeer en vervoer schoner, stiller en veiliger te maken.⁸² Gecoördineerd rijden en volledige automatisering van rijtaken hebben de potentie om het vervoerssysteem revolutionair te veranderen. Deze transitie naar slimme en duurzame mobiliteit vergt een integrale aanpak, niet alleen op voertuig- of gedragsniveau, maar gecombineerd met de energietransitie in relatie tot ruimtelijke ontwikkelingen. Al deze facetten komen samen in duurzame gebiedsontwikkeling en in de Omgevingsvisie. In duurzame gebiedsontwikkeling ontstaat synergie tussen functies (wonen, werken, recreëren), ruimte, mobiliteit en de energietransitie.⁸³

Maakt de coronacrisis een trendbreuk zichtbaar?

Door corona zijn we ons meer bewust geworden van het belang én de kwetsbaarheid van ons mobiliteitssysteem, inclusief het op orde hebben van de digitale mobiliteit. Sinds de pandemie is de versmelting van de woon- en werksituatie duidelijk zichtbaar. We werken veel meer thuis, veel gaat online en we hebben geleerd dat

⁷⁹ Centraal Bureau voor de Statistiek, *Bevolkingsteller en bevolkingssamenstelling*, Den Haag, maart 2021;

Ioulia Ossokina en Arne Brouwers, *Investeren in infrastructuur. Rol lokale overheden neemt toe*, Centraal Planbureau Policy Brief, 2016/06, Den Haag, juni 2016, blz. 6. De toekomstige ouderen zullen meer van de auto gebruik maken dan de ouderen van nu en dat ook langer blijven doen. Daarbij zullen zij zoveel mogelijk de spits mijden. De populariteit van het openbaar vervoer – nog geen twee procent van de verplaatsingen - neemt bij deze groep af. Ministerie van Verkeer en Waterstaat, *Frisse kijk op toekomst mobiliteit*, KiM-symposium 2010: Min of Meer – trends, gedrag en mobiliteit, Den Haag, 2010; Raad voor Verkeer en Waterstaat, *Wie ik ben en waar ik ga. Advies over de effecten van veranderingen in demografie en leefstijlen op mobiliteit*, 2010, Den Haag, blz. 4.

⁸⁰ Centraal Bureau voor de Statistiek, *Hoeveel reisden inwoners van Nederland en hoe?* (website CBS).

⁸¹ Planbureau voor de Leefomgeving, *Scenario’s voor stedelijke ontwikkeling, infrastructuur en mobiliteit*. Verdieping bij Oefenen met de toekomst. Ruimtelijke Verkenning 2019, Den Haag, 2019, blz. 14.

⁸² Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, *Schets Mobiliteit naar 2040: veilig, robuust, duurzaam*, Den Haag, juni 2019.

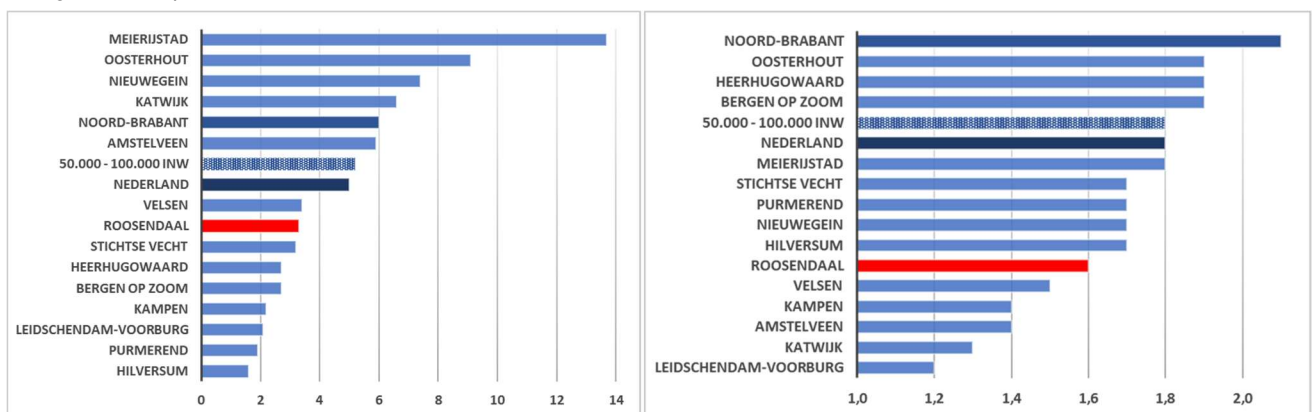
⁸³ Planbureau voor de Leefomgeving, *Grote opgaven in een beperkte ruimte. Ruimtelijk keuzes voor een toekomstbestendige leefomgeving*, Den Haag, 2021.

afstandsonderwijs, afgewisseld met fysieke aanwezigheid, mogelijk is en dat samenkomsten van teams niet altijd fysiek hoeven te zijn. De effecten op mobiliteit zijn dat wij veel minder woon-werk kilometers zijn gaan maken, dat de ochtend- en avondspits – voor even – waren opgelost, dat het aantal passagiers in het openbaar vervoer flink is gedaald en dat we meer gebruik maken van elektrische deelscooters op ritbasis. De vraag is welke veranderingen in ons mobiliteitsgedrag blijvend zijn of dat we terugkeren naar ons gedrag van voor de coronacrisis? Het is te vroeg om te concluderen of de coronacrisis tot een trendbreuk in het mobiliteitsgedrag en de keuze van modaliteiten heeft geleid.

Goede bereikbaarheid van Roosendaal

De bereikbaarheid naar banen maakt een belangrijk onderdeel uit van de aantrekkelijkheid van een gemeente. In het licht van de krimpende beroepsbevolking wordt de bereikbaarheid van en naar banen zeker niet minder belangrijk. De bereikbaarheid van een treinstation is in Roosendaal beter dan gemiddeld in de provincie, beter dan gemiddeld in gemeenten met tussen de 50.000 en 100.000 inwoners en beter dan gemiddeld in Nederland. Ook de afstand tot een hoofdverkeersader is beter dan in vele vergelijkbare gemeenten (figuur 26). Ook qua fietsstad is Roosendaal relatief aantrekkelijk (figuur B-9 en B-10).

Figuur 26 Afstand tot treinstation in km in 2019 (links) en tot hoofdverkeersader in km in 2020 (rechts) in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, provincie en Nederland in 2020

Bron: waarstaatjegemeente.nl

Trends op het gebied van duurzaamheid

Klimaatadaptatie

In het VN-klimaatakkoord zijn internationale afspraken gemaakt om de opwarming van de aarde en alle gevolgen die dat heeft, te keren. De internationale afspraken zijn in Nederland vertaald in het Klimaatakkoord.⁸⁴ Het akkoord is een veelomvattend plan dat een groot aantal afspraken bevat die de basis vormen voor één van de meest ingrijpende transities in de Nederlandse geschiedenis. Voor een groot deel van de uitvoering staan decentrale overheden aan de lat.⁸⁵ Tussen de drie duurzaamheidstrends én opgaven (klimaatadaptatie, energietransitie en de transitie naar een circulaire economie) bestaan vele wisselwerkingen en samenhangen.⁸⁶

⁸⁴ Rijksoverheid, *Klimaatwet*, 's-Gravenhage, 2 juli 2019; Ministerie van Economische Zaken en Klimaat, *Klimaatplan 2021-2030*, Den Haag, april 2020; Rijksoverheid, *Klimaatplan*; Rijksoverheid, *Nederland circulair in 2050*, Den Haag, 2016; Ministerie van Infrastructuur en Milieu, *Nationale Klimaatadaptatie Strategie 2016 (NAS)*, december 2016; Programmteam NAS, *Nationaal perspectief klimaatadaptatie. Groeiende opgave in een snel veranderende omgeving*, Den Haag, februari 2020; Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, *Realisatieplan Visie LNV Op weg met een nieuw perspectief*, Den Haag, juni 2016.

⁸⁵ Raad voor het Openbaar Bestuur, *Van Parijs naar praktijk. Bekostiging en besturing van de decentrale uitvoering van het klimaatakkoord*, Den Haag, januari 2021, blz. 7.

⁸⁶ Het produceren en gebruiken van grondstoffen is voor 45 procent verantwoordelijk voor de emissies. Circa 40 procent van de mondiale CO₂-uitstoot in de staal-, aluminium-, plastic- en cementindustrie kan gereduceerd worden door het toepassen van circulaire strategieën. Rijksoverheid, *Naar economie zonder afval*, Brede maatschappelijke heroverweging, Den Haag, 20 april 2020, blz. 18 en 22. De gehele CO₂-uitstoot als gevolg van Nederlandse consumptie is voor ongeveer 13 procent gerelateerd aan voedsel. Rijksoverheid, *Tenminste houdbaar tot: Bewegen naar een duurzaam voedselsysteem*, Brede maatschappelijke heroverweging, Den Haag, 20 april 2020.

Zelfs als nu fors op de rem wordt getrapt bij de uitstoot van broeikasgassen valt aan klimaatverandering niet te ontkomen. De opwarming van de aarde gaat door, de zeespiegel blijft stijgen en neerslagpatronen veranderen. Dit betekent dat de wereld en Nederland zich zal moeten aanpassen aan de verwachte veranderingen. De belangrijkste klimaatrisico's voor Nederland zijn de gevolgen van temperatuurstijging⁸⁷, hitte, droogte, piekbuien, zeespiegelstijging, en het verlies aan biodiversiteit en de verspreiding van ziekten en plagen. Daarmee heeft klimaatverandering effecten op vrijwel alle geledingen van de samenleving en brengt onder andere opgaven met zich mee voor de waterveiligheid, de zoetwatervoorziening, de gezondheid, het stedelijk gebied, de vitale infrastructuur (elektriciteit, ICT, transport), de landbouw⁸⁸, de industrie, het toerisme en de natuur. Vanwege de ligging, de kenmerken van de economie, de bodemkenmerken, de landschapstypologie, deinrichting van het stedelijk gebied e.d. is de opgave voor elke gemeente en elke regio uniek en moet elke gemeente en elke regio – met de vele lokale, regionale en nationale actoren – tot een eigen klimaatadaptatiebeleid komen.

De organisatie van het klimaatadaptatiebeleid is complex. Er zijn heel veel partijen bij betrokken (5 ministeries, 12 provincies, 25 veiligheidsregio's, 22 waterschappen, 352 gemeenten, private sectoren en bedrijven, maatschappelijke organisaties en burgers). Het gaat om veel sectoren en de bestuurlijke organisatie is een complexe puzzel van veelal overlappende gebiedseenheden. Daarbij komt dat veel kennis nog niet beschikbaar is. Er is nog veel onzeker over hoe het klimaat zich zal ontwikkelen, over de relevante sociaaleconomische ontwikkelingen in brede zin en over de uiteindelijke effecten van het klimaatadaptatiebeleid. Wij staan nog maar het begin om met een goed georganiseerde stroom informatie alle partijen de inzichten te verschaffen over de klimaatrisico's, de gevolgen van de klimaatverandering en de effecten van het klimaatadaptatiebeleid. Zodat vragen beantwoord kunnen worden als: welk beleid is er nodig, is het beleid en zijn de maatregelen effectief, komen de gestelde doelen binnen bereik, waar en hoe moet er worden bijgestuurd?⁸⁹

In algemene zin tonen verschillende onderzoeken aan dat een ambitieus klimaatbeleid en een beleid dat niet lang wordt uitgesteld het hoogste rendement heeft.⁹⁰ De gemeenten en waterschappen doen al veel om wateroverlasten tegen te gaan. Het is een no-regret mogelijkheid om hierin door en verder te gaan met waterbergingen, meer groen in de stad, groene daken, wadi's, steenbreuk, et cetera. Dit komt ook de leefbaarheid ten goede. Met lokale uitvoeringsprogramma's kunnen de meest kosteneffectieve maatregelen

⁸⁷ Nederland warmt tweemaal sneller op dan de gemiddelde temperatuur in de hele wereld.

⁸⁸ In Nederland leiden de intensieve vormen van landbouw leiden tot de hoogste stikstof- en fosfaatoverschotten in de Europese Unie, tot verdroging, tot een intensief gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en een afname van de biodiversiteit. Ondanks verbeteringen in sommige indicatoren, is er nog een lange weg af te leggen om tot duurzame niveaus te komen. Het gemiddelde niveau van bedreiging voor bedreigde dier- en plantensoorten is iets afgenomen, al is er tegelijkertijd een lichte toename van het aantal bedreigde dier- en plantensoorten (zoogdieren, broedvogels, reptielen, amfibieën, dagvlinders, libellen en hogere planten). De gemeten overschrijdingen van de waterkwaliteitsnormen is iets afgenomen. Planbureau voor de Leefomgeving, *Dashboard beleidsrelevante natuurindicatoren 2020*, Den Haag, juli 2020; Compendium voor de Leefomgeving, *Rode Lijst Indicator 1995-2020*, Den Haag, 13 juni 2021; Compendium voor de Leefomgeving, *Aantal bedreigde en verdwenen soorten in Nederland, per 2020*, 10 november 2020; Compendium voor de Leefomgeving, *Trend van dagvlinders, 1992-2020*, Den Haag, 7 juni 2020; Compendium voor de Leefomgeving, *Biologische landbouw: arealen en veestapels, 2011-2020*, Den Haag, 28 april 2021. Ondanks de geringe toename in het biologische landbouwareaal betreft het in Nederland in 2019 nog maar 3,7 procent van het totale landbouwareaal. Dit is aanzienlijk minder dan bijvoorbeeld in Oostenrijk (25,3 procent), Estland (22,3 procent), Zweden (20,4 procent), Italië (15,2 procent) en Tsjechië (15,2 procent). De landbouw heeft de stikstofdeposities sinds 1990 met 60 procent weten te reduceren. Toch is de landbouw met 110 miljoen kilo stikstof verantwoordelijk voor 69 procent van de reactieve stikstofdeposities. Het verkeer is verantwoordelijk voor 24 procent en de bouw en industrie voor 7 procent. Compendium voor de Leefomgeving, *Stikstof: omvang, bronnen en effecten (video)*, Den Haag, 26 februari 2021.

⁸⁹ Willem Ligvoet e.a., *Navigeren naar een klimaatbestendig Nederland. Drie varianten om de uitvoering van het klimaatadaptatiebeleid op kortere en langere termijn te sturen en te monitoren*, Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag, juni 2021, blz. 11, 12, 17 en 18.

⁹⁰ Nicole Glanemaan, Sven N. Willner & Anders Levermann, "Paris Climate Agreement passes the cost-benefit test", in: *Nature Communications*, jrg. 11, nr. 110, januari 2020; Rolf Schuttenhelm, "Niets aan milieu doen veel duurder dan investeren in klimaatbeleid", in: NU.nl, 1 oktober 2019; Rolf Schuttenhelm, "Opwarming dreigt onbetaalbare kostenpost te worden voor arme landen", in: NU.nl. Met een royale bandbreedte en met de nodige onzekerheden worden in ander onderzoek de kosten van niets-doen geraamd worden. Tot 2050 is geraamd dat de economische schade van klimaatverandering kan liggen tussen 49 en 124 miljard euro; waarvan 5,3 tot 40 miljard bestaat uit schade aan funderingen. De schade door bodemdaling in het landelijk gebied is tot 2050 geraamd op € 21 miljard. Rijksoverheid, *Klaar voor klimaatverandering*, Brede Maatschappelijke Heroverweging, Den Haag, 20 april 2020, blz. 19-22. Zie voor de toenemende financiële risico's die klimaatverandering met zich meebrengt ook: Mark Beunderman, "Het klimaatrisico: oranje lucht, vuile rook en miljarden dollars schade", in: *NRC*, 19 september 2020, blz. E2. Het niet-circulair winnen en produceren van materialen en grondstoffen zorgt voor een milieuschade van € 31 miljard (4½ procent van het bbp). Rijksoverheid, *Naar een economie zonder afval*, Brede maatschappelijke heroverweging, 20 april 2020, blz. 6 en 9. Er zijn ook belangrijke niet-monetaire kosten en baten. Bij hetzelfde primaire grondstofgebruik kan bijvoorbeeld een circulaire economie met 80 procent hergebruik ongeveer vijf keer zo groot zijn als de huidige, lineaire economie. Verder zijn er baten – of niet-gemaakte kosten – vanwege gezondheidswinst, nieuwe banen, kortere ketens, versterking van de lokale economie en geringere afhankelijkheid van het buitenland.

worden gekozen. Soms is een schot voor een woning voldoende om waterschade te voorkomen of kan het voldoende zijn om bruggen nat te houden tijdens een warme periode.⁹¹ De gemeenten en regio's kunnen de leerervaringen van de City Deal Klimaatadaptatie gebruiken. De Roadmap Klimaatrobuuste gebiedsontwikkeling helpt om veel meer aandacht te besteden aan het verminderen van hittestress, de vitale infrastructuur, gezondheid, het buitengebied en vooral om systematisch in beleidsagenda's, ontwikkelingsprojecten, gebiedsontwikkelingen en reguliere onderhouds- en beheersprogramma's aandacht te besteden aan maatregelen die de gevolgen van klimaatverandering verminderen. Zo kan de 100 miljard euro die de komende jaren geïnvesteerd gaat worden in de ruimtelijke inrichting van Nederland (ongeveer € 50 miljard in woningen en ongeveer € 45 miljard in de bereikbaarheid van grote steden) beter benut worden om tegelijkertijd méér stappen te zetten in de richting van klimaatadaptatie, circulaire economie en energietransitie.⁹²

Energietransitie

De internationale en nationale afspraken zijn dat Nederland de hoeveelheid CO₂ in 2030 met 55 procent zal reduceren ten opzichte van 1990 en in 2050 (netto)klimaatneutraliteit bereikt zal hebben. Elke sector (gebouwde omgeving, verkeer en vervoer, industrie, energie, afval en water en landbouw, bosbouw en visserij) moet hierin een bijdrage leveren. De gemeenten hebben een belangrijke rol in de energietransitie in de Gebouwde Omgeving. De Gebouwde Omgeving is goed voor circa 40 procent van het totale energieverbruik in Nederland. In de Gebouwde Omgeving wordt vooral aardgas verbruikt (direct voor verwarming en indirect voor elektriciteitsopwekking). Met het Programma Aardgasvrije Wijken (PAW) wordt ingezet op verduurzaming van de warmtevoorziening in de gebouwde omgeving

Het Klimaatakkoord voorziet erin dat over tien jaar 1½ miljoen woningen van het gasnet zijn afgesloten. In 2050 moeten alle bijna negen miljoen huizen en andere gebouwen in Nederland aardgasvrij zijn. Van 2018 tot 2028 wil de regering met het PAW zo'n 50.000 woningen gasvrij maken. Uit de voorgedragen 74 wijken door de gemeenten zijn in de eerste ronde 27 gemeenten geselecteerd. Een jaar later – eind 2019 – zouden tweeduizend huizen gasvrij moeten zijn. Op deze wijze en in dit tempo zou van de proefprojecten een leereffect uitgaan en kunnen de proefwijken een vliegwiel worden voor de aanpak op grotere schaal om wijkgericht van het gas af te gaan. Inclusief de tweede ronde zijn nu bijna 150 voorstellen gedaan en zijn er 46 wijken/gemeenten geselecteerd. Het tussendoel is dat in 2030 één van de vijf woningen in Nederland van het aardgas af is.

Dit bleek te ambitieus. Twee jaar na de start zijn pas in vier van de 27 proefwijken en -dorpen uit de eerste ronde 206 huizen aardgasvrij gemaakt. Breed groeit de twijfel of het nagestreefde tempo haalbaar is. Bij de eerste veertien wijken zijn de volgende structurele problemen duidelijk geworden: vertragend werkende wetgeving, gebrek aan kennis en tijd bij gemeenten en bewoners, en onvoldoende financiële middelen bij gemeenten. Het organiseren van de participatie en het vergroten van het kennisniveau van huurders en woningeigenaren zodat zij effectief mee kunnen praten en denken kost tijd. Omdat bovendien woningen in grote mate van elkaar verschillen, evenals de mogelijkheden en bereidheid van bewoners om aan de verduurzaming van hun huizen mee te doen, is de energietransitie op wijkniveau maatwerk en zijn de ervaringen lastig elders toe te passen en op te schalen. Verder ontbreekt landelijk beleid over hoe kosten en (financiële) risico's verdeeld moeten worden over deelnemende partijen (gemeenten, bewoners en energieleveranciers). Daarmee lijkt elke wijk en elk dorp het wiel te moeten uitvinden. Dit vermindert de leer- en opschalingsmogelijkheden, vergroot de benodigde investeringen en daarmee komen gemeenten geld tekort om de verduurzamingprojecten af te ronden.⁹³

⁹¹ De totale kosten om Nederlandse steden te beschermen tegen de gevolgen van klimaatverandering bedragen 42 tot 83 miljard Euro. De verwachte schade als gevolg van extreme weersomstandigheden (schade als gevolg van wateroverlast in woningen, straten en sporen, de toename van ziekenhuisopnames, sterfgevallen door hittestress, schade aan houten paalfunderingen en wegen door droogte, afname van de arbeidsproductiviteit) bedraagt, als we niets doen, op termijn 36 tot 62 miljard Euro. Niet in alle gevallen zijn individuele maatregelen kosteneffectief. Elwin Leusink, *Naar een kosteneffectieve aanpak van klimaatadaptatie in Nederland*, SWECO, De Bilt, 2018

⁹² Bij de 110 miljard euro ruimtelijke investeringen zijn de investeringen in het kader van het Nationaal Groeifonds en de EU-middelen nog niet meegerekend. Rijksoverheid, *Naar een economie zonder afval*, Brede Maatschappelijke Heroverweging, Den Haag, 20 april 2020, blz. 32 en 44.

⁹³ Algemene Rekenkamer, *Aardgasvrije wijken: te hoge verwachtingen gewekt*, Nieuwsbericht, Den Haag, 20 mei 2020; Erik van der Walle, "Rekenkamer fileert eerste aanpak aardgasvrije wijken", in: *NRC*, 23 mei 2019, blz. E9; Jurje van den Berg, "Na twee jaar experimenteren in 'aardgasvrije wijken' zijn slechts 206 huizen van het gas af", in: *De Volkskrant*, 18 januari 2021. Sam de Voogt, "Rijk, help bij verduurzamen woning", in: *NRC*, 18 februari 2021; Marloes Dignum, e.a., *Warmtetransitie in de praktijk. Leren van ervaringen bij het aardgasvrij maken van wijken*, Planbureau voor de Leefomgeving, Den

Gemeenten, provincies en waterschappen hebben een centrale rol bij de uitvoering van verschillende klimaatafspraken, in het bijzonder betreffende de afspraken aan de sectortafels Elektriciteit en Gebouwde Omgeving. Met Regionale Energiestrategieën (RES) wordt ingezet op de verduurzaming van de elektriciteitsproductie, met het Programma Aardgasvrije Wijken (PAW) op verduurzaming van de warmtevoorziening in de gebouwde omgeving, met de Versterkte Uitvoering Energiebesparingsplicht (VUE) op de energiebesparing bij bedrijven en instellingen en met de afspraak uit het Klimaatakkoord op de verduurzaming van de mobiliteit. In de Regionale Energie Strategieën werken de gemeenten samen met vele partijen in dertig regio's in het land. Hiermee is de RES ook een praktijkproef voor de decentrale overheden om samen te werken als één overheid.⁹⁴ Toch zijn nog aanzienlijke verbeteringen noodzakelijk in de opgavegerichte samenwerking aan de energietransitie. De ervaring leert dat in deze opgavegerichte samenwerking in vele regio's de volgende verbeteringen mogelijk zijn: er is nog te weinig sprake van een integrale belangenafweging met andere grote opgaven in de fysieke leefomgeving, vooral de kleinere gemeenten hebben beperkte capaciteit, kennis en kunde om hun regierol goed in te kunnen vullen en het financiële instrumentarium is te gering om de warmtetransitie in de gebouwde omgeving van de grond te krijgen.⁹⁵

Het ontbreekt voorsnog aan goede financieringsconstructies om de markt en individuele burgers op grote schaal te stimuleren tot investeringen in de energie- en warmtetransitie. Weliswaar zijn er voor huizenbezitters, organisaties en bedrijven diverse subsidies om de energietransitie te stimuleren. En voor de tientallen proeftuinen aardgasvrije wijken van het Interbestuurlijke Programma Aardgasvrije Wijken stelt het rijk in totaal € 435 miljoen beschikbaar tot 2028. Maar voor de transitie naar een nieuw energiesysteem zijn de komende veertig jaar *jaarlijks* additionele investeringen nodig van ongeveer 10 miljard euro. Deze benodigde additionele investeringen komen bovenop de jaarlijkse vervangingsinvesteringen van het huidige energiesysteem van € 10 miljard (deze investeringen kunnen ook aangewend worden voor het nieuwe energiesysteem zonder meerkosten voor burgers en bedrijven).⁹⁶ Ook dienen de gemeenten, provincies en waterschappen de komende drie jaar (2022-2024) met € 1,8 miljard bekostigd te worden om de extra taken uit te kunnen voeren die uit het Klimaatakkoord voortvloeien. Het leeuwendeel (bijna € 1,6 miljard) is de komende drie jaar alleen al nodig voor de uitvoeringslasten van gemeenten.⁹⁷ Zelfs als de extra financiële middelen beschikbaar komen, dan is het knelpunt van de human resources nog niet een twee drie opgelost. Tot nu toe stagneert de energietransitie ook door de tekortschietende capaciteit, en soms ook kennis, bij installateurs, aannemers, adviseurs en gemeenten.

De rijksoverheid is in eerste instantie aan zet om conclusies te verbinden aan het Urgenda-vonnis, de verhoogde EU-ambitie om in 2030 een CO₂-reductie van ten minste 55 procent te bereiken ten opzichte van 1990 en om invulling te geven aan de Green Deal. Voor de gebouwde omgeving worden voor de kabinetsformatie de oplossingsrichtingen aangereikt: normeren van emissies in de bestaande bouw zodat er duidelijkheid is voor burgers en bedrijven (bijvoorbeeld via minimumeisen voor woningisolatie en warmte-installaties), betere beprijzing van het gebruik van aardgas en extra subsidiemiddelen om beter te kunnen sturen op het doel van

Haag, 2021; Raad voor het Openbaar Bestuur, *Van Parijs naar praktijk. Bekostiging en besturing van de decentrale uitvoering van het klimaatakkoord*, Den Haag, januari 2021. Voor mensen die weigeren mee te doen met 'van-het-gas-af' blijft een apart gasnet nodig.

⁹⁴ Studiegroep Interbestuurlijke en Financiële Verhoudingen, *Nederland heeft één overheid nodig. Discussiedocument over vernieuwing in de interbestuurlijke en financiële verhoudingen*, Den Haag, 8 april 2020, blz. 5.

⁹⁵ Studiegroep Interbestuurlijke en Financiële Verhoudingen, *Nederland heeft één overheid nodig. Discussiedocument over vernieuwing in de interbestuurlijke en Financiële verhoudingen*, Den Haag, 8 april 2020, blz. 5, 28-31; Studiegroep Interbestuurlijke en Financiële Verhoudingen, *Als één overheid. Slagvaardig de toekomst tegemoet!*, Den Haag, 10 september 2020.

⁹⁶ Ministerie van Financiën, *IBO Financiering Energietransitie: beleidsmatige keuzes in kosten, prikkels en verdeling*, Den Haag, 30 maart 2021, blz. 6. Dit zijn de meerkosten vanuit het perspectief van de eindgebruikers. Omdat groene investeringen veelal gepaard gaan met veel lagere variabele kosten en/of leiden tot een lager energiegebruik, zullen naar verwachting de totale (nationale) kosten voor de samenleving lager uitvallen dan genoemde neerinvesteringen. Daarnaast kan de overheid door middel van belastingen en subsidies voor groepen eindgebruikers verlagen of juist verhogen.

⁹⁷ De uitvoeringskosten voor het verduurzamen van het eigen vastgoed en de eigen mobiliteit, het zero emissie inkopen van grond-, weg- en waterwerken, zero-emissie maken van het busvervoer en de uitrol van de laadinfrastructuur lopen via het rijk en worden via de trap-op-trap-af systematiek bekostigd aan gemeenten of hiervoor zijn al (deels) bekostigingsafspraken gemaakt. Raad voor het Openbaar Bestuur, *Van Parijs naar praktijk. Bekostiging en besturing van de decentrale uitvoering van het klimaatakkoord*, Den Haag, januari 2021, blz. 7 en 31. Stedennetwerk G40, *Steden maken het verschil. Strategische agenda 2019-2022*, s.l. s.a., blz. 8 en 9.

'woonlastenneutraliteit'. Zelfs met een minder hard gedefinieerd doel, zoals bijvoorbeeld 'betaalbaarheid', zijn extra middelen nodig om dit doel te kunnen bereiken.⁹⁸

Zorg naast de doelstellingen van het Klimaatakkoord voor duidelijke gezamenlijke doelen en beelden om te voorkomen dat de benodigde maatregelen te gefragmenteerd, te sectoraal en onvoldoende gecoördineerd worden aangepakt. Verklein daarnaast de gemiste kansen en verminder de tegenstrijdige prikkels. Zo is er vanuit het ministerie van Economische Zaken en Klimaat *niet* gestuurd om in de Regionale Energie Strategieën de verbinding te leggen met klimaatadaptatie en/of de transitie naar een circulaire economie. Terwijl restwarmte beter benut kan worden als deze niet langer afkomstig is van afvalverbrandingsinstallaties. De mogelijkheden om duurzame energie op bedrijfsterreinen op te wekken, is *niet* meegenomen omdat 'industrieterreinen' was toebedeeld aan de industrietafel. Boeren die hun schuren, stallen en bedrijfsgebouwen volleggen met zonnepanelen worden gezien als 'energiebedrijf' in plaats van boerenbedrijf; hierdoor vallen zij in een andere BTW-box, lopen zij sommige subsidies mis en kunnen zij productierechten verliezen.⁹⁹ Ook de prikkels om te komen tot een duurzaam voedselsysteem (LNV) en tot duurzame consumptie (VWS) zijn gefragmenteerd en onvoldoende richtinggevend.¹⁰⁰

Tot nu toe is de RES-aanpak ook geen wervend toekomstverhaal dat kan zorgen voor draagvlak in de wijken en de buurten van Nederland.¹⁰¹ Er is behoefte aan verhelderende en aansprekende scenario's, verhalen en verbeeldingen van de toekomst. De watersector deed dit al in het vorm van het inspirerende project 'Groenblauwe'.¹⁰² Ook voor het Programma Aardgasvrije wijken concludeerde Co Verdaas dat je zonder goed verhaal niemand meekrijgt.¹⁰³

Maatschappelijke acceptatie is voorwaardelijk voor een succesvolle transitie. De betrokkenheid van burgers is hiervoor cruciaal, evenals de verdeling van de lasten tussen burgers en bedrijven en tussen de burgers onderling.¹⁰⁴ Om draagvlak te verwerven, kan meer gebruik gemaakt worden van burgerbegrotingen, burgerfora en kunnen inwoners beloond worden voor hun betrokkenheid bij de besluitvorming en afwegingen. Ook kan meer gewerkt worden met ontwerpstudio's waarin wenselijke toekomstbeelden worden gemaakt om het gesprek te verdiepen en te verrijken.¹⁰⁵ De nieuwe Omgevingswet biedt gemeenten de mogelijkheid om eigen lokale normen

⁹⁸ Eindrapportage studiegroep Invulling klimaatopgave Green Deal, *Bestemming Parijs. Wegwijzer voor klimaatkeuzes 2030, 2050*, Den Haag, januari 2021, blz. 5 en 9.

⁹⁹ De gemiste horizontale verbinding tussen de opwekking van duurzame energie in de gebouwde omgeving en industrieterreinen blijkt uit de geraamde energiebesparing van 32 petajoule als 250 bedrijventerreinen verduurzaamd worden. Dit is méér dan het sectordoel voor de gebouwde omgeving uit het Klimaatakkoord. Nefs en Pen, "Voorsorteren op toekomstproof logistiek vastgoed", in: *ROMagazine*, 17 maart 2020; Rli, *De som der delen. Verkenning samenvallende opgaven in de regio*, maart 2019, blz. 18 en 22; Studiegroep Interbestuurlijke en Financiële Verhoudingen, *Nederland heeft één overheid nodig. Discussiedocument over vernieuwing in de interbestuurlijke en financiële verhoudingen*, Den Haag, 8 april 2020, blz. 29 en 30.

¹⁰⁰ Sociaal-Economische Raad (SER), *Uitvoeringsagenda Energieakkoord voor duurzame groei*, 2018; Studiegroep Interbestuurlijke en Financiële Verhoudingen, *Nederland heeft één overheid nodig. Discussiedocument over vernieuwing in de interbestuurlijke en financiële verhoudingen*, Den Haag, 8 april 2020, blz. 30; Rijksoverheid, *Bewegen naar een duurzaam voedselsysteem*, Brede Maatschappelijke Heroverweging, Den Haag, 20 april 2020, blz. 23-28; Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (Rli), *Naar een duurzame economie. Overheidssturing op transities*, Den Haag, november 2019.

¹⁰¹ Merel Ooms, Donald van den Akker en Ali Karatas, *Veranderd samenspel. Een verkenning van samenwerken tussen gemeenten en bewonersinitiatieven in de energietransitie*, Platform31, april 2020; A. Woestenburg, e.a., *Innovatie in besluitvorming richting aardgasvrije wijken*, G4/TNO/Platform31, mei 2020.

¹⁰² De Publieke Zaak, *Meer Wel. Over Nieuwe Structuren in de 21-ste Eeuw*, s.l., 2021, blz. 183, 184. Een manier is om intergenerationeel te leren denken, om te werken aan goed 'voorouderschap' (hoe kijken de volgende drie tot vier generaties op ons terug?) en om weer "kathedraal te bouwen" (de mensen die in de Middeleeuwen besloten om een kathedraal te bouwen, wisten dat zij het eindresultaat nooit zelf zouden zien; maar wat ze wel wisten, was dat ze iets waardevols wilden nalaten voor volgende generaties). De focus in de verbeelding en het toekomstverhaal kan zijn dat wij de rijkdom in de vorm van gezondheid, kennis, stabiliteit, welzijn en prettige leefomgeving, die wij van onze voorouders hebben geërfd, willen doorgeven aan volgende generaties. Toekomstperspectieven, verbeelden en verhalen zijn gemaakt door de Rli en het College van Rijksadviseurs. Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli), *De som der delen. Verkenning samenvallende opgaven in de regio*, Den Haag, maart 2019; College van Rijksadviseurs, *Panorama Nederland*, Den Haag, 2018.

¹⁰³ Co Verdaas, "Energie en gebiedsontwikkeling: een winnende combinatie", in: Programma Aardgasvrije Wijken, *De opgave waar we voor staan is groot en complex. Essaybundel over aardgasvrije wijken door negen professoren*, Den Haag, januari 2020, blz. 9.

¹⁰⁴ Sociaal Cultureel Planbureau, *Onder de pannen zonder gas. Woningeigenaren en hun afwegingen voor aardgasvrije alternatieven*, Den Haag, 2019. Sommige burgers vinden dat de kosten onder iedereen gelijk moeten worden verdeeld, terwijl andere burgers vinden dat de sterkste schouders de zwaarste lasten moeten dragen.

¹⁰⁵ Maarten Haijer, "Aardgasvrij avant-la-lettre – Leren van Malmö", in: Programma Aardgasvrije Wijken, *De opgave waar we voor staan is groot en complex. Essaybundel over aardgasvrije wijken door negen professoren*, Den Haag, januari 2020, blz. 17-23; Springtij, *Vergezichten en verkiezingen. Op weg naar een toekomstbestendige en waardevolle samenleving*, Springtij Manifest 2020, 28 september 2020; Rinie van Est en Arnold van Waes m.m.v. Annick de Vries, *Elf lessen voor een goede Energiedialoog*, Rathenau Instituut, Den Haag, 2016; Adviescommissie Burgerbetrokkenheid bij klimaatbeleid, *Betrokken bij klimaat. Burgerfora aanbevelen*, Den Haag, maart 2021.

te stellen én om initiatiefnemers te verbinden met belanghebbenden. Hierdoor kan beter worden afgedwongen dat het eigenaarschap van nieuwe energiebronnen (vooral windmolens op land) met omwonenden wordt gedeeld.¹⁰⁶ Dit bevordert de acceptatie van projecten voor duurzame energieopwekking.

Er ontstaan ook steeds meer initiatieven van bewoners die zelf een actieve rol willen spelen. In 2020 waren in Nederland minstens 77 bewonersinitiatieven bezig met concrete plannen voor een warmteproject, waarvan de overgrote meerderheid zich richt op de kansen voor een lokaal warmtenet. Bewonersinitiatieven voor lokale warmtenetten, zonder betrokkenheid van de grote fossiele energiebedrijven, halen onder andere hun inspiratie uit Denemarken. Daar liggen overal lokale warmtenetten, waarvan 36 procent in bezit is van burgercoöperaties. Warmtenetten gevoed met lage temperatuur warm water uit de bodem, het riool of de sloot, of door gebruik te maken van groen gas of waterstof, of door gebruik te maken van warmtepompen met groene stroom uit eigen windmolen en zonnepark.¹⁰⁷ Om de regierol van de gemeente en het initiatief van bewoners goed op elkaar te laten aansluiten, is het cruciaal om te investeren in een langdurige relatie met veel vertrouwen. Omdat een groot deel van de bewoners niet staat te springen om nieuwe warmte is het van belang om de transitie te verbinden met de andere thema's in de wijk (zeggenschap over de eigen leefomgeving, tarieven, duurzaamheid en service, versterken sociale cohesie, veiligheid, verminderen energie-armoede, e.d.). Gemeente en bewoners hebben elkaar hard nodig om de warmteprojecten van de grond te krijgen. Veel gemeenten zijn enthousiast over bewonersinitiatieven en ondersteunen ze graag. Toch blijkt het in de praktijk vaak een uitdaging voor een initiatief om een duidelijke en gelijkwaardige positie te krijgen in het lokaal beleid. Draagvlak en een constructieve houding van de inwoners komen tot stand door goed luisterende ambtenaren, waardering voor de verschillende perspectieven, serieus genomen worden en eerlijke procedures. Als burgers een participatief proces als open en eerlijk ervaren, draagt het bij aan het vertrouwen in de gemeente en aan draagvlak voor beleid. Het is voor gemeenten zinvol om méér aandacht te besteden aan de manier waarop burgers, bewonersinitiatieven en ambtenaren met elkaar praten, om méér te focussen op het proces en minder op de uitkomsten.¹⁰⁸

Transitie naar een circulaire economie

In Nederland zijn de internationale afspraken vertaald in de nationale opgave om vóór 2050 een volledig circulaire economie te realiseren in Nederland. Met als tussendoelstelling om in 2030 vijftig procent minder gebruik te maken van minerale, fossiele en metalen primaire grondstoffen. Verschillende grondstoffentrends gaan niet de goede kant op en het tussendoel is nog ver weg. Alhoewel de efficiëntie in het gebruik van grondstoffen is toegenomen, is het totale grondstoffengebruik nauwelijks veranderd. Zes van de zeven nationale doelen voor afval worden naar verwachting niet gehaald.

Omdat de effecten van meer circulair produceren en consumeren vaak lange tijd op zich laten wachten, kan ook gekeken worden naar het aantal circulaire bedrijven en het aantal nieuwe circulaire initiatieven. Ook daaruit kan geconcludeerd worden dat wij nog maar aan het prille begin staan van de transitie naar een circulaire economie. Er zijn nog vele betekenisvolle extra stappen nodig om te komen tot een versnelde overgang naar een volwaardige circulaire economie. Er zijn ongeveer 85.000 circulaire activiteiten, waar circa 420.000 banen mee gemoeid zijn. Omdat deze activiteiten al lang bestaan (reparatie van fietsen en auto's of verkoop via Marktplaats) worden ze vaak niet als circulair gezien. Bij deze inventarisatie zijn 1.500 nieuwe circulaire initiatieven getraceerd. Dit zijn innovatieve ontwerpen zoals een modulaire koptelefoon of Fairphone, speelgoed van rietsuikerresten of

¹⁰⁶ Dirk Sijmons, Jasper Hugtenberg, Fred Feddes en Anton van Hoon, *Landschap en energie. Ontwerpen voor transitie*, Rotterdam, 2014; Sjors de Vries, *De energietransitie: dé ruimtelijke opgave met stip*, blog Ruimtevolk, 8 september 2016.

¹⁰⁷ Frank Straver, "Met de hele wijk van het gas af: in Wageningen doen ze het gewoon", in: *Trouw*, 11 oktober 2018; Frank Straver, "Een prille maar serieuze trend: baas in eigen warmtebron", in: *Trouw*, 4 februari 2021. Ook 35 bedrijven en organisaties (Woonbond, Consumentenbond, natuur & Milieu Federatie, energiebedrijven, lokale coöperaties, netbeheerders) roepen op om ruimte te geven aan kleinschalige initiatieven en innovatieve ideeën. Warmtecoalitie, *Manifest – Naar een toekomstbestendige warmtenet*, s.l., 10 juni 2020; Frank Straver, "Oproep: Zorg dat warmtenet democratisch en duurzaam is, net als in Denemarken", in: *Trouw*, 10 juni 2020.

¹⁰⁸ Participatiecoalitie, *Bewonersinitiatief in de warmtetransitie. De Participatiecoalitie deelt 20 lessen uit de praktijk*, s.l., februari 2021; Christine Elisabeth Bleijenberg, *In gesprek of uitgepraat? Over de betekenis van gesprekken voor het verloop van lokale participatieprocessen*, proefschrift, Nijmegen, 9 juni 2021. Zie voor hoe het niet moet: Frans Soeterbroek, *Op klantreis met burgerinitiatieven? Doe ze dat niet aan!*, blog, 19 oktober 2020; Yolanda de Koster, "Burgerinitiatieven verdwalen in gemeentelijk doolhof", in: *Nieuwsbrief Binnenlands Bestuur*, 15 oktober 2020; Roel Woudstra, "Zitten gemeenten de groene burger dwars?", in: *Nieuwsbrief Binnenlands Bestuur*, 22 oktober 2020.

vloerkleden van gerecycled polyester. Of het zijn innovatieve businessmodellen zoals deelplatformen of abonnementen op een fiets, wasmachine of verlichting. Ook een fietspad van gerecycled plastic is gemaakt met een innovatieve technologie. Sommige circulaire activiteiten zijn gekoppeld aan andere doelen, zoals de klimaat- of woningbouwopgave of een sociaal doel. Zo zijn er kleine verplaatsbare modulaire woningen, die ook leiden tot minder CO₂-uitstoot, en zetten kringloopwinkels en de Verspillingsfabriek ook in op werk voor sociaal kwetsbare groepen. Het begin is er – ook met het gaan monitoren van circulaire activiteiten en stromen – maar er is veel meer nodig dan de circa 1.500 nieuwe circulaire initiatieven om het doel ‘Nederland circulair in 2050’ te halen.¹⁰⁹

Afhankelijk van de grondstof, halffabricaat, product of dienst zijn er vele actoren in binnen- en buitenland betrokken bij de transitie naar een meer circulaire keten. De overheid is slechts één van de actoren in een complex systeem. De financiering van de transitie naar een circulaire economie schiet op vele punten tekort. Milieuschade wordt niet betaald waardoor de primaire grondstoffen te goedkoop zijn, de prijs van recycleert hoog, de kwaliteit te laag en het volume te gering. Ook het verbranden van afval is in het huidige systeem goedkoper dan recyclen. Circulaire verdienmodellen komen moeilijk van de grond door een gebrek aan risicofinanciering, onbenutte schaalvoordelen, informatie- en imago-problemen en hoge transactiekosten. Het mitigeren van dergelijk marktfalen met regelgeving, beprijzing, subsidiëring en/of voorlichting is een belangrijke taak voor de rijksoverheid. De financieringskloof om de circulaire initiatieven het licht te doen zien, ligt tussen de € 360 miljoen en € 1,7 miljard. Ongeveer zestig procent van de financieringsbehoefte.¹¹⁰

Zowel de rijksoverheid als de gemeenten kunnen diverse maatregelen nemen om een impuls te geven aan de transitie naar een circulaire economie:

- biedt ruimte, stimuleer het hergebruik van bouwafval, ontwikkel met de regiogemeenten grondstoffenrotondes en benoem ketenregisseurs;
- zet in op een vorm van recycling waarbij het product na verwerking dezelfde of zelfs een betere kwaliteit heeft (*upcycling*) en verminder de vorm van recycling waarbij kwaliteitsverlies optreedt en producten omgezet worden in minder waardevolle producten (*downcycling*);¹¹¹
- hanteer intern en bij de aanbesteding betekenisvolle CO₂-prijzen om meer circulair in te kopen; dit stimuleert meer duurzame aanbiedingen van o.a. aannemers in de grond-, weg- en waterbouw en is een impuls om betonrecycleert meer te gaan toepassen;¹¹²
- stimuleer innovatie, bevorder ondernemerschap, daag ondernemers uit, tender gewenste maatschappelijke, circulaire oplossingen (afzien van producten of producten intensiever gebruiken, producten efficiënter fabriceren of efficiënter maken in het gebruik, producten hergebruiken, productonderdelen repareren, reviseren en hergebruiken, producten delen, leasen en het circulair ontwerpen van producten);
- ruim belemmerende wet- en regelgeving op (normen, certificering) en bestrijdt opvattingen, gewoontes en procedures die circulaire producten en diensten op achterstand zetten;
- breng circulair dicht bij de mensen; initiatieven die circulair en lokale en sociale doelen combineren staan dicht bij mensen, want ze verschaffen een oplossing voor problemen die burgers direct ervaren;

¹⁰⁹ Planbureau voor de Leefomgeving, *Integrale Circulaire Economie Rapportage 2021*, Den Haag, 2021; Planbureau voor de Leefomgeving, *Circulaire economie in kaart*, Den Haag, 2019.

¹¹⁰ Rijksoverheid, *Naar een economie zonder afval*, Brede Maatschappelijke Heroverweging, Den Haag, 20 april 2020, blz. 32 en 44.

¹¹¹ Bij *upcycling* wordt een onbruikbaar product verwerkt tot een nieuw product dat meer waarde heeft dan daarvoor. Zoals een nieuwe tas van oude denim, tuinmeubilair gemaakt van oude olievaten of een design sofa gemaakt van 95 procent gerecycled plastic. In de bouw spreken we van *upcycling* wanneer, bijvoorbeeld, materialen in een gebouw aan elkaar worden geschroefd in plaats van gelast, waardoor het later weer uit elkaar te halen is en direct kan worden ingezet in een nieuw gebouw. Door *upcycling* hoeven er minder materialen te worden gebruikt, worden er minder grondstoffen gebruikt en wordt minder CO₂ uitgestoten. Daarnaast vermindert *upcycling* de hoeveelheid afval en daagt het bedrijven en ondernemers uit om duurzamere producten, die goed kunnen worden hergebruikt, te ontwikkelen. Het sloopbedrijf New Horizon beoordeelt een te slopen gebouw vooral op de grondstoffen die hergebruikt kunnen worden en mede met deze invalshoek kan een scherpe prijs afgegeven worden voor de sloopklus. *Downcycling* is het tegenovergestelde van *upcycling*. De gerecyclede producten en materialen verliezen aan kwaliteit en hebben een lagere waarde. Bijvoorbeeld het smelten of verkorrelen van bijvoorbeeld plastic om als nieuwe grondstof te gebruiken. Dit proces gaat door gemengde afvalstromen, vervuiling of omdat slechts een deel van het oorspronkelijke product hergebruikt kan worden vaak gepaard met kwaliteitsverlies. Sabine Sluijters, “De cirkel beweegt, maar heeft nog een zetje nodig. Omslagverhaal Circulaire economie”, in: Het Financieel Dagblad, 4 maart 2017, blz. 6, 7; Rijksoverheid, *Rapport werkgroep Duurzaamheid, ten behoeve van de Studiegroep Duurzame Groei*, Den Haag, juli 2016, blz. 6,7, 19 - 22, 33 - 37.

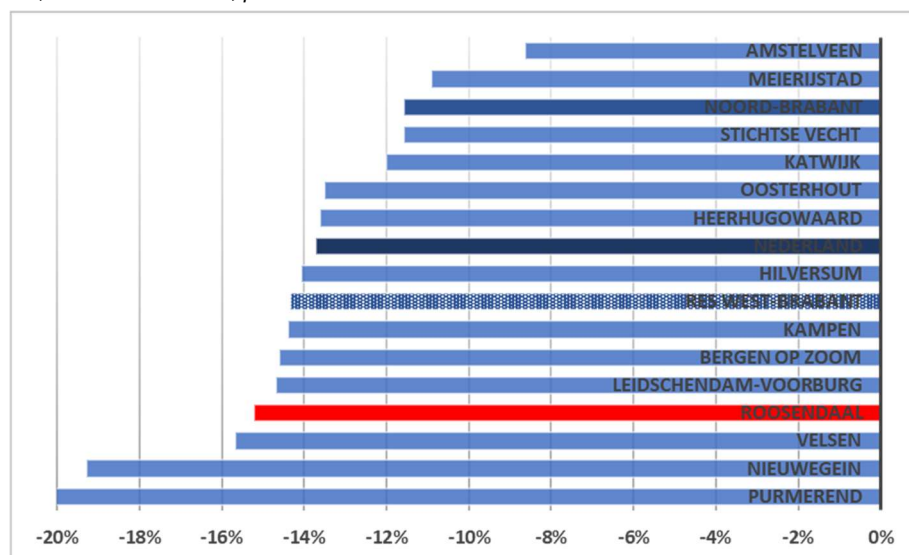
¹¹² Meierijstad wil deze aanpak hanteren bij de nieuw aan te leggen verbindingsweg N279-bedrijventerrein Veghel-West. Gemeente Meierijstad, *Duurzaamheidsvisie Meierijstad. Samen werken aan een duurzaam Meierijstad in 2050*, s.a., blz. 27.

- stimuleer kortere en duurzame ketens;¹¹³
- combineer circulair met andere doelen, zoals de klimaatopgave, de energietransitie en het nastreven van andere maatschappelijke doelen.¹¹⁴

Aanzienlijke duurzaamheidsopgaven in Roosendaal

Roosendaal zet relatief belangrijke stappen in de verduurzamingsopgave van de woningen in de gebouwde omgeving (figuur 27).

Figuur 27: Afname van de CO₂-uitstoot van woningen van 2011 naar 2019 in procenten in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, RES West-Brabant, provincie en Nederland

Bron: Klimaatmonitor

In heel Nederland is het percentage hernieuwbare energie 8,5 procent.¹¹⁵ Van 2010 tot 2019 neemt het aandeel hernieuwbare energie met 5,1 procentpunten toe. De toename in Roosendaal is substantieel hoger dan het Nederlandse gemiddelde, het gemiddelde in RES West-Brabant en de provincie. Alleen in Purmerend¹¹⁶ en Kampen in de toename in procentpunten van het aandeel hernieuwbare energie groter dan in Roosendaal (figuur 28).

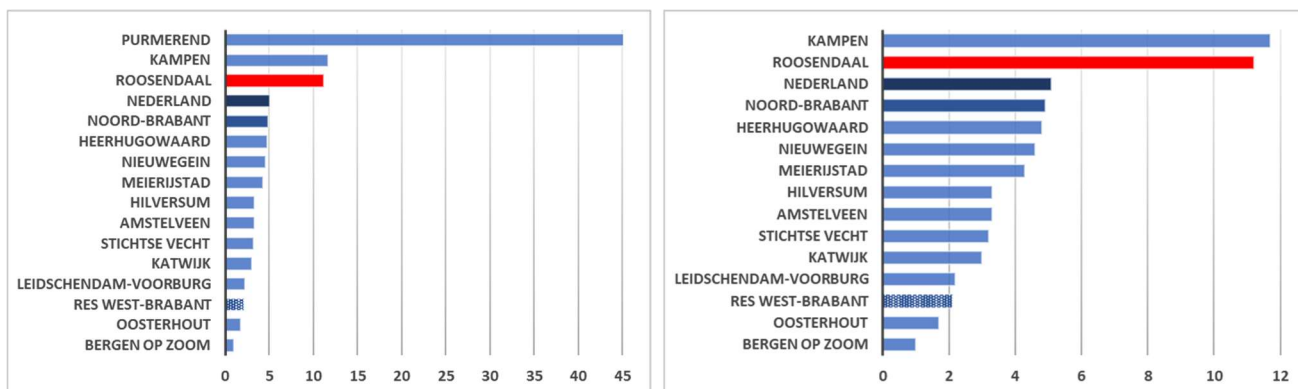
Figuur 28: Verandering in procentpunten van 2010 naar 2019 van het percentage hernieuwbare energie in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, RES West-Brabant, provincie en Nederland

¹¹³ Voor de transitie naar een duurzaam voedselsysteem moeten – naast de honderden kleinschalige en middelgrote initiatieven – op een breed terrein vernieuwingen en innovaties plaatsvinden. Vernieuwingen en innovaties om te komen tot een prijs van voedsel die de maatschappelijke kosten incorporeert (truecost/trueprice), om de bodemkwaliteit, het natuurlijk kapitaal en de biodiversiteit te verbeteren, om minder dierlijke en meer plantaardige eiwitten te produceren en te consumeren, en om te komen tot nieuwe businessmodellen. Ministerie van LNV, *Realisatieplan Visie LNV, Op weg naar een nieuw perspectief*, 2019; Anne-Charlotte Hoes, Carlijn Savelkoul, Charon Zondervan en Volkert Beekman, *Voedselinnovaties in Nederland: een greep uit vernieuwende initiatieven*, Wageningen Economic Research, Wageningen, 2016; Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Naar een voedselbeleid*, Amsterdam, 2014.

¹¹⁴ Planbureau voor de Leefomgeving, *Integrale Circulaire Economie Rapportage 2021*, Den Haag, 2021; Planbureau voor de Leefomgeving, *Circulaire economie in kaart*, Den Haag, 2019; Maikel Kishna, Trudy Rood en Anne Gerdien Prins, *Achtergrondrapport bij circulaire economie in kaart*, Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag, 18 januari 2019; Barbara Heebels en Sabina Gietema, *Circulaire economie en de gemeente. Rol lokale overheid in het bevorderen van circulaire bedrijvigheid*, Platform31, Den Haag, 2019.

¹¹⁵ Van de hernieuwbare warmte (exclusief hernieuwbare warmte uit groen gas) wordt aangenomen dat deze warmte in het gebied zelf wordt verbruikt. Soms is dat niet zo, namelijk als de warmte van een warmtenet wordt geleverd aan verbruik buiten de gemeentegrenzen. Groen gas wordt ingevoerd in het aardgasnet en verbruikt als aardgas. Het groene gas telt mee in het aardgasverbruik. Zonnestroom 'achter de meter' wordt direct gebruikt in de woning, het bedrijf of de instelling zodra deze is opgewekt. Daarom bereikt deze zonnestroom het elektriciteitsnet niet. Er wordt aangenomen dat 33 procent van de opgewekte zonnestroom wordt gebruikt 'achter de meter'. Bij deze aanname tellen de zonnepanelen in zonnevelden niet mee. Immers, een zonneveld heeft geen gebruik 'achter de meter'. Rijkswaterstaat, Klimaatmonitor, *Dashboard Hernieuwbare Energie*.

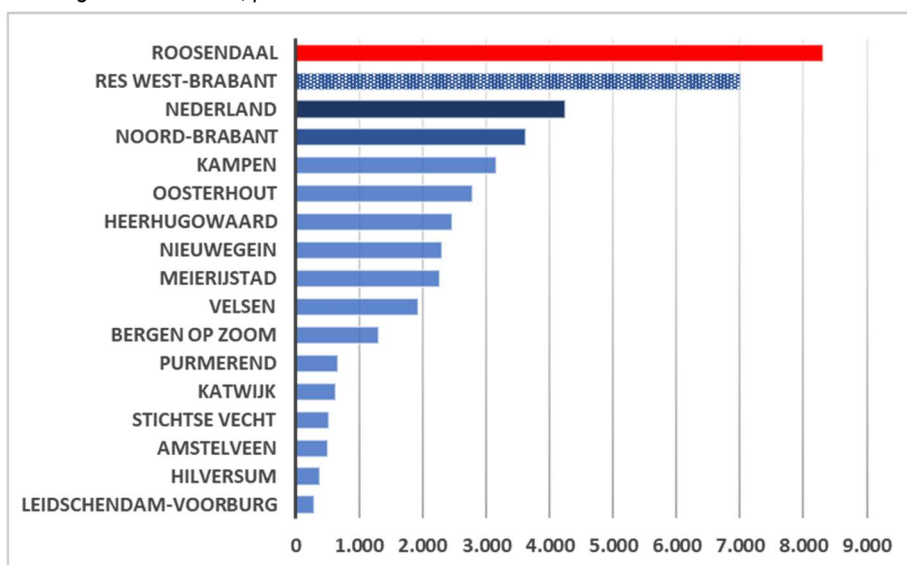
¹¹⁶ De sterke toename van het percentage hernieuwbare energie in Purmerend wordt verklaard door de Stadsverwarming Purmerend (SVP). Maar liefst 75 procent van alle gebouwen in de gemeente is aangesloten op het duurzame warmtenet. Nergens in Nederland is dat percentage zo hoog. Er ligt ind e bodem van Purmerend bijna 600 km aan warmteleidingen. De warmte in Purmerend wordt geproduceerd door drie productie-installaties: BioWarmte-Centrale de Purmer en twee gasgestookte HulpWarmteCentrales.

Bron: Klimaatmonitor. De gegevens van de gemeente Velsen ontbreken. In de rechtergrafiek is Purmerend weggelaten om de verschillen tussen de overige gemeenten beter zichtbaar te maken.

Van de *elektriciteit* wordt in Nederland in 2019 gemiddeld 20 procent hernieuwbaar opgewekt. Voor Roosendaal is dat percentage 47 procent, voor de RES-regio West-Brabant 25 procent en voor de provincie Noord-Brabant 16 procent.¹¹⁷ Roosendaal scoort hoog in vergelijkend perspectief. Tegelijkertijd zijn er gemeenten die meer dan honderd procent van de elektriciteit hernieuwbaar opwekken: Dronten (182 procent), Alkmaar (112 procent) en Lelystad (107 procent). In figuur 29 blijkt het relatief hoge aandeel van hernieuwbare elektriciteit per inwoner in Roosendaal. De relatieve positie van Roosendaal in hernieuwbare warmte per inwoner is minder sterk (figuur B-11).

Figuur 29: Berekende hernieuwbare elektriciteit per inwoner in Tj per inwoner in 2019 in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, RES-regio West-Brabant, provincie en Nederland

Bron: Klimaatmonitor

Bestuurlijke trends en ontwikkelingen

Veel taken op het niveau van de lokale overheid zorgen voor lastige afwegingen

De gemeente is in zowel het sociale- en ruimtelijke domein als op het gebied van de energietransitie voor de burger de belangrijkste overheid geworden. De complexiteit van het maken van afwegingen en keuzes blijft groot. Ontwikkelingen zoals de hoge verwachtingen van het zelforganiserend vermogen van de burger, de transities op het gebied van o.a. technologie en duurzaamheid en een toenemende afhankelijkheid van de samenwerking met andere partijen dragen bij aan de complexiteit. De overheid moet zowel een rechtmatige, efficiënte,

¹¹⁷ Rijkswaterstaat, Klimaatmonitor, Dashboard 'hernieuwbare energie'.

samenwerkende als een netwerkende overheid zijn en bovendien actief gebruik maken van de ideeën uit de samenleving. Dit vergt het kunnen combineren en in balans brengen van verschillende sturingsvormen.¹¹⁸

Intensivering interbestuurlijk samenwerken en opmars netwerksamenleving

Met de verschuiving van taken naar de lokale overheid, is de rol van andere overheidslagen niet uitgespeeld. Integendeel, in een advies van de Studiegroep Interbestuurlijke en Financiële Verhoudingen is aan de hand van concrete casussen nogmaals indringend duidelijk geworden dat alléén door interbestuurlijke samenwerking de grote maatschappelijke opgaven (energietransitie, woningbouwopgave, ambulantisering ggz, betere werking arbeidsmarkt, verminderen kansenongelijkheid, transitie naar een circulaire economie, et cetera) doelmatig en effectief aangepakt kunnen worden.¹¹⁹ Echter, dit samenspel en optreden als één overheid verloopt nog niet altijd even soepel.

Naast de interbestuurlijke samenwerking werken gemeenten met andere overheden volop samen in regionaal verband. Inmiddels wordt ongeveer een kwart van de uitgaven van alle gemeenten gealloceerd aan en besteed via gemeentelijke samenwerkingsverbanden.¹²⁰ Er is een lappendeken van vaak sectorale samenwerkingsverbanden ontstaan, die tot onduidelijkheid en complexiteit leidt. Gemiddeld zijn dat er 33 per gemeente. Van alle samenwerkingsverbanden heeft 27 procent betrekking op het fysieke domein.¹²¹ Tegelijkertijd lijken er tussen de 25 en 30 min of meer coherente gebieden te ontstaan met een functioneel geregionaliseerd bestuurlijk stelsel.¹²²

Bovendien zijn maatschappelijke vraagstukken niet langer het domein van alleen de overheid, maar vraagt de aanpak om een breed samenspel van partners. In het publieke domein zoeken professionals naar mogelijkheden om hun bestuurskracht en impact in de samenleving te vergroten door minder eenzijdig naar hun eigen kern te staren en daar de bevrijdende besluiten van te verwachten. Ze zoeken meer de grensgebieden op met andere organisaties en vormen netwerken van organisaties.¹²³ Gebiedsgerichte aanpakken zoals het Nationaal Programma Rotterdam Zuid leunen niet op de inzet van de overheid alleen, maar moeten het juist hebben van de inzet van hun partners.¹²⁴

Hoge verwachtingen van burgerbetrokkenheid en verantwoordelijkheid

Overheden wensen nauw in contact te staan met inwoners en ondernemers om hun opgaven te verwezenlijken. De coöperatieve samenleving groeide de afgelopen jaren, bewonerscollectieven en sociaal ondernemers pakten maatschappelijke vraagstukken op; soms uit frustratie, uit de overtuiging het zelf beter te kunnen, of omdat de overheid het liet liggen.¹²⁵ Enerzijds biedt de burgerbetrokkenheid en inzet kansen voor gezamenlijke verantwoordelijkheid die gemeenten veelal graag wensen te verzilveren, anderzijds ervaren burgers ook dat de overheid en ambtenaren een hindermacht kunnen zijn voor allerlei burgerinitiatieven.¹²⁶ Inwoners wensen zeggenschap over hun eigen leefomgeving. Een doelstelling van de Omgevingswet, die naar verwachting per 1 juli 2022 in werking treedt, is meer ruimte voor ideeën van initiatiefnemers en het maken van lokale afwegingen.¹²⁷ Niet iedereen verwacht dat de burgerbetrokkenheid hierdoor versterkt wordt.¹²⁸

¹¹⁸ Denktank Vereniging Nederlandse Gemeenten, *Werkende samenwerking*, Den Haag, juni 2018, blz. 49-53.

¹¹⁹ Studiegroep Interbestuurlijke en Financiële Verhoudingen, *Als één overheid. Slagvaardig de toekomst tegemoet!*, Den Haag, 10 september 2020.

¹²⁰ Nieuwsbrief Binnenlands Bestuur, *16 miljard euro in 1.300 samenwerkingsverbanden*, 4 april 2021.

¹²¹ Inspectie der Rijksfinanciën, *Van woorden naar daden: over de governance van de ruimtelijke ordening*, Interdepartementaal beleidsonderzoek ruimtelijke ordening, Den Haag, 6 april 2021, blz. 42.

¹²² Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, *Staat van het bestuur 2020*, p. 141, januari 2021 en Raad voor Openbaar Bestuur Droomland of Niemandslaan. Uitgangspunten voor het besturen van regio's. 23 juni 2021

¹²³ Geert Teisman. *Netwerkorganisaties en organisatienetwerken. Effectief door sterke en snelle verbindingen*. Platform31, Den Haag, 7 januari 2021.

¹²⁴ G.J. Fernhout, I. Pohl, W. Vos en G.J. Hagen. *De maatschappelijke kosten en baten van het Nationaal Programma Rotterdam Zuid*. Rotterdam, 2017.

¹²⁵ T. Collij, en L. Sterrenberg. *Naar een coöperatieve samenleving*. Platform31, Den Haag, 2018.

¹²⁶ Frans Soeterbroek, *Op klantreis met burgerinitiatieven? Doe ze dat niet aan!*, Blog op website www.ruimtemaker.nl 19 oktober 2020

¹²⁷ VNG, *Participatie binnen de Omgevingswet: een toelichting voor raadsleden*, Den Haag, 22 oktober 2019.

¹²⁸ Frans Soeterbroek, 8 januari 2021, Over de omgevingswet. Hou ermee op. Longread gepubliceerd op Biind Platform voor de fysieke leefomgeving

Oplopende financiële tekorten, toenemende lasten en grote opgaven

De budgetten van de lokale overheid zijn niet meegegroeid met de toename in taken. Bovendien gingen decentralisaties in het sociaal domein gepaard met bezuinigingen. Dit heeft geleid tot financiële tekorten op lokaal niveau.¹²⁹ De financiële ruimte voor decentrale overheden om zelfstandig keuzes te maken staat onder druk. De kosten voor het sociaal domein zijn een 'koekoeksjong in de gemeentelijke begroting' die andere maatschappelijke voorzieningen uit het gemeentelijke nest drukken.¹³⁰ Dat niet alleen de financiële verhoudingen tussen overheden ter discussie staan, maar ook de bestuurlijke verhoudingen, laat ook het rapport van de Raad voor Openbaar Bestuur zien.¹³¹ De Raad constateert dat er een mismatch is tussen opgaven, schaal en bevoegdheden.

Maatschappelijke onrust, maar ook een verlangen naar verbondenheid

Gemeenten lijken steeds vaker te maken te krijgen met incidenten die invloed hebben op de manier waarop burgers tegen het lokaal openbaar bestuur aankijken. Na een omstreden besluit van de gemeente met mogelijke maatschappelijke impact (bijvoorbeeld de komst van windmolens), of rond sommige landelijke maatregelen zoals de introductie van de avondklok laten burgers luidruchtig en soms ook op onverantwoorde wijze hun ongenoegen blijken. Maatschappelijke spanningen en onrust zetten de relatie met het (lokaal) openbaar bestuur onder druk; burgers kunnen het vertrouwen in hun bestuur verliezen.¹³² Gelijkgestemden weten elkaar steeds meer te vinden op één standpunt, organiseren zich in bijvoorbeeld 'grassrootsbewegingen', maar ook in de politiek, wat deels weer leidt tot (politieke) versnippering. Juist in kwetsbare wijken manifesteert zich de groeiende kloof tussen overheid en burger; mede als gevolg van een beleidsvacuüm waarin het Rijk, woningcorporaties en gemeenten jarenlang weinig aandacht hadden voor de leefbaarheid en veiligheid in kwetsbare wijken. In wijken met een mix aan bewoners met diverse achtergronden en problematieken zien we de toename van wij-zij denken, die ook landelijk waarneembaar is. Juist deze wijken herbergen politieke afhakers, terwijl de aanhang van populistische partijen groeit. Dit uit zich in spanningen tussen groepen met verschillende etnische en/of religieuze achtergronden of in weerstand tegen bijvoorbeeld bewoners met een psychische kwetsbaarheid.¹³³ Berichtgeving op sociale media jagen de maatschappelijke onrust aan, kunnen de zichtbaarheid van maatschappelijke onrust vergroten en kunnen het verlangen naar verbondenheid in allerlei bubbels ondersteunen. Voor besturen brengt dit weer nieuwe uitdagingen met zich mee als het gaat om het functioneren van de democratie.¹³⁴

¹²⁹ In opdracht van rijk en gemeenten zijn onderzoeken uitgevoerd naar o.a. de structurele middelen voor de jeugdhulp door AEF Advies in 2020 en door Cebeon naar de middelen voor het sociaal domein in 2021.

¹³⁰ Alexander Leeuw, "Ongeloof over herverdeeffecten gemeentefonds", in: *Binnenlands Bestuur*, 3 februari 2021.

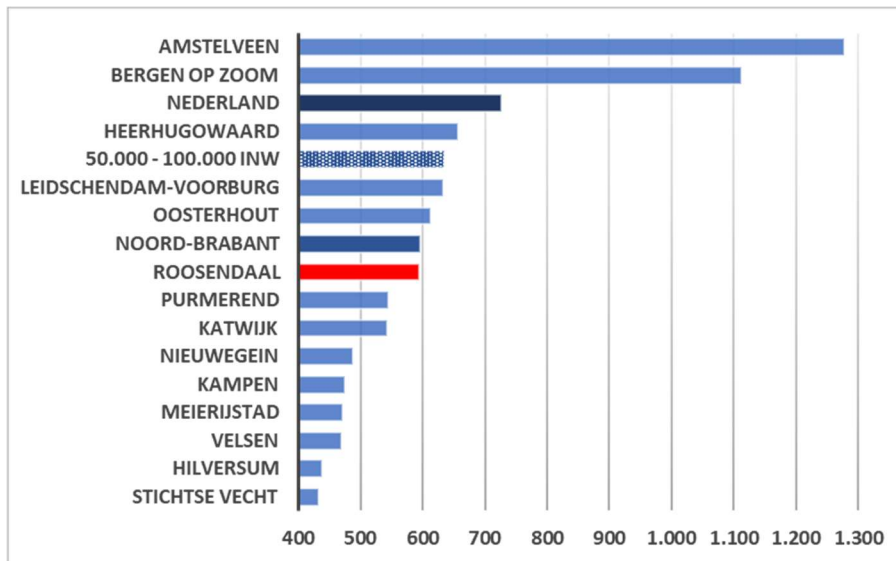
¹³¹ Raad voor Openbaar Bestuur, *Adviesrapport Rust-Reinheid-Regelmaat. Evenwicht in de bestuurlijk-financiële verhoudingen*, Den Haag, 2021.

¹³² Mirjam Fokkema, Razia Ghauharali en Artie Ramsodit. *Investeren in vertrouwen en maatschappelijke onrust*. Platform31, Den Haag, maart 2019.

¹³³ Daan de Bruijn, Matthijs Uyterlinde, Mirjam Fokkema en Shahrzad Nourozi. *Bouwstenen voor het leren rond leefbaarheid en veiligheid*. Den Haag en Utrecht, Platform31 en Movisie, april 2021.

¹³⁴ Raad voor het Openbaar Bestuur, 'Zoeken naar waarheid'. Over waarheidsvinding in de democratie in het digitale tijdperk, Den Haag, mei 2019.

Figuur 30: Lasten voor het hoofdtaakveld 'bestuur en ondersteuning' per inwoner (€) in de begroting 2021 in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, provincie en Nederland

Bron: Rijksoverheid: Findo – data Financiën Decentrale Overheden

Belangrijke opgaven voor Roosendaal

De belangrijkste opgaven voor Roosendaal zijn sterk kwalitatief en veel minder kwantitatief gezien de beperkte verwachte bevolkingsgroei en toename in aantal huishoudens de komende drie decennia. De grootste dreiging voor Roosendaal gaat uit van de verwachte krimp van de potentiële beroepsbevolking de komende jaren. De komende vijftig jaar neemt de potentiële beroepsbevolking naar verwachting af met 4.600 personen; een krimp van bijna 8 procent. Dit houdt het gevaar in dat bedrijven niet meer kunnen groeien, dat de economische ontwikkeling niet meer mogelijk is en dat vele publieke diensten niet meer of minder goed geleverd kunnen worden.

De belangrijkste kwalitatieve opgaven voor Roosendaal die hiermee samenhangen, zijn:

- het vergroten van de arbeidsproductiviteitsontwikkeling en de arbeidsparticipatie zodat de krimp van de beroepsbevolking minder een belemmering zal zijn;
- het ontwikkelen van een effectiever en gericht economisch beleid zodat de economische prestaties verbeteren en de arbeidsproductiviteitsontwikkeling een impuls krijgt;
- het ruim baan geven aan het ondernemerschap in Roosendaal;
- het bestrijden van de leegstand in de binnenstad en het versterken van de vitaliteit van de binnenstad;
- het kwalitatief blijven verbeteren van de woon-, werk- en leefmilieus in Roosendaal;
- het blijven verbeteren van het sociaal beleid;
- het bestrijden van de kansenongelijkheid;
- een meer effectieve regionale samenwerking;
- het vergroten van de brede welvaart in Roosendaal en de regio.

Krimp potentiële beroepsbevolking bedreigt toekomst van Roosendaal

De krimp van de potentiële beroepsbevolking bedreigt de economische toekomst van Roosendaal. Deze bedreiging kan verkleind worden door het vergroten van de arbeidsparticipatie en door het vergroten van de arbeidsproductiviteitsontwikkeling.

Beleid gericht op het vergroten van het arbeidsaanbod en het aantrekkelijker maken van werken, is goed voor de economische groei en kan de krimp van de potentiële beroepsbevolking deels opvangen. Internationaal onderzoek laat zien dat méér arbeidsaanbod de loonontwikkeling kan drukken, maar dit leidt – in tegenstelling tot wat veel mensen intuïtief verwachten (“lump of labour fallacy”) – op de lange termijn niet tot een hogere werkloosheid. Er is geen vaste hoeveelheid werk. De arbeidsmarkt is geen vol café met een rij wachtenden waarbij pas iemand het volle café binnen kan gaan als iemand anders vertrekt. Zo heeft de enorme toename van arbeidsparticipatie van vrouwen in de jaren negentig van de vorige eeuw geleid tot hoge economische groei en meer werkgelegenheid, zonder dat de werkloosheid onder mannen of jongeren steeg. Kortom, de hoeveelheid banen ligt niet vast in een regio, maar hangt af van het aantal mensen dat zich aanbiedt op de arbeidsmarkt, de regelgeving, de vormgeving van de instituties en of werken loont.¹³⁵

De arbeidsparticipatie kan vergroot worden door meer uren werken aantrekkelijker te maken (lagere marginale druk, verkleinen armoedeval), door het onbenutte arbeidspotentieel krachtiger te mobiliseren en door de actieve ouderen in hun derde levensfase meer kansen te geven om economisch nog mee te kunnen doen. Maar de echt grote reserve in het potentiële Nederlandse arbeidsaanbod is de grote omvang die deeltijd in Nederland heeft aangenomen. Vooral in het onderwijs en in de zorg. Door een andere organisatie van het werk, meer flexibele arbeidsarrangementen en aantrekkelijke secundaire arbeidsvoorwaarden (o.a. kinderopvang) kunnen (vrouwelijke) deeltijdwerkers gestimuleerd worden om meer uren te gaan werken. In de zorg is de coronapandemie al een

¹³⁵ Het laatste is in Nederland overigens wel een groot en lastig op te lossen probleem. Door de hoge marginale druk (al vanaf 1½ keer het minimumloon 50 tot 60 procent) is er sprake van een deeltijd- en herintredeval en loont méér uren werken slechts in beperkte mate. Ook de gemeenten maken met hún bijdrage aan de armoedeval dit probleem niet geringer.

prikkel geweest om op deze wijze de personeelscapaciteit te vergroten. De gemeenten kunnen voor hun gemeentelijke organisatie, en om op de krimpende arbeidsmarkt voldoende aantrekkelijk te zijn, óók de arbeidsarrangementen verbeteren en meer variëren.

Door het onbenutte arbeidspotentieel wordt economische groei misgelopen. Een groot arbeidsaanbod en goed opgeleide werknemers zijn hét medicijn voor een goede economische ontwikkeling en een toename van het aantal banen. Het aantal banen ligt niet vast maar is mede afhankelijk van de omvang en de kwaliteit van het arbeidsaanbod. De omvang en kwaliteit van het arbeidsaanbod is van belang omdat naast massa, dichtheid en complementaire regionale samenwerking (functies van elkaar lenen) agglomeratievoordelen en méér welvaart voor ongeveer de helft tot stand komt door de persoonskenmerken van de beroepsbevolking (opleidingsniveau, leeftijd, etc.). Als de arbeidsparticipatie van vrouwen niet veel verder omhoog kan (of Roosendaal hiervoor geen goede instrumenten heeft) en grote groepen statushouders slecht inzetbaar zijn (net zoals in het verleden) dan moet de gemeente de grote groep van ongeveer 8.000 mensen veel beter zien te mobiliseren die nu langs de kant staat, die niet meedoet of die meer uren willen werken. Het onbenutte arbeidspotentieel is ook een luxe die Roosendaal zich niet meer kan permitteren gezien de krimpende beroepsbevolking.

Met de ontgroening, de vergrijzing, het grote dienstenaandeel in de economie en met de relatief grote omvang van de flexibele arbeid en het aantal ZZP'ers is het verre van eenvoudig om de arbeidsproductiviteitsontwikkeling op een substantieel hoger niveau te krijgen. Toch zijn betekenisvolle instrumenten: het vergroten van de arbeidsproductiviteit door middel van digitalisering, innovatie, vernieuwing, het beter delen van internationale kennis, gevarieerd en goed onderwijs, permanente educatie, om-, bij- en herscholing, een grotere arbeidsmobiliteit, een betere werking arbeidsmarkt, het bevorderen van cross-overs tussen gerelateerde sectoren, en het stimuleren van dynamisch en ambitieus ondernemerschap.

Effectiever en gericht economisch beleid in Roosendaal

De economische prestaties in Roosendaal zijn niet erg indrukwekkend. Dit terwijl Roosendaal relatief veel middelen uittrekt voor het economisch beleid. Dit kan aanleiding zijn om te proberen te komen tot effectiever economisch beleid en om het ondernemerschap beter te stimuleren. Door kan onder andere door een krachtig en dynamisch ondernemersecosysteem te bevorderen (dat nu in onvoldoende mate aanwezig is in de regio West-Noord-Brabant). In de ondernemersecosysteembenadering ligt de focus niet op sectoren, bedrijven of de markt maar op de onderlinge afhankelijkheden van de sleutelfiguren in het ecosysteem. Of ondernemers kansen zien en kunnen benutten, is afhankelijk van de kracht van het 'ecosysteem'.

Zet in op sleutelfiguren in het ondernemersecosysteem

In het ondernemersecosysteem vervullen ondernemers en ondernemersgroepen die langdurig geïmmiteerd zijn aan het ecosysteem een sleutelrol. Het ondernemersecosysteem moet open zijn voor nieuwe toetreders (ook voor zij die de status quo bedreigen). En krachtig ondernemersecosysteem wordt gekenmerkt door ondernemers die een leidende rol (willen) vervullen, gerespecteerde intermediairs en adviseurs en een nauw verbonden gemeenschap van ondernemers, start-ups, financiers, adviseurs en professionele dienstverleners? Bekend is echter ook dat er op lokaal en regionaal niveau veel partijen actief zijn op de ondersteuning en vernieuwing van het (brede) mkb, dat al die partijen ook veel goede dingen doen, maar dat samenhang ontbreekt. Het ondersteuningsaanbod komt daardoor versnipperd bij het mkb terecht en ook wordt er vaak nog vanuit het aanbod gehandeld en gedacht in plaats van uit de vraag en ondersteuningsbehoefte van ondernemers. Lokale en regionale partijen staan daarom voor de opgave om synergie aan te brengen in hun inzet richting het bedrijfsleven.

Innovaties en innovatief ondernemerschap zijn het resultaat van een interactief (en onzeker) zoek-, experimenter-, en leerproces in een ondernemersecosysteem. Bij dit systeem zijn een groot aantal verschillende actoren betrokken. Innovatie wordt vaak gerealiseerd in samenwerking en uitwisseling tussen verschillende actoren (toeleveranciers, producenten en afnemers) en verschillende domeinen (wetenschap, bedrijfsleven en overheid). Voor innovatie is naast ontwikkeling van zowel fundamentele als toegepaste kennis ook de circulatie van die kennis belangrijk. Veel innovaties en vernieuwingen hangen af de uitwisseling van 'impliciete', niet-tastbare en slecht

gedocumenteerde (ervarings)kennis. Deze is alleen uit te wisselen in persoonlijk contacten, persoonlijke vertrouwensrelaties en tussen *trusted partners* in een ondernemersecosysteem of cluster. *Trusted partners* waarmee in de loop van de tijd een relatie van vertrouwen en wederkerigheid is opgebouwd. Bij het innoveren in samenwerking en bij innovatief alliantie management streven organisaties dan ook bewust naar de opbouw van kringen van *trusted partners*. De gemeente kan door systematisch en langjarig een partner te zijn in een ondernemersecosysteem een *trusted partner* worden.

De gemeente kan op basis van het bovenstaande de volgende uitgangspunten hanteren om te komen tot effectiever economisch beleid en tot het versterken van het ondernemerschap:

- Ondernemers moeten leidend zijn in het netwerk en ondernemersecosysteem.
- Het ecosysteem wordt idealiter gekenmerkt door ondernemende, gezaghebbende leiders die voor langere tijd geïmmiteerd zijn aan het ecosysteem.
- Het ecosysteem moet iedereen insluiten en niemand uitsluiten (ook niet als zij de status quo bedreigen); nieuwe toetreders zijn belangrijk voor nieuwe ideeën, nieuwe impulsen, voor cross-sectorale product- en dienstmogelijkheden.
- Het ecosysteem moet continue activiteiten hebben waarbij de hele ondernemersgemeenschap is betrokken.
- Is in het ecosysteem een duidelijk idee aanwezig over doel, richting en ontwikkeling, en dat doel en deze richting wordt gedeeld door alle betrokken ondernemers? Voor effectieve netwerksturing beantwoorden de netwerkpartners onder andere de volgende vragen: wat is onze gedeelde feitenbasis en onze gezamenlijke probleemdefinitie, wat zijn onze gezamenlijke richtinggevendende doelen, wat is ons commitment, hoe leggen we de resultaten terug in de eigen organisatie, en welke inzet (tijd, energie, middelen) zetten we in als de samenwerking niet goed loopt.
- Kijk in het ondernemersecosysteem naar de ambities van de leidende bedrijven. Zijn het innovatoren met sterke groeiambities, overlevende starters die 3 tot 5 jaar bestaan en bijvoorbeeld familiebedrijven (vanwege vaak de sterke lokale en regionale betrokkenheid). Het leeuwendeel van de bedrijven heeft niet of nauwelijks groeiambities en zullen weinig energie en dynamiek aan het ecosysteem toevoegen.
- Ook kan gekeken worden naar de (niche)markt of markten waarop het ondernemersecosysteem zich richt. Voor MKB-bedrijven zijn er alleen maar kansen aan het begin van de ontwikkel- en innovatiecyclus. Als de consolidatiefase aanbreekt dan verminderen de kansen voor MKB-bedrijven aanzienlijk.
- Zijn het sterke ondernemersgroepen die geïmmiteerd zijn aan de regio en bestaat het ondernemersecosysteem uit een breed pallet aan complementaire bedrijven (groot én klein, start-ups, scale-ups, innovatoren, productontwikkelaars, intermediairs, adviseurs, financiers, etc.).

Kies doelbewust bedrijven om de innovatie te bevorderen

Er zijn vele mogelijkheden voor nieuw ondernemerschap en nieuwe toetreders. Er zijn volop kansen in de zorg, het welzijn, allerlei vormen van persoonlijke dienstverlening, de ICT, de oudereneconomie, de bouw (indien voldoende vernieuwend), zakelijke dienstverlening, recreatie, toerisme en de duurzaamheidstransities (energietransitie, transitie naar een circulaire economie, de voedseltransitie en de klimaatadaptatie). Het aantal mogelijkheden is onbeperkt en valt of staat – naast goed beleid – met goed ondernemerschap. Uiteraard oefent op korte termijn de coronacrisis en de beperkende maatregelen hun invloed uit.

Nederland kent weinig innovatieve en groeiende ondernemers. In Nederland is de omzet van bedrijven uit (technologisch) nieuwe en sterk verbeterde producten tien procent. Dit ligt lager dan het EU-gemiddelde van 13 procent en illustreert dat Nederland slecht is om onderzoek om te zetten in innovaties en toepassingen. Ook groeien zzp'ers en mkb-bedrijven met personeel nauwelijks. Over de periode 2010-2018 is 5 procent van de zzp'ers doorgegroeid naar een mkb-bedrijf met personeel en is 4½ procent van de bedrijven met personeel doorgegroeid naar een grotere grootteklasse. Het huidige fiscale ondernemerschapinstrumentarium stimuleert ondernemerschap en het starten van een onderneming, maar heeft weinig aandacht voor het doorgroeien van ondernemingen. Ook het hoge percentage flexibele arbeidskrachten is een risico voor innovatie. Flexibele contractvormen pakken, in vergelijking met duurzame arbeidsrelaties, negatief uit voor investeringen in menselijk kapitaal door werkgevers.

Het beleid om toegepaste innovatie te bevorderen, kan aangescherpt worden door nauwkeurig te kijken naar de kenmerken van de technologie, de sector en naar het type bedrijf. Wil het bedrijf groeien en is de ondernemer ambitieus? De toegepaste innovatie kan bijvoorbeeld focussen op de groep overlevende starters van drie tot vijf jaar en/of op innovatoren met sterke groeiambities en/of op familiebedrijven met een sterke lokale en regionale binding waarvan de directeur-grotaandeelhouder snel kan beslissen. De focus ligt dan minder op innovatoren zonder sterke groeiambities, op het brede mkb zonder duidelijke ambities of op niet-familiebedrijven. Ook zijn er niet in elke technologische en innovatieve ontwikkeling kansen voor nieuwe toetreders en MKB-bedrijven. Alleen in het begin van de productlevenscyclus kunnen nieuwe bedrijven toetreden en zullen MKB-bedrijven kunnen groeien.

Het ruim baan geven aan het ondernemerschap in Roosendaal

Creëren van een ondernemersvriendelijke cultuur in Roosendaal

De gemeente kan een ondernemersvriendelijke cultuur creëren door gezeur en bureaucratie te bestrijden, lage lasten, het vereenvoudigen van de vergunningverlening, het schrappen van overbodige vergunningen, het starten van een onderneming in één dag mogelijk te maken, slimmer toezicht, vertrouwen geven, het aanbestedingsbeleid creatief gebruiken, rekeningen aan kleine bedrijven in één week betalen, et cetera, et cetera. De effecten zijn niet uit te rekenen, maar dergelijke maatregelen, symbolen en grote gebaren sluiten wel aan bij de *animal spirits* van de echte ondernemer, maken mogelijk dat ondernemers zo weinig mogelijk belemmeringen ondervinden om een idee of droom in Roosendaal waar te kunnen maken en zo wordt Roosendaal mede een inspirerende ondernemersstad.

Verlagen van de lasten voor ondernemers

Verlaag de lasten voor ondernemers (retributies, reclamebelasting, precariorechten, verlaag of schrap OZB voor starters of kleine ondernemingen). Dat de hoogte van de lasten voor ondernemers van belang zijn om een ondernemersvriendelijke en MKB-vriendelijke gemeente blijkt uit het feit dat de tevredenheid van (MKB-)ondernemers duidelijk correleert met de hoogte van de lasten waarmee ondernemers geconfronteerd worden. Ook zijn sommige gemeenten van mening dat lage lasten en weinig regels de groei van de (MKB-)ondernemingen positief beïnvloed. Diverse gemeenten verlagen daarom bewust de lasten voor ondernemers om het ondernemerschap te bevorderen en om de ontwikkeling van startende en/of (MKB-) ondernemingen te bevorderen. Zo bevordert de gemeente Den Haag de groei van de stad en het ondernemerschap door lage lasten en minder regels. Startende ondernemers betalen de eerste vijf jaar geen OZB, de bovengrondse precario is met 50 procent verlaagd en men heeft circa vijftig legesfeiten geschrapt. De gemeente constateert dat met lagere lasten het aantal faillissementen daalt en de investeringen toenemen. Om het MKB meer ruimte te geven gaat het college in Den Haag verder met het verlagen van lasten voor ondernemers. De speerpunten zijn: voortzetting van de OZB-compensatieregeling voor startende ondernemers, afschaffen van de precariobelasting voor voorwerpen op en boven de gemeentegrond (m.n. terrassen en uithangborden) en de introductie van de mogelijkheid van een belastingpauze voor kleine ondernemers en zzp'ers met een laag inkomen. Het laatste is een potentieel belangrijk instrument voor het herstel post-corona.

Vereenvoudigen van de vergunningverlening

Check regelmatig dat regels voor ondernemers werkbaar zijn en niet tegenstrijdig, stroomlijn de vergunningverlening, zorg voor minder belastend toezicht (voortuitlopend op de Omgevingswet). Overweeg het afschaffen van bijvoorbeeld de vergunning voor voorwerpen op of aan de weg (soms zijn er 200 regels over reclameborden in een winkelstraat), de reclamevergunning en -belasting, beperk de precariorechten voor bepaalde objecten, verleen alle APV-vergunningen voor onbepaalde tijd (tenzij de aard van de vergunning zich hiertegen verzet zoals de evenementenvergunning).

Rode loper aanpak

Zorg voor meer capaciteit in de ondernemersdienstverlening. Kies voor een integrale benadering naar ondernemers toe over alle afdelingen en diensten heen, stel een accountmanager aan die zorgt voor tijdige en integrale vergunningaanvraag (als er sprake is van meerdere vergunningen vanuit verschillende afdelingen en diensten),

wijs één vaste contactpersoon toe aan de bedrijven en zorg dat de contactpersonen van de gemeente voor het bedrijfsleven optimaal bereikbaar zijn (naam, telefoonnummer, emailadres en eventueel foto op de website). Kijk bijvoorbeeld welke lessen in de kwaliteit van de dienstverlening geleerd kunnen worden uit de snelle ondersteuning van de bedrijven tijdens de lockdown periode.

Maak functiemenging en blurring maximaal mogelijk

Functiemenging kan bevorderd worden door in bestemmingsplannen op te nemen: 'B&W kan vrijstelling van de bestemmingsverplichting verlenen indien dit niet tot nadeel van derden leidt'. Men kan ook afscheid nemen van archaische ruimtelijke ordeningsregels (maximaal 30% van de woonruimte voor bedrijf, alleen ondernemer zelf, geen reclame-uitingen, geen opslag). Zo is het in Almere mogelijk om tot 50 procent van de woning te gebruiken voor bedrijfsactiviteiten aan huis. Bovendien is het mogelijk om aan huis 25 m² winkeloppervlakte in te richten. Het vergroten van de mogelijkheden voor functiemenging en voor *blurring* zijn nog belangrijker geworden dan voorheen omdat vele ondernemers in de horeca, de detailhandel, de recreatie, de evenementenbranche en de persoonlijke dienstverlening in en na de coronacrisis nieuwe businessmodellen zoeken.

Tender maatschappelijke vraagstukken en daag ondernemers uit

Tender de sociale en maatschappelijke vraagstukken van Roosendaal en daag de markt uit. Dit kan nieuw ondernemerschap bevorderen. Het innovatiebeleid is in Nederland en in de gemeenten over het algemeen nog te weinig gericht op het stimuleren van de vraagkant van innovaties. Zonder actief overheidsbeleid gericht op marktcreatie komt de opschaling van innovaties en bijvoorbeeld de circulaire activiteiten niet tot stand. De vraagkant kan gestimuleerd worden door middel van het aanpassen van wet- en regelgeving, het aanpassen van aanbestedingsrichtlijnen, normering, beprijzing van negatieve externe effecten, verboden, subsidies, fiscale prikkels, prijsvragen, innovatiegericht inkopen, de overheid als launching customer en het tenderen van maatschappelijke vraagstukken. In Nederland wordt, in vergelijking met andere landen, innovatief inkopen relatief weinig benut om innovaties aan te jagen. Terwijl het Rijk en lokale overheden jaarlijks € 85 miljard aan goederen en diensten inkopen. Met de vraagstimulerende maatregelen wordt een "stip op de horizon" gezet, waarmee investeringonzekerheid voor bedrijven wordt weggenomen en additionele private investeringen worden uitgelokt.

Bestrijden leegstand binnenstad en versterken vitaliteit binnenstad

In Roosendaal is de winkelleegstand omvangrijk en neemt naar verwachting verder door de effecten van de coronacrisis. De afgelopen jaren is het beleid geweest om in de binnenstad een flexibel bestemmingplan te hantieren om functiemenging mogelijk te maken, het versterken van de retail (retaildeal, pilot mengvorm winkel/horeca, pilot verlichte regeldruk), de herinrichting van de Nieuwe Markt, de toegankelijkheid verbeteren door middel van de Centrumring, het Starterscentrum en Innovitapark. Toch is niet uitgesloten dat er in Roosendaal sprake is van een aanzienlijke overbewinkeling. Nadere analyses van de rentabiliteit per m² per segment (mode/luxe, dagelijkse boodschappen e.d.) in vergelijkend perspectief kunnen duidelijk maken in welke mate er sprake is van overbewinkeling en of de mate van overbewinkeling afneemt. Dit is vooral van belang omdat Roosendaal met de binnenstad, én het outletcentrum Rosada én GoStores mogelijkerwijs te veel winkels en teveel vierkante meters detailhandel heeft. Als dit het geval is, blijft de binnenstad kwetsbaar voor verdere afkalving. Meer maatwerk in de handhaving van de Drank en Horecawet om het mengen van horeca, detailhandel en dienstverlening in één locatie ('blurring') kan bijdragen aan de vitalisering van winkelstraten. Met goedkope bedrijfsruimtes, broedplaatsen, hotspots, experimenteerruimtes en locaties aan de rafelranden van de stad kan de ontwikkeling van starters, zzp'ers en kleine bedrijven bevorderd worden. Ten aanzien van het Ondernemersfonds moet erop toegezien worden dat naast de gevestigde Roosendaalse ondernemers ook voldoende aandacht en oog is voor nieuwe, startende en kleine bedrijven en ZZP'ers.

De coronacrisis heeft nieuwe ontwikkelingen zichtbaar gemaakt. In de wijkwinkelcentra, de kleinere binnensteden en in de meer perifere binnensteden is de verwachte toename van de leegstand veel geringer dan in de sterkste binnensteden. Deze centra hebben door het 'dichtbij winkelen' tijdens de coronacrisis aan belang gewonnen. Vóór corona overwogen grote ketens óm hun vestigingen in kleine steden (bijvoorbeeld Coevorden, Steenwijk) af

te stoten. Door het dichtbij winkelen in coronatijd worden deze vestigingen van slechtst presterend best presterend. Dit zorgt voor een heroverweging van de eerdere besluiten.

Het gevolg van de toenemende leegstand is dat de functie van binnensteden als huiskamer en ontmoetingsplek voor inwoners van de stad en omliggende regio achteruitgaat. Het PBL kwam tot vijf aanbevelingen voor die gevallen waarin leegstand een maatschappelijk probleem wordt:

- voorkom de overmaat in vastgoed;
- faciliteer de transformatie naar kansrijker functies (bijvoorbeeld wonen boven winkels, soepeler procedures voor woningsplitsing, flexconcepten voor zzp'ers);
- werk profiel- en gebiedsgericht;
- gebruik de toenemende leegstaand vanwege corona om andere beleidsdoelstellingen in de leefomgeving te versnellen;
- beheers de onzekerheid door goed te monitoren en met scenario's te werken.

De aantrekkelijkheid van de binnenstad kan ook vergroot worden door in de binnensteden het gat te verkleinen tussen het sluiten van de winkels en het op stoom komen van de horeca. Dit kan door de dag te verlengen (winkels langer open), de avond te vervroegen (uitgaanspubliek eerder naar de stad lokken), door functies te mengen (wonen, werken, recreëren) en het opvullen van het gat (iets speciaals programmeren om daggasten langer vast te houden en om avondgasten eerder te laten komen). In het project 'Avondstad' van Eindhoven, Zwolle, Den Haag en Gouda blijkt dat als een binnenstadstraat minimaal twee, liefst meer functies heeft, mensen op verschillende tijdstippen de deur uitgaan en de leefbaarheid toeneemt. Door de coronacrisis en het bevorderen van het herstel nu de economie weer open gaat, wint deze optie aan belang.

Het kwalitatief verbeteren van de woon-werk- en leefmilieus in Roosendaal

Kies een eigenzinnig profiel

Mensen en huishoudens kiezen in toenemende mate hun woonplaats op grond van de *quality of living*. De *quality of living* omvat de kwaliteit van de woon-, leef- en werkmilieus, de nabijheid van natuur, het groen, blauw en rood steeds beter met elkaar verbinden, en de (nabijheid van) voorzieningen (hoogwaardige winkels, cultuur, restaurants, scholen, zorginstellingen). De ideale woonplaats wordt gekozen op basis van de *quality of living* en van daaruit kijken de (toekomstige) inwoners welke banen bereikbaar zijn in de eigen gemeente of in de omgeving. Mede daarom blijft bereikbaarheid een zeer belangrijk aandachtspunt voor de toekomst. De hoge eisen die mensen stellen aan hun woon- en leefomgeving zal naar verwachting niet minder worden. Omdat Roosendaal geen historische binnenstad heeft zoals Bergen op Zoom en Breda moet ze zich op een geheel, eigen en eigenzinnige wijze zien te onderscheiden. De vorming van het cultuurcluster en de inrichting van het Tongerloplein als culturele huiskamer van de stad zijn dan een logische stap om de 'quality of living' te versterken.

Aanzienlijke transformatie van de bestaande woningvoorraad in Roosendaal

De geringe verwachte groei van het aantal huishoudens, de toename van het aantal eenpersoonshuishoudens, de woonbehoeften van de oudere inwoners en de afname van het aantal paarhuishoudens dwingen Roosendaal tot een aanzienlijke transformatie en verbetering van de bestaande woningvoorraad. Reeds nu is er reeds een mismatch in de kwaliteit van woningen per wijk. En de bewoners hebben een lage waardering voor de kwaliteit van de woningen in de naoorlogse wijken. De gemiddelde woningwaarde (WOZ-waarde) en verkoopprijs van de bestaande koopwoningen is laag en beduidend minder dan in de meeste vergelijkbare gemeenten.

Meer vraaggestuurd ontwikkelen en transformeren

Bij de transformatieopgave is het van belang om meer vraaggestuurd te ontwikkelen en te transformeren. Het gaat om het aanbieden van nieuwe woonvormen zoals woonwerk mogelijkheden, Tiny Houses, nul-nota woningen, kangoeroewoningen (waarbij twee of drie generaties in hetzelfde huis wonen), levensloopbestendige flexibel indeelbare woningen, hofjeswoningen en complexen waarin wonen, zorgvoorzieningen en faciliteiten bij elkaar komen, en speciale 'multi-single' woningen, waarin oudere alleenstaanden voor elkaar kunnen zorgen, et cetera. De woning is in toenemende mate de plek om te werken, te recreëren of om zorg te ontvangen. Deze toene-

mende menging van functies maakt dat woning en woonomgeving meer dan vroeger als een twee-eenheid worden gezien en dat allerlei nieuwe vormen van dienstverlening de woning en/of de woonomgeving binnenkomen. Daarbij kan worden gedacht aan zorgdiensten, gemakdiensten en recreatieve mogelijkheden. Allerlei vormen van dienstverlening die het particuliere en professionele leven comfortabeler en aantrekkelijker kunnen maken. Dit biedt weer plenty kansen voor de lageropgeleiden in Roosendaal als zij de sociale vaardigheden en de commerciële alertheid hebben om deze kansen te zien en te benutten. Door functiemenging mogelijk te maken – zoals bij de ontwikkeling van Stadsoevers – kan ook op deze ontwikkeling ingespeeld worden. Daarbij wordt bij een toename van de verdienstelijken van het wonen het verschil tussen koop en huur ook minder relevant dan het in het verleden en tot nu toe het geval is.

Ontwikkeling om met gelijkgestemden te willen wonen (soort zoekt soort)

De grotere variatie is ook nodig om beter in de spelen op de behoefte om met gelijkgestemden te kunnen wonen. Gelijkgestemd qua etniciteit, levensfase [gezinnen die bij elkaar wonen en bijvoorbeeld een binnentuin delen], het delen van hobby's [golven, paardrijden, watersport] of het hebben van een bepaalde overtuiging [zoals in duurzaam of klimaatneutrale woonwijken]. Het inspelen op deze trend zien wij in afgesloten woondomeinen, in de privatisering van de openbare ruimte, in complexen met gezamenlijke voorzieningen (zorgcoöperaties), in collectief particulier opdrachtgeverschap, in thematisch samenwonen (waterwonen, retroarchitectuur, energieneutrale woningen, zelfbeheer, zorgcoöperaties) en in 'communities' voor senioren. Verder is er behoefte aan tijdelijk wonen en aan meerhuizigheid. Ruim tien procent van de mensen in Nederland is op zoek naar tijdelijke woonruimte (jongeren, studenten, mensen die in scheiding liggen of die na ontslag uit een zorginstelling op straat terecht dreigen te komen, arbeidsmigranten, mensen met een flexcontract voor hun eerste baan. Deze markt wordt nu slecht bediend.

Behoeft aan meer gemengde woon-werkmilieus

Onder invloed van de schaalverkleining in het bedrijfsleven, digitalisering en verduurzaming is er een toenemende populariteit van meer gemengde multiculturele gebieden. Centrumgebieden, gemengde woon-werklocaties, knooppuntlocaties en *third places* als koffiegelegenheden en dergelijke. Terwijl de populariteit en noodzaak voor traditionele monofunctionele en op functiescheiding gerichte formele werklocaties minder wordt. Vijfhuizenberg, met zijn kleinschalige kantoor- en bedrijfsvestigingen, soms in combinatie met bedrijfswoningen, sluit bij deze ontwikkeling aan. Maar is dat voldoende?

Het blijven verbeteren van het sociaal beleid

De transformaties, vernieuwingen en innovaties in het sociale domein zijn een proces van vele jaren. De afgelopen vijf jaar is veel gedaan, maar nog te weinig bereikt en de beloften van de decentralisatie zijn nog niet ingelost. De gemeenten zijn nu vooral bezig met de doorontwikkeling. Van een focus op wijkteams naar wijknetwerken, meer collectieve oplossingen en inzet op preventie. Naar nieuwe vormen van financiering zoals populatiebekostiging.

Toch is ook veel geleerd. Samen met het rijk moeten de komende jaren deze leerervaringen omgezet worden in veel effectiever en doelmatiger beleid in het sociale domein. Dit vraagt ook om krachtige, visionaire nieuwe wethouders in Roosendaal. Er is geleerd dat eigen kracht, zelf- en samenredzaamheid en de zorgzame samenleving niet altijd en zeker niet overal mogelijk is. Er is geleerd dat lichtere hulp niet altijd zwaardere hulp voorkomt, dat een integrale aanpak slechts voor een zeer kleine doelgroep noodzakelijk is en dat de jeugdzorg veel beter afgebakend moet worden, dat er kwaliteitseisen aan aanbieders gesteld moeten worden en dat alleen nog bewezen effectieve interventies bekostigd zouden moeten worden.

Om tot doelmatige en effectieve zorg te komen, is het verder van het belang dat alle ketenpartners hun informatievoorziening op orde hebben, dat data gedeeld en gecombineerd kunnen worden en dat van casuïstiek geleerd kan worden. Op deze wijze kan zelfs met één integraal (virtueel) budget over de schotten van de verschillende zorgwetten heen voor multiprobleemgezinnen tot de beste interventies gekomen worden door de verschillende hulpverleners. Zorgaanbieders (huisartsen, ziekenhuizen), diverse gemeentelijke afdelingen en de welzijnssector

moeten elkaar weten te vinden en moeten samen optrekken om de gezondheid van inwoners in de wijk te verbeteren. Dat blijkt in de praktijk nog lastig. Vroegsignalering van (gezondheids)problemen door wijkzorgteams gebeurt nog maar weinig, er wordt nog onvoldoende integrale hulp dicht bij huis geleverd en ontschot financieren door gemeenten en zorgverzekeraars gebeurt nog maar mondjesmaat.

Een belangrijke kwalitatieve verbetering is om meer selectief te zijn met preventie en maatwerk. Uit het AEF-rapport *Stelsel in groei* valt te leren dat de inzet op preventie er toe heeft geleid dat de ambulante jeugdzorg zowel in volume als in kosten per cliënt sterk is gestegen door vooral het verzorgen van jeugdzorg voor kinderen uit de betere gezinnen. De echt kwetsbare groepen zijn niet beter bereikt en geholpen. Omdat de zorgvraag in een rijk land de neiging heeft om relatief onbegrensd te zijn en er een latente vraag is naar jeugdhulp van kinderen en jongeren die zonder preventie en vroegsignalering nooit in de jeugdzorg terecht zouden komen, lopen gemeenten het gevaar dat het financieel uit de hand blijft lopen. Daarbij is er volgens AEF geen sprake van een boeg golf maar van een waterpeil dat is gestegen door preventie en vroegsignalering en een waterpeil dat zonder maatregelen naar alle waarschijnlijkheid verder zal stijgen.

Dit kan leiden tot de over- en afweging om in preventie, maatwerk en vroegsignalering héél selectief te zijn. Dit sluit aan bij de conclusie van AEF dat maatwerkoplossingen niet passend zijn als standaardwerkwijze voor grote aantallen inwoners. Vele inwoners hebben slechts een enkelvoudige vraag waarbij een integrale, samenhangende maatwerkaanpak niet doelmatig en effectief is. Een integrale maatwerkaanpak is wenselijk voor een zeer kleine groep inwoners (1 tot 5 procent?) waarbij diverse sociale problemen stapelen (zorg, participatie, activering, psychische problemen, leerachterstanden, armoede, schulden, huiselijk geweld e.d.). Of richt je maatwerk vooral op de 2 tot 3 procent gezinnen die te maken hebben met 25 problemen en 25 instellingen (percentage algemene conclusies van Albert-Jan Kruijer begin jaren '10), of op de 1 tot 2 procent huishoudens met vier voorspellende factoren voor stapeling in zeer specifieke wijken. Is dit ook voor Roosendaal gezien de omvangrijke sociale problematiek en de kosten van het sociaal beleid een optie?

Heel goed differentiëren, heel selectief zijn en daar de informatievoorziening (kwantitatief en kwalitatief) voor op orde brengen loont bij de kleine groep inwoners het meest. Omdat de casussen voor de multiprobleem inwoners en huishoudens duur zijn, loont de maatwerkaanpak vooral voor deze interventies. Voor deze kleine groep loont het om intervisies en casuoverleggen te organiseren, om meerdere aanpakken in samenhang en afstemming te proberen, om te innoveren én om te leren. Deze kleine groep kost per gezin heel veel geld (> 100.000 euro per gezin) en door slimmere aanpakken (los van de regeltjes) kan veel geld bespaard worden. Regels die er bijvoorbeeld voor zorgen dat een gezin met drie kinderen wegens een huurschuld van 5.000 euro uit huis wordt gezet en de gemeente vervolgens een kleine 500.000 euro kwijt is aan jeugdinternaten en daklozenopvang.

Een vervelende complicatie is daarbij helaas wel dat de kennis nog ontbreekt om goed te kunnen selecteren. Dat zelfs als gekozen wordt voor bewezen preventieve interventies in de jeugdzorg deze slechts effectief zijn bij één van de acht gezinnen en welk gezin dat is, weten we op voorhand niet.

Bestrijden van de kansenongelijkheid

De toenemende kansenongelijkheid is op vele terreinen zichtbaar. Ook in Roosendaal. Op de woningmarkt, in het onderwijs, op de arbeidsmarkt, in koopkracht (problematische schulden, armoede) en in gezondheid, levensverwachting en gezonde levensjaren. De verschillen op één domein hangen vaak samen met die op een ander domein. Daarbij is het onderwijs een belangrijke motor van kansenongelijkheid geworden. Verschillende onderzoeken laten een groeiende scheidslijn zien tussen hoog- en laagopgeleiden, toenemende segregatie naar opleidingsniveau van de ouders en leerlingen van verschillende sociaaleconomische achtergronden die elkaar steeds minder tegenkomen op school.

Het onderwijs vormt ook een belangrijke motor van kansenongelijkheid. Er is een toenemende fragmentatie en segmentatie door het onderwijs (meritocratie). Deze meritocratie heeft wrede kanten omdat mensen die niet mee kunnen komen in deze complexe en veeleisende samenleving denken dat dit door eigen toedoen komt en zich daardoor minderwaardig gaan voelen. Dat zij niet mee kunnen komen, kan gelegen zijn in werkloosheid, ziekte, sociale en psychische beperkingen of aan de hoge eisen die gesteld worden. Een segmentatie en fragmentatie

die zich bovendien dreigt te versterken omdat hoogopgeleide, goed verdienende ouders (“curling ouders”) de vaardigheden en financiële mogelijkheden hebben om elke hobbel in de opvoeding en opleiding van hun kinderen te effenen (sport, theater, bijlessen, tutors, druk op docenten uitoefenen). Mogelijkheden en vaardigheden die laagopgeleide en minder-verdienende ouders niet, of veel minder, hebben. Het (onderwijs)beleid van de gemeente Roosendaal kan hierbij aangrijpen.

Effectieve regionale samenwerking

Op allerlei indicatoren blijkt dat Roosendaal, Bergen op Zoom en de regio West-Noord-Brabant voor belangrijke uitdagingen staan. Uitdagingen die de regiogemeenten gezamenlijk beter het hoofd kunnen bieden dan alleen. Daarbij zijn de gemeenten Bergen op Zoom en Roosendaal in belangrijke mate verschillend van elkaar zodat door goede samenwerking de complementariteit versterkt kan worden en synergie- en agglomeratievoordelen behaald kunnen worden.

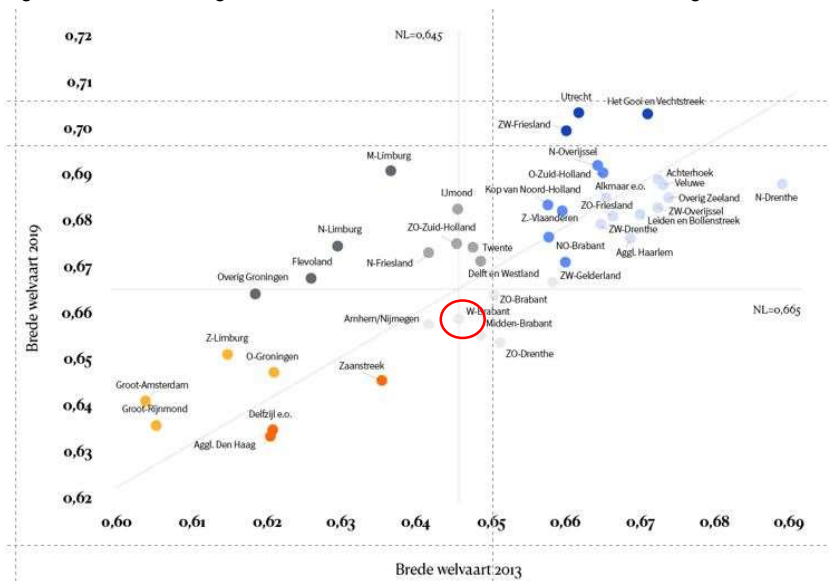
In de analyses van Tordoir en Regioplan is een ruimtelijk-economische opschaling in Nederland zichtbaar. Het dagelijkse patroon waarin de inwoners wonen, werken, recreëren, pendelen, naar school gaan en van voorzieningen gebruik maken, wordt groter. Dit daily urban system— beslaat een groter gebied dan de gemeentegrenzen. Vooral bij jongeren, hoger opgeleiden, kenniswerkers en tweeverdieners met goede banen en inkomens is zichtbaar dat zij zich in toenemende mate bewegen van het stadshart van de ene grote stad naar het stadshart van de andere grote stad. Om goed in te spelen op deze ruimtelijk-economische opschaling is méér regionale samenwerking van belang op het gebied van economie, bereikbaarheid, wonen, winkelen, recreëren, arbeidsmarkt, onderwijs, re-integratie, zorg, welzijn en de duurzaamheidstransitie.

Door betere en meer effectieve regionale samenwerking ontstaan agglomeratievoordelen. Goede samenwerking is één van de determinanten van een sterke regionale economische ontwikkeling. Betere en intensievere samenwerking kan tot één procent hogere economische groei leiden. Ook op andere wijze is de potentiële winst van een meer effectieve regionale samenwerking te benaderen. Uit internationaal empirisch onderzoek blijkt dat de agglomeratievoordelen, en functies van elkaar lenen, kan leiden tot 2 tot 5 procent hogere productiviteit. Als wij heel voorzichtig zijn en de effecten van de intensievere regionale samenwerking – en meer functies van elkaar lenen – op *twee procent* productiviteitswinst ramen dan betekent dit voor de regio West-Noord-Brabant tezamen een toename van de welvaart van € 600 miljoen (per inwoner een toename van 940 euro). En dat jaar in en jaar uit. Zonder dramatische beleidswijzigingen; maar alleen maar vanuit het besef dat samenwerking loont en dat de urgentie daartoe oproept.

Vergroten van de Brede Welvaart

West-Noord-Brabant doet het minder dan andere Brabantse regio's en vele andere Nederlandse regio's op Brede Welvaart. De Brede Welvaart lag in 2013 iets onder het nationale gemiddelde en is van 2013 tot 2019 niet proportioneel meegestegen met de gemiddelde toename van de Brede Welvaart van 2013 naar 2019 in Nederland (figuur 31). Daarmee is de agenda ook vastgelegd om wél tot de koplopers in Nederland te gaan behoren. Over alle veertig regio's maken 'veiligheid', 'inkomen', 'baanzekerheid' en vooral 'huisvesting' het verschil in Brede Welvaart. Verschillen in Brede Welvaart lijken dus vooral op te treden langs de lijnen van materiële welvaart (inkomen, banen en huisvesting) en veiligheid. De echte koplopers ontfen hun hoge brede welvaart vooral aan de *extra* goede scores op tevredenheid en geluk (subjectief welzijn) en persoonlijke ontwikkeling. De inwoners in deze regio's geven aan dat zij van belang vinden dat de menselijke maat behouden blijft met een betere balans tussen economische groei, natuurwaarden en een inclusieve samenleving.

Figuur 31: Ontwikkeling Brede Welvaart van 2013-2019 in de COROP-regio's

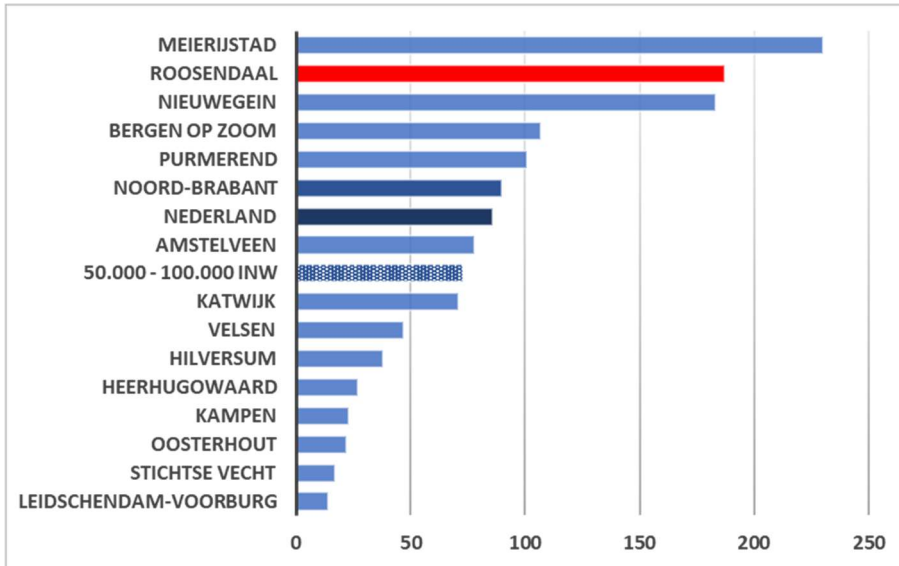

Bron: Otto Raspe, *Brede Welvaart. Webinar Anders kijken naar economie en maatschappij, Rabobank*, 3 juni 2021.

Alle regio's hebben hun eigen brede welvaartsopgaven. Ook regio's met een hoge en groeiende brede welvaart hebben zo hun eigen opgaven. Het is niet zo dat die regio's op alle welvaartsdimensies bovengemiddeld scoren. Dat betekent dat maatwerk nodig is om de regionale brede welvaart te versterken. De grote agendapunten zijn kansen(gelijkheid) voor jongeren, huisvesting en woningmarkt (aanbod, duurzaamheid, aantrekkelijk klimaat), duurzaamheid, leefbaarheid (ook in de kleine kernen) en het ondersteunen van bedrijven in transitie.

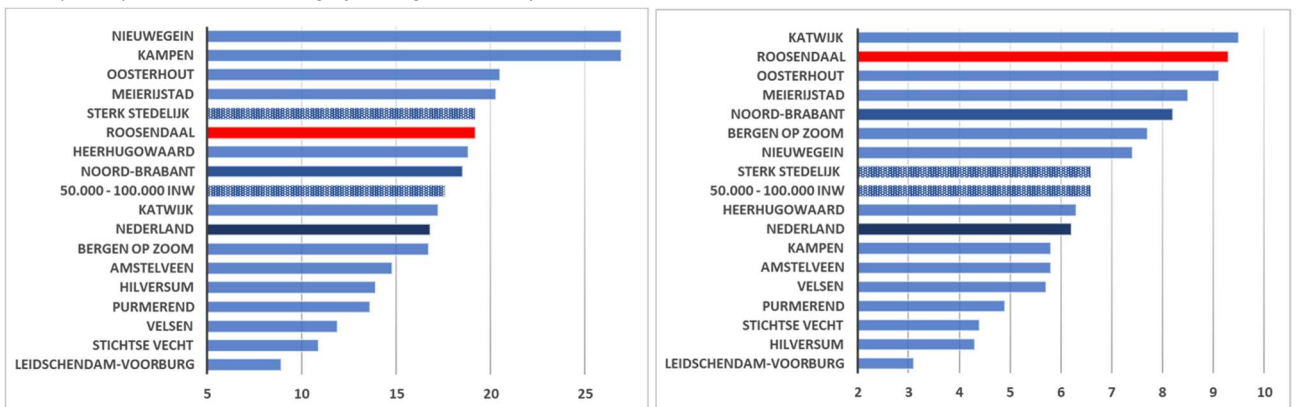
Bijlage 1 Figuren niet in hoofdtekst

Figuur B-1: Lasten voor het hoofdtaakveld 'economie' per inwoner (€) in de begroting 2021 in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, provincie en Nederland

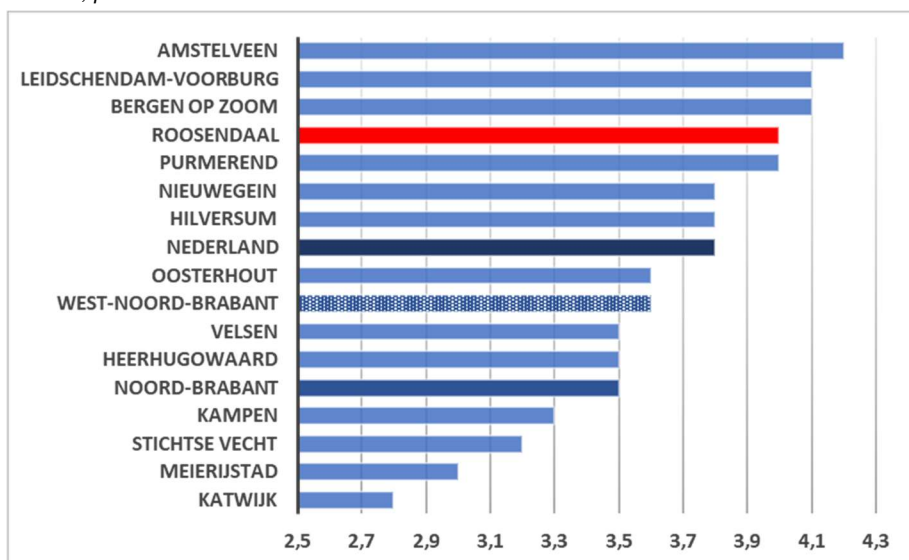
Bron: Rijksoverheid: Findo – data Financiën Decentrale Overheden

Figuur B-2: Het inkomen van zzp'ers (x € 1.000) in 2018 (links) en het percentage zzp'ers met een laag inkomen tot € 15.000 in 2018 (rechts) in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, provincie en Nederland

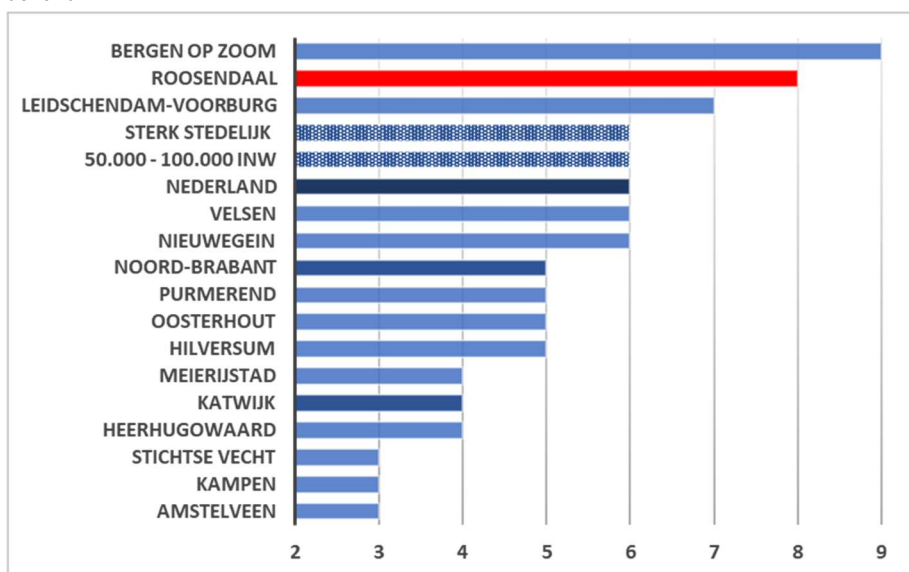
Bron: waarstaatjegemeente.nl

Figuur B-3: Werkloosheidspercentage beroepsbevolking in 2020 in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, regio West-Noord-Brabant, provincie en Nederland

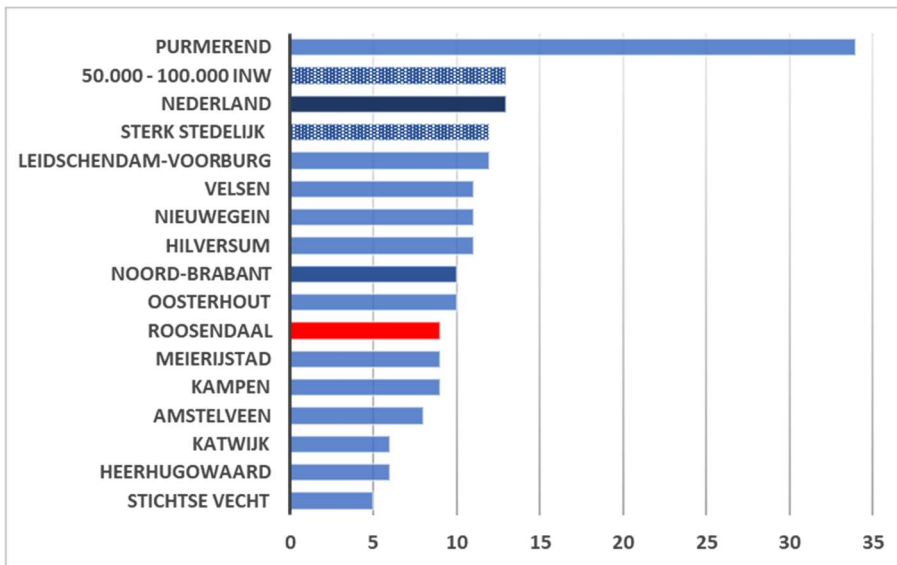
Bron: CBS - Statline

Figuur B-4: Het percentage kinderen in een uitkeringsgezin in 2019 in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, provincie en Nederland

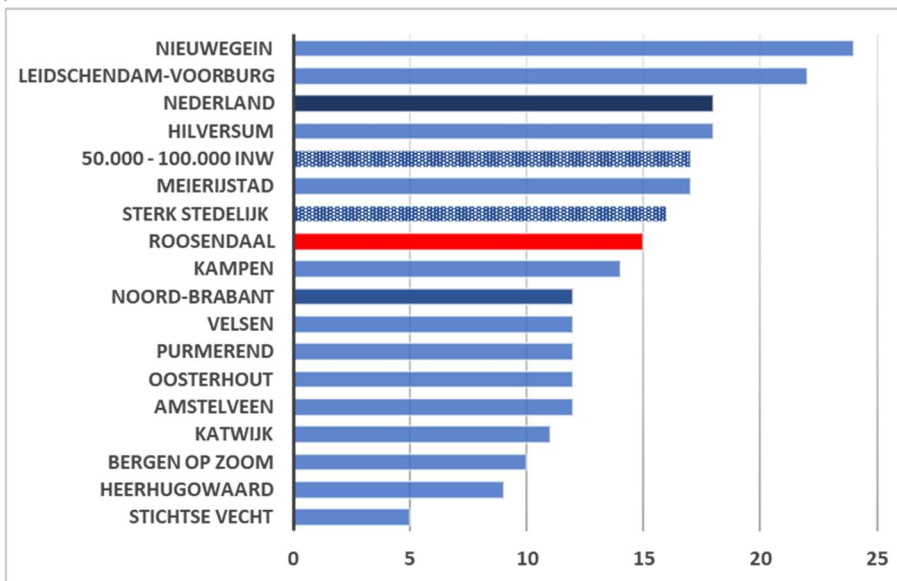
Bron: waarstaatjegemeente.nl

Figuur B-5: Aantal huishoudens met vijf en meer voorzieningen per 1.000 huishoudens in het 2^e halfjaar 2020 in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, provincie en Nederland

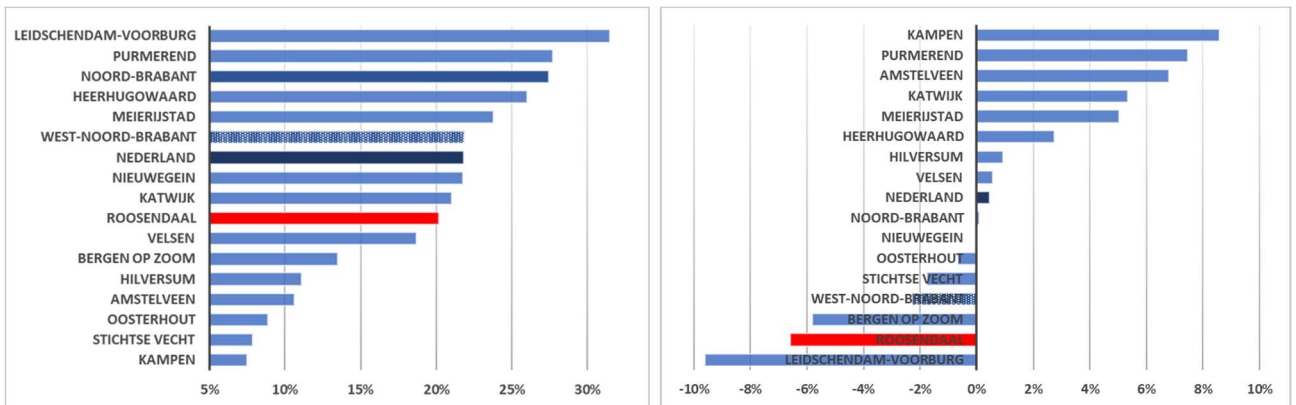
Bron: waarstaatjegemeente.nl

Figuur B-6: Aantal re-integratievoorzieningen per 1.000 doelgroep in december 2020 in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, provincie en Nederland

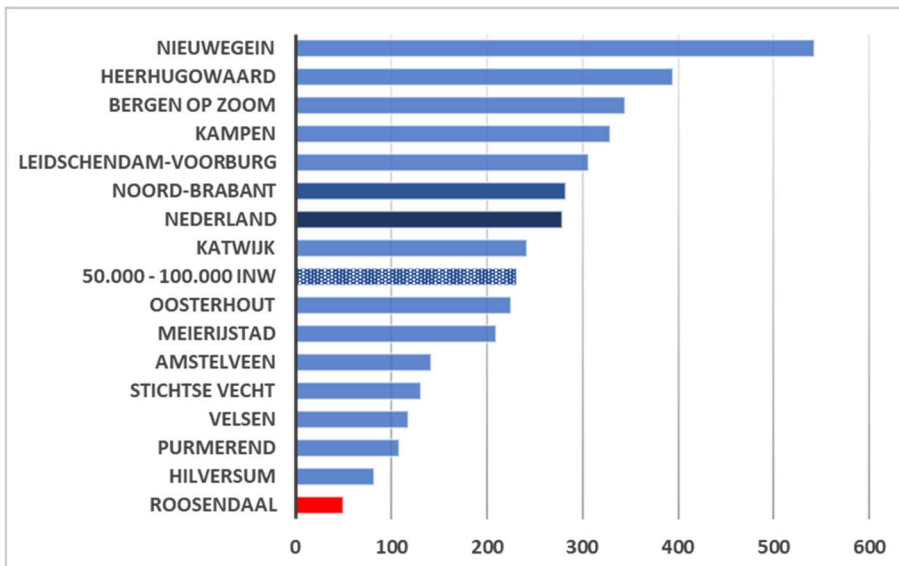
Bron: waarstaatjegemeente.nl

Figuur B-7: Toename van het aantal eenpersoonshuishoudens (links) en het aantal paarhuishoudens (rechts) van 2020-2050 in procenten in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, regio West-Noord-Brabant, provincie en Nederland

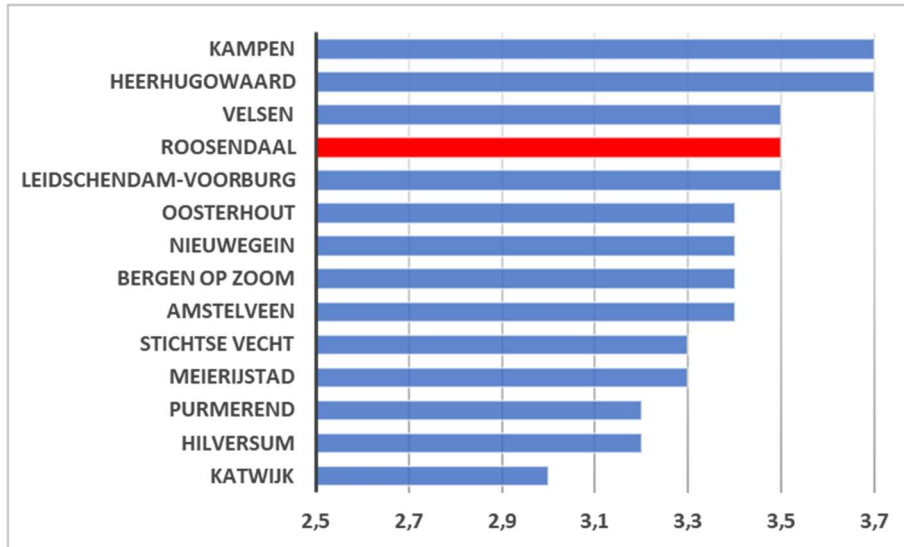
Bron: CBS – Statline (prognose huishoudensontwikkeling)

Figuur B-8: Lasten voor het hoofdtaakveld 'volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en stedelijke vernieuwing' per inwoner (€) in de begroting 2021 in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, provincie en Nederland

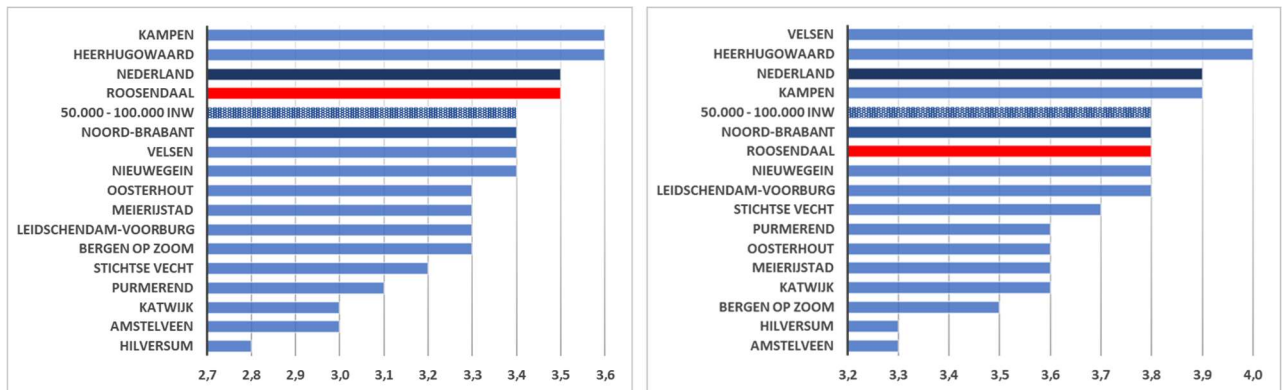
Bron: Rijksoverheid: Findo – data Financiën Decentrale Overheden

Figuur B-9: Score als fietsstad (1 = laag, 5 = hoog) in 2020 in Roosendaal en vergelijkbare gemeenten

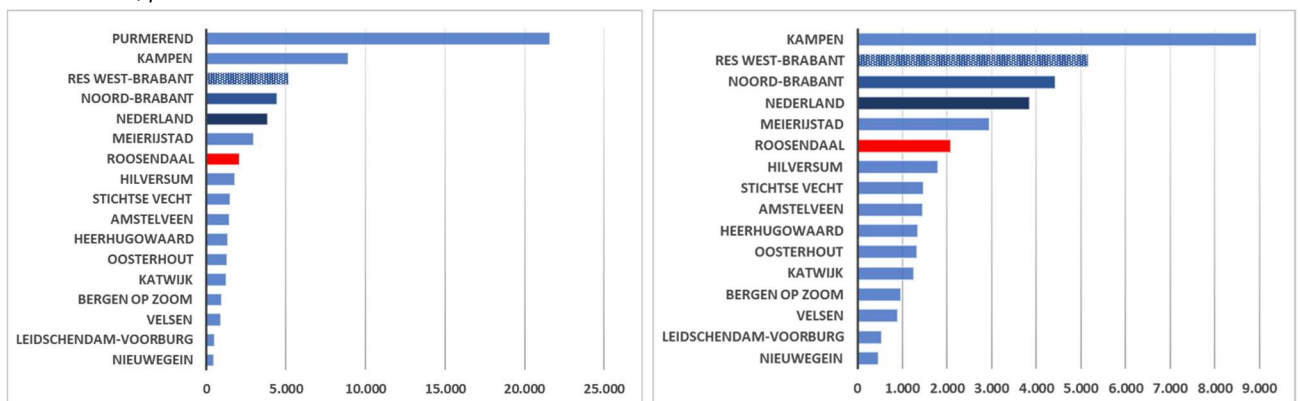
Bron: waarstaatjegemeente.nl

Figuur B-10: Score op kwaliteit van fietsbeleving (links) en kwaliteit van fietsnetwerk (rechts) in 2020 in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, provincie en Nederland

Bron: waarstaatjegemeente.nl. Score van 1 tot 5; 1=laag en 5=hoog

Figuur B-11: Berekende hernieuwbare warmte in TJ per inwoner in 2019 in Roosendaal, vergelijkbare gemeenten, RES-regio West-Brabant, provincie en Nederland

Bron: Klimaatmonitor